

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2003:16

Sopimushoidon kokeileminen

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2003:16

Sopimushoidon kokeileminen

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2003

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-106-3
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
9.6.2003

Tekijät OM:n asettama työryhmä: - puheenjohtaja: Ilari Hannula, oikeusministeriö - ylijohtaja Maija Kukkonen, Kriminaalihuoltolaitos - Hallitusneuvos Jussi Pajujoja, oikeusministeriö - Hallitussihteeri Heidi Manns-Haatanen, sosiaali- ja terveysministeriö - puheenjohtaja toimi myös sihteerinä		Julkaisun laji Luonnos hallituksen esitykseksi	
		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 3.2.2003	
Julkaisun nimi Sopimushoidon kokeileminen			
Julkaisun osat Esityksen pääasiallinen sisältö Yleisperustelut Yksityiskohtaiset perustelut Lakiehdotukset			
Tiivistelmä Esityksessä ehdotetaan otettavaksi kokeiluluontoisesti käyttöön sopimushoidoksi kutsuttava uusi rikosoikeudellinen seuraamus. Sopimushoito olisi rangaistus, jonka tuomioistuimien voisi tuomita lyhyehkön ehdottoman vankeuden sijasta sitä kaksi kertaa pidemmäksi ajaksi. Sopimushoito sisältäisi laaditun suunnitelman mukaista päihdehoitoa ja valvontaa. Sopimushoitoon sisältyisi hoitajakso laitoksessa, ellei tämä ole ilmeisen tarpeetonta. Sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa antaisi päihdehuollon palveluja tarjoava toimintayksikkö. Valvonnasta huolehtisi Kriminaalihuoltolaitos. Sopimushoito olisi tarkoitettu rikoksentekijöille, joiden rikoksiin on merkittävästi vaikuttanut päihdeiden ongelmakäyttö ja jotka suostuisivat sopimushoitoon. Sopimushoito olisi tarkoitettu niille, jotka päihdeongelmansa vuoksi eivät soveltuisi yhdyskuntapalveluun. Jos tuomittu ei suoriutuisi sopimushoidosta, se muunnettaisiin ehdottomaksi vankeudeksi.			
Avainsanat: sopimushoito, rangaistus, päihdehuolto			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Lausuntoja ja selvityksiä 2003:16		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-106-3
Kokonaissivumäärä 96	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Oikeusministeriö		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET

Utgivningsdatum
9.6.2003

Författare Arbetsgruppen tillsatt av justitieministeriet: - ordförande: Ilari Hannula, justitieministeriet - överdirektör Maija Kukkonen, kriminalvårdsväsendet - regeringsrådet Jussi Pajuoja, justitieministeriet - regeringssekreterare Heidi Manns-Haatanen, social- och hälsovårdsministeriet - ordförandet var också sekreterare	Typ av publikation Utkast till regeringens proposition		
	Uppdragsgivare Justitieministeriet		
	Datum då organet tillsattes 3.2.2003		
Publikation (även den finska titeln) Försöket med kontraktsvård (Sopimushoidon kokeileminen)			
Publikationens delar Propositionens huvudsakliga innehåll, allmänmotivering, detaljmotivering, lagförslagen			
Referat I propositionen föreslås att det införs på prov en ny straffrättslig påföljd som kallas kontraktsvård. Kontraktsvården är ett straff till vilket domstolen kan döma i stället för en kort ovillkorlig fängelsestraff. Kontraktsvården varar två gånger längre. Kontraktsvården innehåller missbrukarvård enligt planen och tillsyn. Kontraktsvården innehåller en vårdperiod i en anstalt om detta inte är onödigt. Vård som hör till kontraktsvården ges av en verksamhetsenhet som erbjuder service inom missbrukarvården. Kriminalvårdsväsendet svarar för tillsynen. Kontraktsvården är avsedd för förbrytare hos vilka missbruket av rusmedel betydligt har bidragit till att de har begått brott och som ger sitt samtycke till kontraktsvården. Kontraktsvården är avsedd för dem som inte kan dömas till samhällstjänst på grund av rusproblem. Om den dömda inte klarar sig av kontraktsvården förvandlas den till ovillkorlig fängelse.			
Nyckelord Kontraktsvård, straff, missbrukarvård			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-numren, andra referensnumren)			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2003:16		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-106-3
Sidoantal 96	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

Hallituksen esitys laiksi sopimushoidon kokeilemisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan otettavaksi kokeiluluontoisesti käyttöön sopimushoidoksi kutsuttava uusi rikosoikeudellinen seuraamus. Sopimushoito olisi rangaistus, jonka tuomioistuin voisi tuomita lyhyehkön ehdottoman vankeuden sijasta sitä kaksi kertaa pidemmäksi ajaksi. Sopimushoito sisältäisi laaditun suunnitelman mukaista päihdehoitoa ja valvontaa. Sopimushoitoon sisältyisi hoitajakso laitoksessa, ellei tämä ole ilmeisen tarpeetonta. Sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa antaisi päihdehuollon palveluja tarjoava toimintayksikkö. Valvonnasta huolehtisi Kriminaalihoitolaitos. Sopimushoito olisi tarkoitettu rikoksentekeijöille, joiden rikoksiin on merkittävästi vaikuttanut päihteiden ongelmakäyttö ja jotka suostuisivat sopimushoitoon. Sopimushoito olisi tarkoitettu niille, jotka päihdeongelmansa vuoksi eivät soveltuisi yhdyskuntapalveluun. Jos tuomittu ei suoriutuisi sopimushoidosta, se muunnettaisiin ehdottomaksi vankeudeksi.

Sopimushoitoa ehdotetaan kokeiltavaksi yhdeksän käräjäoikeuden alueella kolmen vuoden ajan. Sopimushoidon täytäntöönpanosta vastaisi Kriminaalihoitolaitos. Sopimushoito lisäisi Kriminaalihoitolaitoksen kustannuksia. Kustannusten vastapainona säästyisi vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta pois jäävien vankipäivien osuus. Sopimushoidon kustannuksista vastaisi valtio. Uudistus edellyttäisi vähäisiä muutoksia muutamiin lakeihin. Lait tulisivat voimaan tammikuun alusta vuonna 2005.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu
ESITYKSEN PÄÄASIAALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYSLUETTELO	3
YLEISPERUSTELUT	5
1. Johdanto.....	5
2. Nykytila.....	7
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	7
A Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä	7
B Päihdehuolto.....	13
C Tavoitteelliset toimintaohjelmat vankeinhoidossa	18
2.2 Ulkomainen lainsäädäntö.....	19
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset.....	25
3.1. Sopimushoidon käyttöala ja tavoitteet.....	25
3.2. Keskeiset ehdotukset	28
4. Kokeilun toteuttaminen ja siihen liittyvät ongelmat	29
5. Kokeilualueiden valinta.....	30
6. Esityksen vaikutukset	31
7. Asian valmistelu	33
8. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja	34
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	35
1. Lakiehdotusten perustelut.....	35
1.1 Laki sopimushoidon kokeilemisestä	35
1.2 Laki rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta	63
1.3 Rikosrekisterilaki	64
1.4 Rikosvahinkolaki	64
1.5 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta	64
1.6 Siviilipalveluslaki	65
1.7 Laki eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta.....	65
1.8 Laki henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa	65

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset	66
3. Voimaantulo	66
4. Säättämisjärjestys	66
LAKIEHDOTUKSET	70
1. Laki sopimushoidon kokeilemisesta	70
2. Laki rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain 5 §:n muuttamisesta	78
3. Laki rikosrekisterilain 2 ja 10 §:n muuttamisesta	78
4. Laki rikosvahinkolain 8 §:n muuttamisesta	79
5. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta	80
6. Laki siviilipalveluslain 6 luvun 28 §:n muuttamisesta	80
7. Laki eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.....	81
8. Laki henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa annetun lain 5 §:n muuttamisesta.....	82
LIITTEET	83
RINNAKKAISTEKSTIT	83
2. Laki rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain 5 §:n muuttamisesta	83
3. Laki rikosrekisterilain 2 ja 10 §:n muuttamisesta	84
4. Laki rikosvahinkolain 8 §:n muuttamisesta	85
5. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta	86
6. Laki siviilipalveluslain 6 luvun 28 §:n muuttamisesta	87
7. Laki eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.....	88
8. Laki henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa annetun lain 5 §:n muuttamisesta.....	89

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Viime vuosikymmenien aikana on pyritty löytämään vaihtoehtoja ehdottomille vankeusrangaistuksille. Vaihtoehtoja on haettu etenkin yhdyskuntaseuraamuksista. Tarkoituksena on näin edistää tuomitun kykyä rikoksettomaan elämään.

Rangaistusta määrättäessä on rikoslain uuden 3 luvun 3 §:n mukaan otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Rangaistus on mitattava siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Rangaistuslajin valinnassa otetaan huomioon rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavien perusteiden ohella mitä eri rangaistuslajien valinnasta on erikseen säädetty. Rikoksentehtäjän henkilöön ja hänen erityistarpeisiinsa liittyviin tekijöihin ei rangaistuksen määräämisessä juurikaan voida kiinnittää huomiota. Tuomioistuimen tehtävänä ei ole ottaa kantaa rikosentehtäjän mahdolliseen hoidontarpeeseen. Jos tekijä esimerkiksi mielisairauden perusteella on syntyneen, hänet jätetään rangaistukseen tuomitsematta, ja hoidosta päättäminen kuuluu terveydenhoitoviranomaisille. Valintaan ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välillä vaikuttaa merkittävästi rikosentehtäjän aikaisempi rikollisuus.

Seuraamusjärjestelmän kehittämistä on 1970-luvulta lähtien ohjannut niin sanottu uusklassinen seuraamuspolitiikka, joka korostaa teon vakavuuden ja rangaistuksen ankaruuden välistä suhteellisuutta. Se ei ole osoittanut kovinkaan suurta mielenkiintoa sellaisten yhdyskuntaseuraamusten kehittämiseen, joihin kuuluu yksilöllisiä sosialisovia ja yhteiskuntaan sopeuttavia tavoitteita. Myös perinteisiä vapaudessa toimeenpantavia seuraamuksia, ehdollista rangaistusta ja ehdonalaista vapautta koskeva lainsäädäntö on pysynyt kauan perusteiltaan ennallaan. Vähitellen kehitys on kuitenkin kulkenut kohti uusia vapaudessa toimeenpantavia yhdyskuntaseuraamuksia: yhdyskuntapalvelu ja nuorisorangaistus sekä yhdyskuntapalvelulla vahvistettu ehdollinen vankeus merkitsevät jonkin asteista muutosta harjoitettuun kriminaalipolitiikkaan. Uudistukset ovat merkinneet vähäistä siirtymistä rikollista tekoa korostavasta rikosoikeudesta tekijän henkilökohtaisia ominaisuuksia huomioon ottavaan rangaistusjärjestelmään. Saman suuntainen on ollut myös vuonna 1991 säädetty muutos toimenpiteistä luopumista koskeviin säännöksiin. Niiden mukaan syyttäjä voi jättää syyttämättä ja tuomioistuin tuomitsematta rangaistukseen muun muassa, jos oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana ottaen huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon toimet.

Vaihtoehtojen haku ehdottomille vankeusrangaistuksille on edelleen keskeinen kriminaalipoliittinen tavoite (ks. esimerkiksi LaVM 16/1996 ja 8/2001 vp). Muutos ilmenee uusien yhdyskuntaseuraamusten tavoitteissa, edellytyksissä ja sisällössä. Kysymys ei enää ole yksinomaan rikollisen teon vakavuuden suhteuttamisesta rangaistuksen ankaruuteen, vaan kysymys on myös seuraamusten sopivuudesta tuomitulle sekä mahdollisuudesta edistää tuomitettavan valmiuksia rikoksettomaan elämään. Uudet yhdyskuntaseuraamukset eivät pidä tuomitettua passiivisena, tahdottomana pakkotoimien kohteena, vaan aktiivisena, omia ratkaisuja tekevänä ja niistä vastuun ottavana henkilönä. Eräs piirre kehityksessä onkin tapa yhdistää nämä seuraamukset tuomitettavan kanssa käytävään keskusteluun seuraamuksen sisällöstä sekä korostaa tuomitettavan oman vapaaehtoisen valinnan ja vastuun ottamisen merkitystä seuraamusvalinnassa. Myös tuomitun lähiyhteisön merkitystä painotetaan seuraamusten täytäntöönpanossa. Tuomitettua ei tämän vuoksi eristetä sosiaalisesta ympäristöstään eikä

tarjolla olevista tukitoimista. Mahdollisuudet sopeutua yhteiskunnan pelisääntöihin ja rakentaa omaa tulevaisuutta ovat välittömämmät kuin vankilassa. Uusi ajattelutapa ilmenee viime vuosina myös sovittelun merkityksen lisääntymisenä. Koulutuksen ja kuntoutuksen merkitys myös vankiloiden päivätoimintojen sisältönä on viime vuosina korostunut (KM 2000:2).

Viime vuosikymmeninä julkaistut tutkimukset osoittavat, että oikein kohdistetuilla, ajoitetuilla ja tarpeita vastaavilla menetelmillä voidaan edistää merkittävästikin seuraamuksiin tuomittujen suoriutumismahdollisuuksia ja samalla vaikuttaa uusintarikollisuuden todennäköisyyttä vähentävästi. Yhdyskuntaseuraamusten tavoitteena on tarjota rangaistukseen tuomitulle toimintoja, jotka lisäävät henkilön yleisiä suoriutumismahdollisuuksia ja vähentävät hänen rikosten uusimisriskiään.

Eri seuraamusten vaikutuksia koskeissa tutkimuksissa on todettu, että laitosseuraamukset ovat uusimisvaikutukseltaan muita seuraamuksia haitallisemmat. Kotimainen tutkimus yhdyskuntapalvelun ja vankeuden välillä vuonna 1999 osoitti, että vankilaan tuomituista syyllistyi rikokseen kolmen vuoden kuluessa 55 %, kun yhdyskuntapalveluun tuomituista uuteen rikokseen syyllistyi samassa ajassa 52 %. Vastaavat luvut olivat kohonneet viidessä vuodessa 67 %:iin ja 61 %:iin. Sovittelua koskevan tutkimuksen mukaan uusiminen oli sovitteluryhmässä hieman tuomioistuinkäsittelyyn päättynyttä vertailuryhmää harvinaisempaa. Rikosseuraamusviraston tuoreimpien tietojen mukaan kaikista vangeista viiden vuoden seurannassa vapautumisen jälkeen alle 60 prosenttia palasi vankilaan. Nuoret uusivat nopeammin ja useammin kuin vanhat. Osa vankilaan palaavista ei tullut sinne rikoksen uusimisen vuoksi, vaan vanhoja rikoksia koskevien tuomioiden vuoksi.

Viime vuosina on myös vahvistunut näkemys, että yhtenä vaihtoehtona vankeusrangaistukselle voisi olla myös henkilön tuomitseminen hänen suostumuksellaan hoitoon. Ruotsissa, jossa sopimushoito on ollut käytössä vuodesta 1988 alkaen, on saatu sopimushoidosta hyviä kokemuksia. Sopimushoitoon tuomittujen uusintarikollisuus on selvitysten mukaan vähäisempää kuin vankeusrangaistukseen tuomituilla. Eduskunnan lakivaliokunta suhtautuikin myönteisesti siihen, että oikeusministeriö helmikuussa 2001 asetti toimikunnan valmistelemaan niin sanottua sopimushoitoa vankeusrangaistuksen vaihtoehdoksi (LaVM 13/2001 s. 13). Näihin periaatteellisiin kehitysvirtauksiin asetui sopimushoitotoimikunnan esitys sopimushoitoa koskeväksi lainsäädännöksi (KM 2002:3). Samaan suuntaan ollaan kehittämässä myös nuorten rikosentekijöiden seuraamusjärjestelmää. Nuorisorikostoimikunnan mietintöön (KM 2003:2) sisältyy ehdotus, jonka mukaan nuorisorangaistus voitaisiin määrätä suoritettavaksi mielenterveys- tai päihdehoitona.

Hallitusohjelman mukaan Kriminaalihoitolaitoksen ja vankeinhoitolaitoksen toimintaa kehitettäessä otetaan keskeiseksi tavoitteeksi uusintarikollisuuden vähentäminen. Vankeusrangaistusta koskeva lainsäädäntö uudistetaan ja valmistellaan sopimushoitorangaistuksen käyttöönottoa. Rangaistuksen täytäntöönpanoa kehitetään edistämään tuomittujen mahdollisuuksia rikoksettomaan elämään ja yhteiskuntaan sijoittumista. Esitetyn sopimushoitorangaistuksen tavoitteet vastaavat hallituksen ohjelmassa painotettuja uusintarikollisuuden vähentämisen ja tuomitun yhteiskuntaan sijoittumisen edistämisen tavoitteita.

Viime aikoina on ollut esillä myös yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon vaatima yhteistyön kehittäminen. Muun muassa Kriminaalihoitolaitoksen taholta on jo pitkään todettu, että kuntien sosiaalihoillon edellytykset vastata ehdonalaiseen vapauteen pääsevien valvottavien tai muihin yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittujen tukipalvelutarpeisiin ei ole ollut

riittävää. Siihen tarvittaisiin nykyistä vahvempaa otetta ja palvelujärjestelmän pitkäjänteistä sitoutumista tukitoimiin. Helmikuussa 2001 jätti mietintönsä oikeusministeriön asettama toimikunta, jonka tehtävänä oli selvittää seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista (KM 2001:2). Eduskunnan lakivaliokunta piti tärkeänä, että tämän toimikunnan työn tulokset voidaan mahdollisimman pian toteuttaa (LaVM 13/2000 vp).

Vuoden 2001 elokuun alusta toteutettu uuden kriminaalipoliittisen osaston, Rikosseuraamusviraston ja Kriminaalihuoltolaitoksen perustaminen sekä seuraamusten täytäntöönpanoa koskeva hallinnollinen rakennemuutos kokonaisuudessaan lisää mahdollisuuksia toteuttaa vankeuden aikaista yhteistyötä (135/2001). Rangaistusta suorittavan siirtyessä seuraamuksesta toiseen voidaan ottaa huomioon ja hyödyntää ne toimenpiteet, joita hänen kanssaan on jo tehty ja edistää rangaistusten muodostumista sosiaalisesti sopeuttaviksi jatkumoiksi. Järjestelmän selkeytyminen tarjoaa pohjan niin valtion, kuntien, järjestöjen kuin kasvavan kolmannen sektorinkin tarjoamien normaalipalvelujen hyödyntämiselle yhteistyössä eri toimijoiden kesken.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

A Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä

Yleistä

Rikoslain (39/1889) 2 luvun 1 §:n mukaan yleisiä rangaistuksia ovat vankeus, yhdyskuntapalvelu, sakko ja rikesakko. Enintään kahden vuoden vankeus voidaan tuomita myös ehdollisena. Ehdolliseen vankeuteen voidaan liittää sakko tai valvonta. Viimeksi mainittu koskee vain nuoria rikoksentekejiä. Lisäksi 1.9.2001 lähtien voidaan yli yhden vuoden pituiseen ehdolliseen vankeuteen liittää oheisseuraamuksena yhdyskuntapalvelu (520/2001, rikoslain uusi 2 b luku). Osassa maata kokeillaan nuorisorangaistusta. Tuomitsematta jättäminen on myös luonteeltaan rangaistus.

Rangaistuksista yhdyskuntapalvelu ja nuorisorangaistus ovat uusia yhdyskuntaseuraamuksia. Yhdyskuntaseuraamusten perusajatus on panna täytäntöön rangaistus ilman vankeuden haittavaikutuksia. Yhdyskuntaseuraamuksiin luetaan myös ehdolliseen vankeuteen ja ehdonalaiseen vapauteen liitettävä valvonta. Ensiksi mainittu tuomitaan vain nuorille rikoksentekejiä.

Rikoslainsäädäntöön ei sisälly varsinaista hoidollista seuraamusta. Yhdyskuntapalveluun on tosin mahdollista sen täytäntöönpanossa liittää lyhyt kymmenen tunnin pituinen hoitajakso. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikana vanki voi myös saada hoitoa tai kuntoutusta, joka voidaan joissakin tapauksissa toteuttaa laitoksen ulkopuolellakin.

Rikoksesta epäiltyjä on mahdollista ohjata hoitoon jo esitutkintavaiheessa. Tällöin hoitoon hakeutuminen voi olla peruste syyttämättä tai tuomitsematta jättämiselle. Se voidaan ottaa huomioon myös rangaistusta mitattaessa.

Ehdollista vankeutta tuomitaan vuosittain kaikkiaan noin 13000 ja ehdotonta vankeutta noin 8000. Yhdyskuntapalveluun tuomittiin vuonna 2002 yli 4200 henkilöä, 12 henkilöä nuorisorangaistukseen. Vuosittain noin 2600 nuorta ehdolliseen vankeuteen tuomittua on valvonnassa. Vuonna 2002 päästettiin ehdonalaiseen vapauteen yli 4200 vankia, joista vajaat 900 määrättiin valvontaan. Ehdonalaisesti vapautuneista on vuosittain valvonnassa runsaat 2000 henkilöä. Tuomitsematta jätetään vuosittain noin 1000 ja syyttämättä jätetään noin 8000 henkilöä. Seuraamusluonteisia syyttämättäjättämispäätöksiä tehdään nykyisin huumausaineita koskevissa rikoksissa vuosittain vajaat 1000. Vaikka toimenpiteistä luopuminen onkin viime vuosina selvästi lisääntynyt, syyte huumausainerikkomuksissa jätetään nostamatta tekijän hoitoon sitoutumisen vuoksi vain muutamassa tapauksessa vuosittain.

Yhdyskuntaseuraamuksien täytäntöönpanosta huolehti 1.8.2001 asti julkisoikeudellinen Kriminaalihuoltoyhdistys. Oikeusministeriön organisaatiouudistuksen yhteydessä 2001 Kriminaalihuoltoyhdistys lakkautettiin ja sen organisaatio muutettiin lähes kokonaisuudessaan Kriminaalihuoltolaitokseksi, osaksi oikeusministeriön hallinnonalalle perustettua Rikosseuraamusvirastoa.

Vankeus

Vankeusrangaistusta ja sakon muuntorangaistusta koskevat yleiset säännökset ovat rikoslain 2 ja 2 a luvussa. Rangaistuksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (128/1995) ovat vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat säännökset.

Vankeja on vankiloissa päivittäin noin 3700. Vankiluku on 1970-luvulta alkaen 1990-luvun loppuun mennessä vähentynyt pohjoismaiselle tasolle. Vankiluvun kehitys on vuodesta 2000 lähtien kääntynyt kasvuun. Erityisesti sakko- ja tutkintavankien sekä pitkien tuomioiden osuus on kasvanut.

Suhteellisesti suurin vankiryhmä koostuu nykyisin törkeistä väkivaltarikoksista tuomituista, kun aikaisemmin suurin ryhmä oli omaisuusrikoksista tuomitut. Myös huumausainerikoksesta tuomittujen määrä on kasvanut voimakkaasti. Toisaalta vankiloissa olevien varkausrikoksista ja liikennejuopumuksesta tuomittujen määrä on laskenut viime vuosikymmenien aikana merkittävästi. Tällä hetkellä puolet vangeista suorittaa rangaistusta väkivalta- tai huumausainerikoksesta.

Vuonna 2002 vankeusvankien keskimääräinen laitoksessa oloaika oli 7,2 kuukautta. Vankeinhoito-osaston keräämien tietojen mukaan nuoret vangit uusivat rikoksen kaikkein nopeimmin. Viiden vuoden seurannassa (1994-1999) nuorista tuli takaisin vankilaan tai määrättiin yhdyskuntapalveluun 89 %. Vankilaan palaavien uusijoiden keskimääräinen aika vapaudessa kestää vähän yli kaksi vuotta. Yli neljä kertaa vankilaan joutuneita uusijoita on noin 40 prosenttia vangeista.

Naisvangeista noin puolet palaa takaisin vankilaan. Naisista lähes kaksi kolmasosaa on tuomittu väkivalta- tai huumausainerikoksista.

Kriminaalihuoltoyhdistyksen Tampereen toimintakeskuksen Kisälliprojektissa selvitettiin vuonna 1995 vapautuneiden joutumista uudelleen vankilaan. Uusimisnopeuden perusteella vankilasta vapautuneet ovat jaoteltavissa kolmeen ryhmään: pikauusijat (2 kk), nopeat uusijat (8 kk) ja hitaat uusijat (8 kk – 4 v). Pikauusijoita arvioitiin olevan joka neljännes, ja runsas neljännes syyllistyi uuteen rikokseen kahdeksan kuukauden aikana. Näin siis noin puolet

uusijoista syyllistyi uuteen rikokseen jo vajaan vuoden sisällä. Toinen puoli oli hitaasti uusineita. Selvityksessä todettiin, että ne, joiden vapaus oli kestänyt lähes neljä vuotta, eivät vankilaan enää juuri palanneet. Kaiken kaikkiaan riskialtuinta aikaa ovat ensimmäiset kuukaudet vapautumisen jälkeen.

Tällä hetkellä vankilassa olevista joka kuudes suorittaa vähintään neljän vuoden vankeusrangaistusta. Taustalla on törkeiden huumausainerikos- ja väkivaltarikosvankien lisääntyminen sekä muuttunut käytäntö syyntakeisuusarvioinneissa. Yhä useampi rikollinen tuomitaan täydessä ymmärryksessä olevana, ja tämä pidentää tuomioita.

Alle 18-vuotiaita on vankiloissa keskimäärin 10. Sakkovankien määrä on nykyisin noin 200. Heidän lukumääränsä on lisääntynyt. Myös tutkintavankien määrä on lisääntymässä. Heitä on vankiloissa nyt noin 500. Pakkolaitokseen eristettyjä on ollut viime vuosina noin 20. Elinkautisvankien määrä on lisääntynyt 1990-luvun alun vajaan 30:stä noin 80:een. Muutos on osaksi seurausta syyntakeisuusarviointien kiristymisestä.

Uusintarikollisuuden ehkäisyn ja yhteiskuntaan sopeutumisen näkökulmasta on syytä panostaa toistuvasti vankilatuomion saaneisiin nuoriin. Vajaa 10 % nuorista tuomitaan vankeusrangaistukseen neljästi tai useammin ennen 21-ikävuottaan. Vuositasolla kysymys on kaikkiaan noin 70 henkilöstä, joista pääsääntöisesti tulee yli kymmenenkertaisia uusijoita.

Nykyisin lähes kaikki vangit pääsevät ehdonalaiseen vapauteen. Valvontaan määrätään joka neljäs, eli vajaa 900 henkilöä. Vuosittain noin 300 ehdonalaisessa valvonnassa olevaa menettää ehdonalaisen vapautensa uuden rikoksen vuoksi. Osalle vapautuvista on jo vankeuden aikana laadittu vapautumissuunnitelma tai ainakin varattu aika sosiaalityöntekijälle. Osa vapautuu suoraan kadulle, mahdollisista vakavista ongelmistaan huolimatta, ilman että esim. kunnan sosiaalitoimi on edes asiasta tietoinen (KM 2001:2).

Vangeilla on heikko ammatillinen koulutus ja usein vaikeat kasvuolosuhteet. Sosiaaliset sidokset ovat niukat useilla vangeilla. Vaikea tai erittäin vaikea mielenterveysthistoria arvioidaan olevan 28 prosentilla ja vaikea tai erittäin vaikea päihdeongelma 69 prosentilla. Erityisesti päihdeongelmien määrä vankiloissa on lisääntynyt. Vuonna 1999 tehdyn selvityksen mukaan joskus huumeita suonensisäisesti käyttäneitä oli lähes puolet vangeista. Vuonna 1999 vangeille tehtyihin vapaaehtoihin kokeisiin osallistuneista 1 627 vangista kaksi kolmasosaa ilmoitti käyttäneensä suonensisäisiä huumeita ja noin 40 prosenttia heistä ilmoitti käyttäneensä suonensisäisiä huumeita myös vankeusaikanaan (KM 2001:6 s.20).

Ehdonalainen vapaus ja valvonta

Ehdonalaista vapautta koskevat keskeiset säännökset ovat rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 13-18 a §:ssä sekä 5 luvun 9 ja 10 §:ssä. Lisäksi on vielä voimassa 1930 luvun alussa annettu asetus ehdonalaisesti vapautetun vangin valvonnasta (279/1931). Ehdonalaiseen vapauteen voivat nuorisovangit päästä jo suoritettuaan kolmanneksen rangaistuksestaan, mutta pääsääntöisesti aikuiset ensikertaiset suoritettuaan puolet tai kaksi kolmasosaa rangaistuksestaan. Sakon muuntorangaistukseen tuomitut eivät pääse ehdonalaiseen vapauteen. Pakkolaitokseen eristetty voi päästä ehdonalaiseen vapauteen vasta suoritettuaan kokonaan vankeusrangaistuksensa. Elinkautista vankeutta suorittava voi päästä ehdonalaiseen vapauteen vain tasavallan presidentin armahduksella.

Ehdonalaiseen vapauteen päästetyistä määrätään vuosittain valvontaan noin 900. Valvontaja on vuosittain voimassa yhteensä kaikkiaan runsaat 2000. Valvontaan määrätään ne, joilla jäännösrangaistusta on jäljellä vähintään vuosi ja kuusi kuukautta, ja ne jotka ovat nuorisovankeina suorittaneet rangaistuksesta yhden kolmasosan sekä ne, jotka itse sitä kirjallisesti pyytävät. Poikkeuksellisesti vanki voidaan määrätä valvontaan jäännösrangaistuksen pituudesta riippumatta erityisistä syistä. Valvonta-aika on vähintään kuusi kuukautta ja enintään kolme vuotta jäännösrangaistuksen pituudesta riippuen.

Valvontaan määrätty tulevat kriminaalihuoltolaitoksen valvontaan. He ovat luonnollisesti samalla myös kuntien ja muiden palveluntarjoajien asiakkaita. Ehdonalaisesti vapautuvien tarpeet saada sosiaalista tukea ja palveluohjausta ovat huomattavat. Heidän riskinsä ajautua ja jäädä sosiaalisesti hyväksytyjen toimintamallien ja -verkostojen ulkopuolelle on ilmeinen.

Yhdyskuntapalvelu

Yhdyskuntapalvelua säätelee laki yhdyskuntapalvelusta (1055/1996) sekä asetus yhdyskuntapalvelusta (1259/1990) ja asetus yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanosta (1260/1990). Yhdyskuntapalvelu on enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittu 20-200 tunnin pituinen rangaistus. Sen toimeenpanosta vastaa kriminaalihuoltolaitos. Yhdyskuntapalvelu tarkoittaa yleishyödyllistä työtä tuomitun vapaa-aikana. Yhdyskuntapalvelua suoritetaan 3-4 tuntia kerrallaan. Enintään kymmenen tuntia yhdyskuntapalvelusta voidaan suorittaa käyttämällä päihdeongelmien vähentämiseen tarkoitettuja palveluja kriminaalihuoltolaitoksen edellyttämällä tavalla. Kriminaalihuoltolaitos myös toimeenpääsee yhdyskuntapalvelun ja hyväksyy palvelusuunnitelman.

Yhdyskuntapalveluun tuomitseminen edellyttää asianomaisen henkilön suostumusta ja että voidaan olettaa hänen suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Syyttäjä pyytää yhdyskuntapalvelua koskevia soveltuvuusselvityksiä vuosittain noin 9000, vuonna 2002 vain 8300. Soveltuvuusselvityksiä laaditaan vuosittain noin 6000-7000. Soveltuvuusselvitystä ei voida laatia noin 3000 henkilöstä esimerkiksi sen vuoksi, ettei häntä tavoiteta tai hän ei halua sitä tehtävän. Laadituissa soveltuvuusselvityksissä vuosittain noin 5000 arvioidaan soveltuviksi yhdyskuntapalveluun, 900 arvioidaan soveltuvan yhdyskuntapalveluun, jos heille voidaan samalla järjestää tukipalveluja ja 1200 arvioidaan yhdyskuntapalveluun soveltumattomiksi. Yhdyskuntapalvelurangaistuksia aloitetaan vuosittain runsaat 3300.

Yhdyskuntapalvelu voidaan keskeyttää kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimiston johtajan päätöksellä törkeän palveluehtojen rikkomisen johdosta tai aina silloin kun syyttäjä sitä vaatii uusien syytteeseen tulevien rikosten perusteella. Tuomioistuimen päätöksellä takaisin vankeudeksi muunnetaan runsaat 500 tapausta vuosittain.

Yhdyskuntapalvelusta kielteisen soveltuvuuslausunnon saaneet, keskeyttäneet ja tukipalveluihin yhdyskuntapalveluun soveltuviksi arvioidut vuositason tapausmäärinä 2600-2700 ovat riskiryhmä yhteiskuntaan sopeutumisessa.

Koska yhdyskuntapalvelu on vaihtoehto ehdottomille vankeusrangaistuksille, siihen tuomitut ovat lähes kaikki aikuisia 21 vuotta täyttäneitä. Nuoren alle 18 -vuotiaana rikoksen tehneen ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitseminen edellyttää erityisen painavia syitä, mikä johtaa usein niin ankaraan tuomioon (yli 8 kk), ettei sitä voida muuntaa yhdyskuntapalveluksi.

Yhdyskuntapalveluun tuomittujen sosiaalinen asema on useimmiten vankilasta vapautuneita parempi. Näiden kahden ryhmän sosiaalisen integraation välillä on merkittäviä eroja. Yhdyskuntapalveluun tuomittujen sosiaalinen syrjäytyminen ei ole useimpien kohdalta kovin pitkällä. Yhdyskuntapalvelua suorittavien sosiaalisen sopeuttamisen edistämiseksi on olemassa varsin hyvät edellytykset.

Yhdyskuntapalvelun käyttö johtaa yhdenvertaisuusongelmiin siinä mielessä, että osa rikoksentekeijöistä saa samasta teosta edullisemman yhdyskuntapalvelun, kun taas yhdyskuntapalveluun soveltumattomat joutuvat suorittamaan rangaistuksen vankilassa. Päihdeongelma muodostaa riskin yhdyskuntapalvelun suorittamiselle. Vaarana on, että hoitoa vaativa päihderiippuvuus johtaa laitusrangaistuksen käyttöön. Tätä vaaraa on pyritty pienentämään yhdistämällä seuraamuksen täytäntöönpanoon myös sosiaalisia tukitoimia. Lakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota yhdyskuntapalveluun liittyvään yhdenvertaisuusongelmaan (LaVM 15/1996 vp ja 8/2001 vp).

Yhdyskuntapalvelu ehdollisen vankeuden lisärangaistuksena

Syyskuun alusta 2001 on ollut mahdollista liittää vuotta pitempään ehdolliseen vankeuteen vähintään 20 ja enintään 90 tunnin pituinen yhdyskuntapalvelu (520/20001, RL 2 b:2,1). Ehdollisen vankeuden lisärangaistuksena yhdyskuntapalvelu tulee siten kysymykseen vain suhteellisen vakavissa rikoksissa. Itsenäistä yhdyskuntapalvelua lyhyemmästä, oheisseuraamuksena tuomitusta yhdyskuntapalvelusta on voimassa, mitä yhdyskuntapalvelusta erikseen säädetään. Siten sen tuomitseminen voi tapahtua vain tuomittavan suostumuksin ja sillä edellytyksellä, että tuomittavan voidaan olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. Seuraamus soveltuu periaatteessa kaiken ikäisille, mutta alle 18-vuotiaana rikoksen tehneille voidaan tuomita nuorisorangaistus. Perustelujen mukaan uudella rangaistusvaihtoehdolla voitaisiin mahdollisesti välttää ehdottomien vankeusrangaistusten tuomitseminen. Sillä olisi suhteellisen rajoitettu soveltamisala, sillä vain 200 eli noin 1,5 % vuosittain tuomituista ehdollisista vankeusrangaistuksista on yli vuoden pituisia, mikä on noin 30 % kaikista 1-2 vuoden pituisista vankeusrangaistuksista.

Ehdollinen vankeus ja valvonta

Ehdolliseen vankeuteen liittyvästä valvonnasta on säännökset rikoslain uuden 2 b luvun 2 §:n 2 ja 3 momentissa sekä nuoria rikoksentekeijöitä koskevassa laissa (262/1940). Rikoksen tekohetkellä 15-20 -vuotiaat nuoret tuomitaan yleensä ehdolliseen vankeuteen ehdottoman sijasta. Alle 18-vuotias voidaan tuomita ehdottomaan vankeusrangaistuksen vain, jos painavat syyt sitä vaativat (RL 2 b:1,2). Alle 21-vuotias rikoksentekeijä voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi koeajaksi valvontaan, milloin tätä on pidettävä perusteltuna sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. Lainkohta muotoiltiin vuonna 2001 uudestaan valvonnan lisärangaistusluonteisuuden vuoksi. Tätä ennen lain lähtökohta oli, että nuoren on oltava valvonnassa, jos tuomioistuin ei toisin määrää. Ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomitut nuoret määrätään yleensä koeajan pituiseen valvontaan. Vuoden aikana valvonnassa on kaikkiaan noin 2600 nuorta. Uusia valvontamääräyksiä annetaan vuosittain noin 1000.

Ehdollisesti rangaistusta nuorista valvottavista oli koululaisia tai opiskelijoita runsas 23 % ja työssäkäyviä noin 20 %. Työttömien osuus ehdollisesti rangaistusta valvottavista oli noin 47 %.

Ehdollisesti rangaistuista nuorista valtaosalle ensimmäinen tuomio jää lajissaan ainoaksi rangaistukseksi. Niille nuorille, jotka saavat yhtä useamman ehdollisen vankeusrangaistuksen, se tuomitaan uudelleen yleensä yhden tai kaksi kertaa. Useita ehdollisia tuomioita saa vain noin 60 – 80 nuoren joukko. Viimeksi mainitusta joukosta muodostuu pääosin vaikeasti hallittava ja monessa suhteessa kallis moninkertaisten vankilassa olijoiden ja ehdonalaisten vapautuvien moniongelmainen joukko. Tästäkin ehdollisten vankeuksien kasautumisesta osa aiheutuu ilmeisesti siitä, ettei samaa henkilöä koskevia eri paikkakunnilla samanaikaisesti vireillä olevia rikosjuttuja käytännössä aina ole pystytty keskittämään yhteiseen käsittelyyn yhteen tuomioistuimeen. Ehdollista vankeutta koskevien säännösten uudistamisen yhteydessä eduskunnan lakivaliokunta edellytti, että viranomaisten välistä yhteistyötä on tältä osin parannettava rikosprosessissa (LaVM 8/2001 s. 3).

Nuorisorangaistus

Helmikuussa 1997 alkoi rangaistuskokeilu, jossa 15-17-vuotiaana rikokseen syyllistynyt nuori voidaan tuomita 10-60 tunnin nuorisopalveluun ja 4-12 kuukautta kestävään valvontaan (L nuorisorangaistuksen kokeilemisesta 1050/1996). Nuorisorangaistus koostuu nuorisopalvelusta ja valvonnasta. Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita alle 18 –vuotiaana rikoksen tehnyt, jos sakkoa ei pidetä riittävänä rangaistuksena eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista. Lisäksi nuorisorangaistukseen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi. Kriminaalihuoltolaitos laatii jo ennen tuomioistuinkäsittelyä yhdessä asianomaisen kotikunnan sosiaalitoimen kanssa alustavan toimeenpanosuunnitelman

Vuosittain nuorisorangaistuksia on pantu täytäntöön noin 50-70. Tuomituista on ollut tuomitsemishetkellä 15 –17-vuotiaita 61%, 18-vuotiaita on runsas 28 % ja tätä vanhempia runsas 10 %.

Nuorisorikostoimikunta ehdottaa maaliskuussa 2002 jättämässään mietinnössä, että nuorisorangaistus voitaisiin määrätä suoritettavaksi mielenterveys- tai päihdehoitona. Edellytyksenä hoidon määräämiselle olisi muun muassa, että mielenterveys- tai päihdeongelma on merkittävällä tavalla vaikuttanut rikoksen tekemiseen. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano olisi sovittava yhteen sellaisten tukitoimien kanssa, joilla voidaan edistää tekijän elämänhallintaa ja tukea häntä rangaistuksen suorittamisessa.

Toimenpiteistä luopuminen ja hoitoon hakeutuminen huumausainerikoksissa

Toimenpiteistä luopumisesta on säännökset oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7 ja 8 §:ssä. Luvun 8 §:n mukaan syyttäjä voi, jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, jättää syytteen nostamatta, kun rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana ottaen huomioon muun muassa tekijän henkilökohtaiset olot tai sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteet. Kun huumausainerikoksia koskevat rangaistussäännökset uudistettiin vuonna 1993, toimenpiteistä luopumista korostettiin rikoslain 50 lukuun sijoitetulla erityissäännöksellä. Yleisten toimenpiteistä luopumissäännösten lisäksi huumausainerikoksiin voidaan soveltaa rikoslain 50 luvun 7 §:ssä säädettyä erityistä toimenpiteistä luopumissäännöstä.

Toimenpiteistä luopumisen edellytyksenä mainittujen huumausainerikosten yhteydessä oli alun alkaen sitoutuminen hoitoon (LaVM 17/1993 vp). Vuoden 2001 syyskuusta lähtien toimenpiteistä luopumiseen huumausaineen käytöstä tai huumausaineen käyttöön liittyvästä

rikoksesta riittää hakeutuminen sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon (654/2001; HE 213/2000). Hoitoon ohjauksen edellytysten väljentämistä pidettiin tarpeellisena, koska rangaistuksen vaihtoehtona huumeiden käyttäjien hoitoon ohjaus ei ollut toiminut toivotulla tavalla: säännöstä on sovellettu vähän. Lisäksi mahdollisuutta toimenpiteistä luopumiseen hoitoon hakeutumisen vuoksi olisi syytä käyttää nykyistä enemmän, koska toimenpiteistä luopumisella katsottiin voitavan rohkaista huumeiden käyttäjiä hakeutumaan hoitoon (HE 213/2000).

Uusi huumeiden käyttörikos mahdollistaa rangaistusmääräyksen soveltamisen näihin rikoksiin. Rangaistusmääräysmenettelyyn siirtyminen on tarpeen, koska esityksen mukaan (HE 213/2000 vp) nopealla puuttumisella on merkitystä erityisesti huumeiden käyttäjien hoidossa vasta kokeilevan nuoren kohdalla. Jo toimenpiteistä luopumisjärjestelmää huumeiden käyttäjille luotaessa eduskunta edellytti, että viranomaiset yhteistyössä huolehtivat edellytysten luomisesta toimivalle hoitoonohjausjärjestelmälle.

Nykyistä rikoslain 50 luvun 7 §:ää säädettäessä eduskunta edellytti, että viranomaiset yhteistyössä huolehtivat edellytysten luomisesta toimivalle hoitoonohjausjärjestelmälle, huumeiden käyttäjien mahdollisuuksia päästä hoitoon parannetaan pikaisesti ja selvitetään hoidosta kunnille aiheutuvien kustannusten tasaamista. Lisäksi eduskunta edellytti, että hallitus seuraa muun muassa toimenpiteistä luopumissäännösten soveltamista ja rangaistukselle vaihtoehtoisen hoidon vaikutuksia ja mahdollisten epäkohtien esiintyessä ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin. Suomessa arvioidaan olevan noin 30 000 huumeiden ongelmakäyttäjää. Laitoshoitoon pääsee vuosittain alle 2000.

Hoitoon pääsy voi kestää vuosia. Valiokunta on korostanut, ettei sakkorangaistuksen siirtäminen rangaistusmääräysmenettelyssä määrättäväksi saa johtaa toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltamatta jättämiseen. Syyttäjällä on rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 11 §:n 2 momentin mukaan yhtä laajat valtuudet päättää toimenpiteistä luopumisesta kuin syyteharkinnassa olevissa asioissa (LaVM 13/2001).

Syyttämättä jättäminen huumeiden rikoksista on yleistynyt 1990-luvulla. Vuonna 1998 seuraamusluonteisia syyttämättä jättämispäätöksiä tehtiin huumeiden rikosten johdosta 925. Vain 3 prosenttia tehtiin kohtuusperusteella yleisten toimenpiteistä luopumissäännösten nojalla. Rikoslain 50 luvun 7 §:n perusteella tehtiin 38 prosenttia seuraamusluonteisista syyttämättä jättämistä. Tällöinkään ei päätösten perusteena ollut hakeutuminen tai sitoutuminen hoitoon. Tekijän hoitoon sitoutumisen vuoksi syyte jätettiin nostamatta vain muutamassa tapauksessa vuosittain. Valtakunnansyyttäjänvirasto on antanut yleisen ohjeen syyttäjille seuraamusluonteisesta syyttämättä jättämisestä huumeiden käyttörikoksissa (VKS:2002:3).

B Päihdehuolto

Yleistä

Päihteiden käyttö on Suomessa valtaosin alkoholin käyttöä. Viinamaasta olutmaaksi muuttuneessa Suomessa humalajuominen on pysynyt vahvana peruspiirteenä. Väestön alkoholin käyttö on hyvin yleistä, aikuisväestöstä lähes 90 prosenttia käyttää alkoholia. Suurin osa alkoholin käyttäjistä käyttää alkoholia kohtuullisesti tai hyvin vähän. Alkoholin suurkuluttajia on arvioitu olevan 250 000 – 500 000 eli noin 6 – 12 prosenttia aikuisväestöstä. Nuorten alkoholin käytön aloittaminen ja kokeiluikä ovat varhentuneet 1990-luvulla, myös

humalajuominen on yleistynyt nuorten keskuudessa. Alkoholijuomien kokonaiskulutus vuonna 2001 oli 9,2 litraa absoluuttialkoholia asukasta kohden.

Muiden päihteiden kuten lääkkeiden, laittomien huumausaineiden ja korvikkeiden kokeilu ja käyttö on ollut selvässä kasvussa 1990-luvun puolenvälin jälkeen. Päihdetapauslaskennan (1999) mukaan noin joka kolmannes apua hakeneista asiakkaista on käyttänyt alkoholin lisäksi muita päihteitä. Päihdehuollossa huumausaineiden osuus on lisääntynyt alkoholin kustannuksella.

Päihdehuollon hoito- ja palvelujärjestelmää säännellään ensisijaisesti vuonna 1987 voimaan tulleella päihdehuoltolailla. Laissa päihteellä tarkoitetaan sekä alkoholia että muita päihtymistarkoituksessa käytettyjä aineita. Lakiin ei sisälly erityissäännöksiä huumausaineiden osalta. Päihdehuoltolaki asettaa palveluiden järjestämisvelvoitteen kunnan vastuulle kunnassa esiintyvän tarpeen mukaisesti. Palveluiden järjestämistavan kunta voi valita tarkoituksenmukaisella tavalla tuottamalla palveluita joko itse, yhdessä muiden kuntien kanssa tai hankkimalla niitä ostopalveluina. Terveystieteiden ja sosiaalihuollon on kehitettävä sekä yleisiä palveluitaan niin, että ne kykenevät vastaamaan päihdehuollon tarpeisiin, että annettava erityisesti päihdehuoltoon tarkoitettuja palveluita.

Päihdehuolto on moninainen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä: polikliinisten ja terapeuttisten palvelujen lisäksi se sisältää intensiivistä päihdekuntoutusta, erikoissairaanhoidossa toteutettavaa opioidiriippuvaisten hoitoa, erilaisia matalan kynnyksen päivystysyksiköitä, päivätoimintaa ja asumispalveluja. Päihteiden ongelmakäytön seuraukset ulottuvat useille yhteiskunnan eri osa-alueille ylittäen myös hallinnolliset rajat.

Päihdehuoltoa toteutetaan osana yleistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä päihdehuollon erityispalveluina ja erityistason sairaanhoitona (opioidiriippuvaiset). Kaikkiin päihdehuollon palveluihin voi hakeutua oma-aloitteisesti. Hoito ja kuntoutus perustuu vapaaehtoisuuteen ja on luottamuksellista. Tahdosta riippumattomaan hoitoon päihteiden ongelmakäyttäjää voidaan määrätä joko terveysvaaran tai väkivaltaisuuden perusteella. Terveysvaaran perusteella hoito kestää enintään viisi vuorokautta ja väkivaltaisuuden perusteella 30 vuorokautta. Käytännössä tahdosta riippumaton hoito on harvinaista.

Päihdehuollon erityispalveluista A-klinikat ja nuorisoasemat ovat avohoitoyksiköitä. Niiden tavoitteena on päihdeongelman ja siihen liittyvien fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten vaikeuksien moniammatillinen hoitaminen ja ehkäisy sekä päihteiden ongelmakäyttäjien aseman ja toimintaedellytysten parantaminen. Henkilökunta koostuu sekä sosiaalityön että terveydenhuollon työntekijöistä. A-klinikoita ja niiden sivuvastaanottoja toimii noin 100 paikkakunnalla.

Nuorten päihteiden käyttöön erikoistuneita nuorisoasemia on joissakin suuremmissa kaupungeissa. Huumeiden käyttäjien hoitoon erikoistuneita yksiköitä on pääkaupunkiseudun lisäksi lähinnä muissa aluekeskuksissa.

Lyhytaikainen laitoshoido järjestetään sosiaalihuollossa katkaisuhoidoasemilla ja eräissä terveydenhuollon yksiköissä. Tällainen ympärivuorokautinen laitoshoido kestää tavallisesti enintään 1-2 viikkoa. Katkaisuhoidon tarkoitus on päihteiden käytön keskeyttäminen ja vieroitusoireiden ja muiden haittojen vähentäminen ja hoitaminen.

Pitkäaikainen laitostuntoutus on tarpeellista henkilölle, jolle avohoidon palvelut eivät ole riittäviä tai tarkoituksenmukaisia. Laitostuntoutus kestää useimmiten 1-2 kuukautta. Laitostuntoutusta annetaan kunnallisissa kuntoutuslaitoksissa ja järjestöjen ylläpitämissä laitoksissa ja hoitoyhteisöissä. Joissakin hoitoyhteisöissä tavoitteellinen hoitoaika voi olla yli vuoden pituinen. Alaikäisille päihteiden käyttäjille tarkoitettuja palveluja annetaan ensisijassa lastensuojelulain nojalla. Eräät lastensuojelulaitokset ovat kehittäneet toimintaansa myös päihdekuntoutukseen soveltuvaksi.

Päihdeongelmaisten hoitoa ja kuntoutusta tukevinä palveluina ovat erilaiset tuki- ja asumispalvelut: hoitokodit, huoltokodit, palvelutalot ja yksittäiset tukiasunnot ja päiväkeskukset. Lisäksi tarjotaan mahdollisuuksien mukaan työhön kuntoutusta.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus on julkaissut kattavan oppaan päihdehuollon hoitopaikoista ja niissä käytetyistä menetelmistä (Stakes, oppaita 45/2001).

Kunta vastaa tarpeenmukaisten päihdehuollon palvelujen järjestämisestä, mutta palveluja tuottavat myös erilaiset päihdehuollon järjestöt ja jossain määrin myös muut yksityiset palvelujen tuottajat.

Myös vapaaehtoisilla oma-apujärjestöillä on merkittävä osuus päihteiden ongelmakäyttäjien hoidossa. AA-ryhmiä on noin 200 paikkakunnalla, kaikkiaan noin 700 ryhmää. Huumeiden käyttäjien omia NA-ryhmiä toimii erityisesti pääkaupunkiseudulla. A-klinikoiden asiakkaiden perustamia yhdistyksiä eli A-kiltoja on noin 80 paikkakunnalla.

Palvelujen järjestäjänä kunta päättää tarkoituksenmukaisesta hoidosta. Käytännössä ensisijaisia palveluja ovat erilaiset avohoidon palvelut ja lyhyet kriisi- ja vieroitushoitojaksot laitoksissa. Avopalveluihin pääsy on helppoa, jos paikkakunnalla on palveluja. Suurimmilla paikkakunnilla on avopalveluita järjestäviä toimintayksiköitä ja niihin pääsee ilman lähetettä. Laitostyyppisiin palveluihin tarvitaan kunnan maksusitoumus. Pitkäkestoiseen laitostuntoutukseen pääsyä on monissa kunnissa rajoitettu taloudellisista syistä. Erityisiä vaikeuksia on ollut järjestää intensiivistä ja pitkäkestoista hoitoa ja kuntoutusta, jota vaikeimmin päihdeongelmaiset usein tarvitsevat. Toistuvasti rikoksiin syyllistyneille, joilla rikollisuus liittyy päihderiippuvuuteen, tulisi turvata tarpeenmukainen päihdehuolto, koska muutoin myös muut toimenpiteet jäävät tehottomiksi. Sekä palvelujen saatavuudessa että erityisesti maksusitoumusten saannissa on ongelmia. Päihdehuollon erityispalvelujen saatavuus maan eri osissa ja kunnissa vaihtelee huomattavasti.

Päihdehuollon kustannuksista vastaa pääsääntöisesti kunta. Avopalvelut ovat asiakkaalle maksuttomat. Lyhytaikaisista laitospalveluista kunta voi antaa varattomalle maksusitoumuksen hoitoon. Joissakin harvoissa tapauksissa, lähinnä kun henkilö hakeutuu työelämästä hoitoon, hänelle voidaan myöntää hoidon ja kuntoutuksen ajalta sairausvakuutuspäivärahaa tai kuntoutusrahaa.

Vangin ja kriminaalihuollon valvonnassa olevien päihdeongelmat

Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan mietinnössä (KM 2000:2 s. 33-34) on tarkasteltu vankien ja kriminaalihuollon asiakkaiden päihdeongelmia. Marraskuussa 2000 tehtiin Kriminaalihuoltoyhdistyksen työntekijöille kysely, jossa työntekijöitä pyydettiin arvioimaan heidän asiakkaidensa päihde- ja huumeaineiden käyttöä. Tästä aineistosta tehdyn koosteen perusteella voidaan tehdä hyvin

varovainen arvio, että runsaan 3000 henkilön joukosta noin 2/3 osalla on päihteiden ongelmakäyttöä ja vajaalla puolella on jonkin asteista huumausaineiden käyttöä.

Vankiloiden päihdeongelmaiset olivat keskimäärin kymmenen vuotta nuorempia (keski-ikä 33 vuotta) kuin sosiaali- ja terveydenhuollon päihdeasiakkaat. Vangit olivat myös selkeämmin sekakäyttäjiä: 87 % oli käyttänyt päihteenä alkoholia, mutta 39 % lisäksi lääkkeitä, 36 % kannabista ja noin kolmannes amfetamiinia ja muita huumeita.

Kansanterveyslaitoksen vuonna 1996 tekemä kyselytutkimus vahvistaa kuvaa. Sen mukaan lähes kolme neljästä vangista kertoi joskus kokeilleensa huumeita, nuorisovankilan vangeista jopa 91 %. Tutkimushetkellä 31 % ilmoitti käyttäneensä huumausaineita vankilassa. Noin 13 % ilmoitti kokeilleensa huumeita ensimmäisen kerran vasta vankilassa, ja lähes kolmannes vastaajista ilmoitti käyttäneensä huumeita vankilassa edelleen. Suonensisäisesti huumausaineita ilmoitti tuolloin käyttäneen 11% kyselyyn vastanneista.

Vuonna 1999 tehdyn selvityksen mukaan pelkästään joskus huumeita suonensisäisesti käyttäneitä oli lähes puolet vangeista. Heistä 50 % oli käyttänyt suonensisäisiä huumeita vielä viimeisen kuukauden aikana ennen vankilaan tuloa. Yli puolet suonensisäisiä huumeita käyttäneistä oli joskus käyttänyt niitä vankilassa, yli viidennes myös viimeisen kuukauden aikana.

Rikosseuraamusvirasto asetti keväällä 2002 työryhmän selvittämään vankien terveydenhuollon kehittämistarpeita. Työryhmä kartoitti yhden päivän poikkileikkaus selvityksessä vankiloiden sairaanhoitajien avustuksella potilasasiakirjamerkintöihin kirjattua vankien sairastavuutta. Selvityksen mukaan sairauden asteinen huumausaineiden käyttö tai huumeriippuvuus oli 46 %:lla ja alkoholiriippuvuus 39 %:lla vangeista. Vankilassa hoitoa vaatinut psykiatrinen häiriö tai sairaus oli 39 %:lla, ja vakavan psykiatrisen sairauden diagnoosi oli löydettävissä 7 %:lta. Veriteitse tarttuvien hepatiittien ja HIV-infektion osuus oli samaa luokkaa kuin vuonna 2002 tehdystä poikkileikkaus selvityksessä. Vähintään neljänneksellä vangeista oli terveydenhuoltoasiakirjoihin kirjattu C-hepatiittitartunta, 4 % oli sairastanut B-hepatiitin ja yhdellä prosentilla oli HIV-infektio; jonkin näistä tartunnoista oli saanut 30 % vangeista.

Työryhmä totesi, että samalla kun vankien määrä on lisääntynyt, syrjäytyneisyyteen liittyvät vakavat terveysongelmat ovat enenevästi langenneet vankeinhoidon terveydenhuollon hoidettaviksi. Vakavasti psykiatrisesti häiriytyneitä potilaita päätyy päihderiippuvuuden kautta vankilaan. Vankien terveydenhuolto on kriisiytymässä.

Huumeriippuvuuden hoito ja hoitojärjestelmän ongelmat

Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoitoa kehittäneen työryhmän muistiossa (sosiaali- ja terveysministeriö 2001: 8 s. 18,19,26 ja 27) käsitellään huumeriippuvuuden hoitoa ja huumeiden ongelmakäytön erityispiirteitä hoitojärjestelmän näkökulmasta. Huumausaineisiin liittyvän riippuvuuden hoitomuodot vaihtelevat käytettyjen huumausaineiden ja riippuvuuden vaikeusasteen mukaan. Hoitomuodot voidaan jakaa lääkkeettömiin eli psykososiaalisiin ja lääkkeellisiin hoitomuotoihin, joita käytännössä pyritään yksittäisissä hoitosuunnitelmissa yhdistämään toisiinsa. Psykososiaalisista hoitomuodoista käyttökelpoisimmiksi huumeriippuvuuden hoidossa ovat osoittautuneet kognitiivis-behavioraaliset terapiat, niin sanotut 12-kohdan ohjelmat, strukturoidut ryhmä- ja yhteisöhoito-ohjelmat ja erityisesti nuorempien huumausaineiden ongelmakäyttäjien kohdalla perheterapeutit järjestelyt.

Huumeriippuvuuden lääkkeellinen hoito pitää sisällään lääkeaineiden avulla toteutettuja katkaisu-, vieroitus-, korvaus- ja ylläpitohoitoja. Katkaisu- ja vieroitushoitojen tarkoituksena on huumausaineen käytön keskeyttäminen tai lopettaminen. Näissä hoidoissa lääkeaineilla pyritään lievittämään huumausaineen käytön keskeyttämisestä johtuvia vieroitusoireita niin, että huumausaineesta vieroittautuminen helpottuu. Opioidiriippuvaisten korvaus- ja ylläpitohoidoissa kroonikkokäyttäjän huumeikierre pyritään katkaisemaan antamalla hänelle korvaavaa lääkitystä, jolla estetään vieroitusoireita ja henkilön huumaantuminen. Näin irrottautuminen laittomien huumausaineiden käytöstä, siihen liittyvästä rikollisuudesta ja terveystilanteista saadaan ehkäistyksi ja henkilö motivoitumaan hoitoon ja kuntoutukseen. Opioidiriippuvaisten korvaus- ja ylläpitohoitoon liittyy aina muu psyko-sosiaalinen hoito- ja kuntoutus ja tavoitteena on huumausaineen käytöstä vieroittautuminen. Lääkityksen väärinkäytön ehkäisemiseksi lääkehoito annetaan valvotusti ja tilannetta seurataan verikokeiden ja muun seurannan avulla. Suomessa yleiseen amfetamiiniriippuvuuteen ei toistaiseksi ole käytössä spesifiä lääkkeellistä hoitoa, mutta muun hoidon tukena voidaan käyttää myös oireenmukaista lääkehoitoa.

Huumeriippuvuuden hoito vaatii pitkäjänteisyyttä ja moniammatillista yhteistyötä, ja sen tuloksellisuus vaihtelee suuresti. Yksittäisiä hoitouria leimaavat toistuvat huononemismuutokset ja moninaiset sosiaaliset ongelmat. Hoitomuotoja ovat toisaalta akuutit katkaisu- ja vieroitushoidot ja toisaalta pitkäaikainen psykososiaalinen kuntoutus. Lähtökohtana hoidolle on pidettävä yksilöllisten tilannearvioiden ja hoitosuunnitelmien tekoa sekä valmiutta niiden uudelleen arvioimiseen, kun oireyhtymän kulussa tapahtuu muutoksia.

Huumeriippuvuus on kulukseltaan ja ennusteeltaan vaikea mielenterveyden häiriö, mutta huumausaineiden ongelmakäyttäjillä esiintyy runsaasti muitakin terveysongelmia kuin huumeriippuvuutta. Heillä on usein samanaikaisesti myös hoitoa vaativia muita mielenterveyden häiriöitä ja fyysisiä sairauksia. Myös sosiaalinen syrjäytyminen, asunnottomuus ja rikollinen toiminta liittyvät merkittävään osaan huumausaineiden ongelmakäyttöä. Huumausaineita käyttävät tarvitsevat usein samanaikaisesti apua monilta tahoilta, joista useilla ei ole erityisosaamista huumausaineongelmista.

Huumausaineiden ongelmakäyttäjien tarpeiden moninaisuus ja heidän vaikeutensa sitoutua pitkäjänteiseen hoitoon asettavat erityisvaatimuksia palvelujen asianmukaiselle järjestämiselle. Muun sosiaali- ja terveydenhuollon tavanomaiset toimintatavat ja periaatteet eivät sovellu osaan ongelmakäyttäjien hoitoa. Heidän auttamisekseen tarvitaan käytännönläheisempiä ja joustavampia lähestymistapoja kuin mihin palvelujärjestelmissä on totuttu.

Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoidolle on tyypillistä, että hoitoyritykset sijoittuvat usein satunnaisesti erilaisiin hoito- tai palvelupisteisiin. Hoitoketjujen katkonaisuus ja hoitokokonaisuuden sirpaleisuus vaikeuttavat hoitovastuun määrittämistä. Hoitojen ja palvelujen suunnittelu ja seuranta ovat vain poikkeustapauksissa yksissä käsissä ja selkeästi johdettua.

Huumausaineiden käyttäjien lisäksi palvelujärjestelmien asiakkaita voivat olla myös käyttäjien lähipiiri, kuten perhe, omaiset ja muu sosiaalinen verkosto. Erityisesti nuorten ongelmakäyttäjien perheiden tukemisesta on runsaasti kansainvälistä kokemusta. Tuki on useimmiten ollut joko sosiaalista tukea tai varsinaista perheterapiaa. Keinoja muiden asianosaisten auttamiseen ovat myös tiedon jakaminen huumausaineista ja käyttäjille tarkoitetuista palveluista sekä riskiryhmien erilaisten toiminnallisten verkostojen tukeminen.

C Tavoitteelliset toimintaohjelmat vankeinhoidossa

Vankiloissa pyritään tavoitteellisilla toimintaohjelmilla vähentämään päihteiden käyttöä tai muutoin parantamaan vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään. Lisäksi vajaakuntoisille järjestetään toimintakykyä ylläpitävää toimintaa. Kysymys on erilaisista kursseista, kuntoutusosastojen päiväohjelmasta tai lyhyistä leireistä.

Tavoitteena on viime vuosina ollut lisätä rikoksetonta ja päihdeetöntä elämäntapaa edistävien toimintaohjelmien käyttöä vankiloissa.

Suurin osa vankiloiden kuntouttavasta toiminnasta on erilaista päihdekuntoutusta, jota järjestetään lähes kaikissa laitoksissa. Vangeista 60-80 % on päihdeongelmaisia. Päihdekuntoutusta ollaan lisäämässä. Päihdekuntoutukseen osallistui vuonna 2001 kaikkiaan 2189 vankia. Vuonna 2002 kuntoutukseen osallistui jo 4 027 vankia.

Päihdekuntoutus

Vankiloiden päihteiden vastainen toiminta perustuu vuonna 1999 vahvistettuun päihdestrategiaan. Päihdestrategian toteutus on jaettu alueellisesti siten, että kullekin vankeinhoitoalueelle on laadittu päihdekuntoutuksen suunnitelma, jossa vahvistetaan alueen laitosten työnjako päihdestrategian toteuttamisessa.

Kaikki avolaitokset ovat ns. päihdeettömiä laitoksia, joihin pääsyn ehtona on sitoutuminen päihdeettömyyteen ja sen jatkuva valvonta. Sopimusosastoja, joissa vangit sitoutuvat päihdeettömyyteen on vuonna 2002 lähes kaikissa suljetuissa laitoksissa, yhteensä 36. Päihdekuntoutusohjelmia järjestetään myös avolaitoksissa.

Päihdekuntoutuksen kuntoutuslinjoja on neljänlaisia: Kognitiivinen päihdekuntoutus, Kisko-ohjelmat, Vaasan kristillinen osasto ja muut. Kognitiivinen kuntoutuslinja on vankiloiden itsensä kehittämä ja pitää sisällään niin lyhyehköjä informatiivisia ohjelmia, motivointiohjelmia, retkahdusohjelmia kuin pidempikestoisia intensiiviohjelmiäkin. Kognitiivisen linjan kehittämisen perustaksi on vuonna 2002 aloitettu toimintatutkimukset muutamasta ohjelmasta. Kisko-ohjelmat perustuvat Kalliolan kiskoklinikoiden ohjelmiin ja Vaasan kristillisen osaston ohjelma on kehitetty yhdessä Sininauhaliiton kanssa.

Vankiloissa toimii myös verkostotyöprojekteja, jotka liittävät päihdetyötä vankiloiden sosiaalityöhön ja muuhunkin toimintaan sekä vapauteen. Laitoksissa on myös mahdollisuus osallistua AA- ja NA-ryhmätoimintaan. Käytännössä vain jotkut vankilat ovat hyvin varustetut vieroituksen ja katkaisuhoidon toteuttamiseen.

Kullekin vankeinhoitoalueelle tehtiin vankiloiden yhteistyönä työnjakoon perustuva alueellinen päihdekuntoutuksen suunnitelma hoidon jatkumisen periaatteella. Päihderiippuvuuden arvioinnista huolehtivat sijoitusyksiköt, terveydenhuolto tulotarkastuksen yhteydessä ja niin sanotun tarke- haastattelun toteuttajat. Vuonna 2000 sijoitettiin ensimmäiset kuusi vankia ulkopuoliseen päihdehuoltolaitokseen. Neljän vangin hoitojakson pituus oli noin kolme kuukautta, yhden vangin noin kuukausi ja kahden vangin noin viikko. Sijoitukset päihdehuoltolaitoksiin onnistuivat hyvin. Toiminta on lähtenyt hitaasti liikkeelle todennäköisesti kustannusten vuoksi. Vuonna 2002 ulkopuolisiin päihdehuoltolaitoksiin oli sijoitettuna 20 vankia osittain vankeinhoidon ja osittain sosiaalitoimen rahoittamina. Heidän

sijoituksensa toteutuivat suunnitelmien mukaisesti. Jatkohoidon järjestämisestä neuvoteltiin kotikunnan kanssa ja se voitiin toteuttaa myös kotikunnan rahoituksella.

2.2. Ulkomainen lainsäädäntö

Ruotsi

Ruotsissa on vuodesta 1988 alkaen ollut käytössä sopimushoito (särskild behandlingsplan, s.k. kontraktsvård) (SOU 1984:32). Sopimushoidossa rikoksenteijä suostuu hoito-ohjelman läpikäymiseen. Sopimushoito voidaan liittää suojeluvalvontaan (skyddstillsyn) erityisenä hoitosuunnitelmana. Ruotsalaisen sopimushoidon mallina ja esikuvana on pidetty yhdysvaltalaisista Civil Commitment -seuraamusta rikoksenteijöille.

Sopimushoitolainsäädännön tausta-ajatuksena oli, että rikollisuuden syynä joissakin tapauksissa on jonkin aineen väärinkäyttö, joka pitää hoitaa. Yhteiskunnalla on suurempi intressi saada henkilö irti riippuvuudesta ja sitä myöden estää uutta rikollisuutta, kuin rangaista rikoksenteijää hänen teostaan. Sopimushoidon etuna on pidetty sitä, että rikollista käyttäytymistä pyritään estämään yksilöidysti juuri tietyille henkilöille sopivalla tavalla hoitamalla hänen ongelmiaan ja laatimalla hoito-ohjelma, jolla voidaan yrittää varmistaa hänen sopeutumisensa takaisin yhteiskuntaan. Hoito on katsottu paremmaksi rangaistukseksi kuin ehdoton vankeusrangaistus.

Sopimushoitoseuraamus määrätään Ruotsissa vain sellaisessa tapauksessa, että tuomioistuimien muuten tuomitsisi vankeutta. Sitä, kuinka pitkän vankeusrangaistuksen vaihtoehdoksi sopimushoitomääräyksen sisältävä suojeluvalvonta on tuomittavissa, ei ole säädetty, mutta vankeuden ei normaalisti katsota voivan ylittää kahta vuotta. Tuomiossa on ilmoitettava, kuinka pitkä vankeusrangaistus olisi tuomittu, jos suojeluvalvontaan ei olisi tuomittu. Vaihtoehtoisen vankeusrangaistuksen pituudella on merkitystä silloin, kun tuomioistuimen ratkaistavaksi tulee kysymys sopimushoidon korvaamisesta velvollisuuksien rikkomistapauksessa. Tuomitun on myös tärkeä tietää, mitä voi seurata, jos hän ei noudata hoitoon liittyviä velvollisuuksia. Vaihtoehtoisen vankeuden pituudesta voidaan erikseen valittaa. Jos laissa asetetut ehdot sopimushoidon määräämiselle täyttyvät, seuraamusta pitää käyttää. Esimerkiksi kriminaalihuollon resurssit ja muut rahoituskysymykset eivät saisi vähentää tämän seuraamuksen määräämistä.

Suojeluvalvontaan kuuluu vuoden pituinen koeaika alkaen rangaistuksen täytäntöön panemisesta (BrB 28:4) ja vuoden pituinen valvonta tuomion antopäivästä alkaen. Tuomioistuimien voi kuitenkin määrätä valvonnan alkavaksi vasta siitä hetkestä, kun tuomio on lainvoimainen. Jos määräys sopimushoidosta liitetään suojeluvalvontaan, tuomioistuimien voi päättää mainittua pitemmästä valvonnasta. Tällöin valvonta-aika ei kuitenkaan saa olla pitempi kuin on tarpeen hoidon loppuun saattamiseksi eikä se saa ylittää koeaikaa (BrB 28:5). Mahdollisuutta pidentää valvonta-aikaa on tarkoitettu käytettäväksi silloin, kun tuomittu on määrätty johonkin hoitolaitokseen. Määräys saisi siten käytännöllistä merkitystä silloin, kun laitoshoidon loppuu ja käsittely siirtyy avoimempaan hoitomuotoon. Valvonnan tulisi jatkua kuusi kuukautta laitoshoidon päättymisen jälkeen. Toimeenpanon ajaksi nimitetään valvoja, joka koko valvonta-ajan valvoo tuomittua (SOU 1995:91 s. 317-318).

Hoito-ohjelman yhteyteen voidaan liittää määräys, jonka mukaan hoidosta vastaavan tulee ilmoittaa paikalliselle kriminaalihoitoviranomaiselle ja syyttäjälle, jos tuomittu rikkoo

törkeästi suunnitelmaan liittyviä velvollisuuksiaan (BrB 28:6 a). Jos rikoksenteikijä rikkoo sopimusta, alun perin hänelle mahdollisesti määrätty vankeusrangaistus pannaan täytäntöön. Pääsääntöisesti sopimushoidossa suoritettu aika lasketaan hyvityksenä tällöin suoritettavassa vankeusrangaistuksessa. Jos tuomittu on vangittuna, tuomioistuimien voi määrätä tuomitun pidettäväksi säilössä, kunnes hänet siirretään hoitosuunnitelmassa ilmoitettuun hoitoyksikköön (BrB 28:6 b).

Sopimushoito seuraamuksena rakentuu lähtien rikoksenteikijän ongelmista ja olosuhteista eikä yleisestävistä perusteista. Sopimushoito on tarkoitettu ennen kaikkea alkoholi- ja huumeongelmallisille. Hoitoa voidaan antaa myös muille sen tarpeessa oleville kuten kleptomaaneille, itsensäpaljastajille tai muista seksuaalisista ongelmista kärsiville. Vakavasti psyykkisesti sairaita ei sopimushoitoon määrätä. Sopimushoito voi sisältää myös työntekoa, opiskelua, työskentelyä ryhmässä, terapeuttisia hoitoja sekä sosiaalista ja fyysistä kuntoutusta.

Sopimushoitoa varten allekirjoitetaan hoitosopimus, joka ei kuitenkaan ole sopimusoikeudellisesti velvoittava. Sillä katsotaan olevan ainoastaan psykologinen merkitys. Sopimushoidossa oleva sitoutuu alkoholittomaan ja huumeettomaan elämään.

Sopimushoidosta suoriutumista valvoo valvontalautakunta, joka käsiteltävänä ovat muun muassa kysymykset hoidossa tapahtuvista rikkomuksista.

Aloite sopimushoitoon voi tulla siinä vaiheessa, kun rikoksenteikijästä tehdään henkilötutkinta. Aloite voi tulla myös myöhemmässä vaiheessa. Se voi tulla kriminaalihuoltoviranomaiselta tai tuomioistuimelle lausuntoa antavalta viranomaiselta taikka siltä sosiaalihuollon tai sairaanhoidon yksiköltä, johon epäillyllä on aikaisemmin ollut yhteys, sekä tuomioistuimelta, syyttäjältä, rikoksesta epäillyltä tai hänen asianajajaltaan.

Kriminaalihuollon velvollisuus on huolehtia selvityksen tekemisestä ja välttämättömästä valmistelutyöstä. Siihen sisältyy selvitys epäillyn henkilökohtaisista olosuhteista kuvaus väärinkäytön laadusta ja laajuudesta. Lisäksi selvitykseen kuuluu arvion tekeminen rikoksesta epäillyn motivaatiosta läpikäydä hoito päästäkseen väärinkäytöstä. Valmistelutyöhön kuuluu yhteyden järjestäminen ajatellun hoitolaitoksen ja epäillyn välille.

Sopimushoidossa käytetään hyväksi jo olemassa olevia rakenteita. Sopimushoitoa varten ei ole perustettu erillisiä hoitolaitoksia. Sopimushoito voi olla laitoshoitoa tai avohoitoa tai näiden yhdistelmä. Kyseeseen tulee hoito sairaaloissa ja muissa erilaista riippuvuushoitoa antavissa laitoksissa. Hoitopaikkoina toimivat myös perheenomaisissa olosuhteissa annettava hoito (familjevård). Mitä pitempi vaihtoehtoinen vankeusrangaistus on, sitä suurempi on vaatimus, jonka mukaan hoito-ohjelma tulisi alkaa laitoshoidolla. Yhtenä hoitomuotona voidaan pitää erilaisia hoitokoteja, joissa hoitoaika on vähintään kuusi kuukautta. Tänä aikana tuomittu sitoutuu huumeettomaan ja alkoholittomaan elämään. Toisena hoitomuotona voidaan käyttää sijoittamista perhehoitoon. Tyypillinen perhehoidon hoitajakson pituus on yksi vuosi. Kolmas hoitomuoto on avohoito poliklinikalla. Tuomitulle asetetaan velvollisuus esimerkiksi joka toinen päivä käydä alkoholi- tai huumeeklinikalla hoidossa ja psykoterapiassa. Muuten hän asuu kotonaan (Reg. Prop. 1986/87:106).

Sopimushoidosta yhteiskunnalle aiheutuneista kuluista vastaa valtio laskennalliseen ehdonalaiseen vapautteen päästämiseen saakka ja sen jälkeen hoidettavan henkilön kotikunta.

Vuonna 2001 sopimushoitomääräyksiä oli 1489. Näistä oli 492 (41 %) syyllistynyt rattijuopumusrikoksiin, 231 (19 %) varkausrikoksiin, 176 (15 %) väkivaltarikoksiin ja 121 (10 %) huumerikoksiin. Sopimushoitomääräyksistä noin 32 % korvasi enintään kahden kuukauden pituisen ja 58 % enintään kuuden kuukauden pituisen vankeusrangaistuksen.

Aluksi tavallisin hoitomuoto oli sijoitus hoitokotiin. Suunnitellut hoitoajat vaihtelivat kuukauden ja kahden vuoden välillä. Lyhyet hoitoajat (4-5 viikkoa) olivat tavallisia. Poliklinisessä, lähinnä alkoholisteille tarkoitettussa hoidossa hoitoajat olivat 6 - 12 kk. Sittenmin polikliininen käsittely on tullut hallitsevaksi hoitomuodoksi. Tämä näkyy myös henkilöä ja päivää kohti laskettujen kustannusten pienenemisenä.

Ruotsalaisessa sopimushoidossa ei toistaiseksi ole juurikaan käytetty opioidiriippuvaisten hoidossa lääkkeellisiä korvaushoitoja. Korvaushoidot ovat muutoinkin vähäisessä käytössä. Tilanne johtuu Ruotsissa vallalla olevasta huumausainepoliittisesta linjauksesta, jossa haittojen ehkäisy politiikan sijasta halutaan korostaa huumeettoman yhteiskunnan tavoitetta. Tällöin ensisijaisina hoitokeinoina pidetään muita kuin lääkkeellisiä keinoja.

Tutkimusten mukaan 50-75 % sopimushoitoon tuomituista kävi läpi hoidon hoitosuunnitelman mukaisesti. Hoidon keskeytymisen syynä oli kahdessa tapauksessa kolmesta tuomitun laiminlyönti, kolmanneksen keskeytyksistä oli syynä uusi rikos. Rattijuoppoudesta tuomitut läpäisivät hoito-ohjelman budjettivuonna 1990/91 tunnollisimmin (90 %), mutta muista rikoksista tuomituista keskimäärin joka toisen hoito keskeytyi.

Niistä, jotka vuonna 1994 olivat aloittaneet sopimushoidon, syyllistyi uuteen rikokseen yhden vuoden aikana 13 %, kahden vuoden aikana 23 % ja kolmen vuoden aikana 29 % (Åter avsendaren. Kriminalvårdsstyrelsens 1999). Noin 9 % sopimushoitoon tuomituista otettiin vankilaan vuoden aikana täytäntöönpanon alusta lukien. Kahden vuoden aikana 16 % ja kolmen vuoden aikana 20 % oli alkanut vankeusrangaistuksen suorittamisen.

Ajankohtaisessa keskustelussa sopimushoidon kohderyhmää on ehdotettu laajennettavaksi. Keskusteluissa ovat esiintyneet muun muassa nuoret. Seuraamuksesta saatujen kokemusten mukaan seuraamuksen ehtojen rikkomiseen tulee reagoida nopeasti, selkeästi sekä kynnyksen virheelliseen toimintaan puuttumiseen on oltava matala.

Sopimushoidon käyttöala on Ruotsissa siirtynyt suunniteltua enemmän lyhyisiin hoitomuotoihin. Tämä johtunee sopimushoidon rahoitusmallista, jonka mukaan valtio kustantaa lyhyet hoidot kokonaan ja pitkien hoitojen osalta edellytetään kunnan osallistuvan hoidon kustannuksiin. Ruotsissa onkin suunniteltu sopimushoidon siirtämistä kokonaan valtion kustannettavaksi.

Rangaistusjärjestelmäkomitea on ehdottanut sopimushoidon muodostamista itsenäiseksi seuraamukseksi. (Ett reformerat straffsystem. Del I-III Betänkande av Straffsystemkommittén, SOU 1995:91.) Toistaiseksi ehdotus ei ole toteutunut.

Norja

Tuomitessaan vankeusrangaistusta tuomioistuimien voi määrätä, että syytetyille annetaan mahdollisuus ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Vankeusrangaistus voi olla myös osittain ehdollinen. Tuomioistuimien asettaa myös valvonta-ajan, jonka pituus on pääsääntöisesti kaksi vuotta. Erityisestä syystä voidaan asettaa myös pidempi valvonta-aika, ei kuitenkaan enempää

kuin viisi vuotta. Tuomitulle määrätään tässä tapauksessa valvoja. Valvojan tehtävänä on avustaa tuomittua kiinnittymään takaisin normaaliin elämään.

Tuomioistuin voi asettaa ehdolliselle tuomiolle sellaisen ehdon, että tuomittu osallistuu hoitoon, jonka tarkoituksena on vierottaminen alkoholin, muun päihdyttävän aineen tai huumaavan aineen riippuvuudesta.

Jos tuomittu rikkoo hänelle määrättyjä ehtoja, vankeusrangaistus voidaan panna osittain tai kokonaan täytäntöön. Tuomioistuin voi myös tämän sijasta asettaa uuden valvonta-ajan tai muuttaa rangaistuksen muita ehtoja.

Norjassa on mahdollista vankeusrangaistuksen suorittaminen pääsääntöisesti vankilan ulkopuolella erityisehdoin sen jälkeen kun puolet rangaistusajasta on kulunut. Kyseessä on eri seuraamus kuin vangin päästäminen ehdonalaiseen vapauteen sen jälkeen, kun puolet rangaistuksesta on suoritettu. Ehdoksi voidaan asettaa esimerkiksi päihteetön ja huumeeton elämä, jonka valvontaa suoritettaisiin säännöllisin virtsakokein. Seuraamukseen voidaan yhdistää myös vapaa-ajan aktiviteetteja tai osallistumista kursseille, joilla pyritään esimerkiksi vierottamaan tuomittua päihderiippuvuudesta. Ehtoja voidaan muuttaa varsinkin siinä tilanteessa, jos tuomittu on joutumassa vaikeuksiin elämässään. Ehtojen noudattamattomuus aiheuttaisi sen, että rangaistusta suoritettava määrätään takaisin vankilaan suorittamaan rangaistustaan. (Ot. Prop. 5/2000-2001).

Vankeusrangaistus voidaan suorittaa myös hoito- tai kuntoutuslaitoksessa. Kyseeseen voivat tulla kaikki erilaiset laitokset eivätkä pelkästään esimerkiksi psykiatrista hoitoa antavat laitokset. Rangaistus voidaan suorittaa laitoksessa missä vaiheessa rangaistusta tahansa eikä ainoastaan rangaistuksen suorittamisen loppuvaiheessa. Hoitoa tai koulutusta tulisi antaa siinä vaiheessa, kun se on tarkoituksenmukaisinta tuomitun yhteiskuntakelpoiseksi saattamista ajatellen.

Rangaistusten täytäntöönpanoa koskevassa 1.3.2002 voimaan tullessa laissa säädetään uuden yhdyskuntaseuraamuksen (samfunnstraff) sisällöstä. Rangaistus sijoittuu ehdollisen ja ehdottoman vankeusrangaistuksen väliin. Yhdyskuntarangaistus suoritetaan yleishyödyllisenä palveluna, ohjelmana tai muuna hankkeena, joka on omiaan ehkäisemään uutta rikollisuutta.

Tanska

Jos alkoholia tai muita päihdyttäviä aineita nauttinut vapautetaan rangaistuksesta sen vuoksi, että hänet on katsottu alentuneesti syyntakeiseksi huumautuneen tai päihtyneen tilansa vuoksi, tuomioistuin voi päättää syytetyn määräämisestä erityiseen hoitolaitokseen, jos henkilön vastaisen rikollisen käyttäytymisen estämiseksi tämä katsotaan tarpeelliseksi (Straffeloven 16, 68§).

Rattijuoppojen hoito voidaan liittää ehdolliseen vankeuteen 1.7.2000 alkaen. Ehdollisessa rangaistuksessa määrätään, että tuomitun on, jos hän niin haluaa, osallistuttava alkoholistien sopimushoito-ohjelmaan, jota seuraa lisäksi yhden vuoden koetusaika ja oheissakko, jonka suuruus on puolet rattijuoppoudesta muuten määrätystä sakosta. Tuomitulla ei ole oikeutta tällaiseen hoitorangaistukseen, jos hän on rattijuoppouden lisäksi syyllistynyt vakavan ruumiinvamman aiheuttamiseen, ajoneuvon käyttövarkauteen tai rattijuoppouteen ehdollisen tuomion koetusajalla. Yksittäistapauksessa tuomioistuimella on kuitenkin oikeus tuomita

henkilö alkoholistien hoito-ohjelmaan, vaikeivät edellä mainitut ehdot täyty. (Forslag til lov om ændring af straffeloven 13.10.1999).

Rattijuoppouteen syyllistynyt henkilö, jolla on todistettavasti hoitoa vaativa alkoholiongelma, ja joka on tuomittu rattijuoppoudesta ilman, että hän on aiheuttanut vakavaa ruumiinvammaa toiselle, ehdottomaan enintään 60 päivän vankeusrangaistukseen, tuomitaan pääsääntöisesti ehdolliseen vankeusrangaistukseen siten, että hän suorittaa hoito-ohjelman.

Hoito-ohjelmassa olevalle tuomitulle tuomioistuimien asettaa valvonta-ajan, jonka pituus on kaksi vuotta alkaen tuomion julistamisesta. Jos tuomittu syyllistyy rikokseen valvonta-aikana, hänelle määrätään ehdoton vankeusrangaistus hoito-ohjelman sijasta sekä rangaistus siitä teosta, jonka hän on valvonta-aikana tehnyt. Jos on olemassa erityisiä syitä, tuomioistuimien voi tuomita uudesta teosta ehdollisen vankeusrangaistuksen sekä muuttaa hoito-ohjelman ehtoja tiukemmiksi.

Hoitoa annetaan useimmissa tapauksissa julkisissa tai julkisesti tuetuissa avohoidon laitoksissa kuten alkoholiklinikoilla. Kriminaalihuollon tehtävänä on sen arvioiminen, täyttääkö hoitolaitos sille hoito-ohjelman suhteen asetettavat vaatimukset. Tuomittu solmii sopimuksen hoitolaitoksen kanssa ja kriminaalihuolto valvoo sopimuksen noudattamista.

Mistä tahansa rikoksesta tuomitulle, joka on erityisen hoidon tarpeessa, voidaan antaa mahdollisuus suorittaa rangaistus sairaalassa tai tarkoitusta vastaavassa laitoksessa. Tällainen seuraamus voidaan langettaa nuorille rikoksenteijöille (15 - 18-vuotiaat) tai sellaiselle rikoksenteijälle, jolla on terveydellisistä syistä tai jonkin riippuvuuden vuoksi erityinen tarve hoitoon. Hoito tarkoittaa sitä, että hoidettava on koko ajan laitoksessa eikä hän saa poistua sieltä kuin erityisissä tapauksissa. Jos rikoksenteijä ei suorita hoitoa suunnitelmien mukaisesti, hänet määrätään suorittamaan vankeusrangaistusta.

Osassa Tanskaa on ollut vuodesta 1995 käynnissä kokeilu, jossa tuomittu rikoksenteijä voi suostua hoitoon ja valvontaan. Tuomitulle suunnitellaan ohjelma, jota hänen tulee noudattaa. Kokeilu on ollut käytössä kahdella eri alueella eri muodossa. Yhdessä ohjelmassa hoitajakson pituus on yksi vuosi ja toisessa kaksi vuotta. Tuomittu voi saada mahdollisuuden sopimushoitoon, jos hänelle on määrätty vankeusrangaistus, jonka kesto on 6-12 kuukautta. Tuomittu voi olla vain huumeriippuvainen aikuinen.

Tuomioistuimien voi määrätä, että vankeusrangaistus annetaan ehdollisena ja tuomitulle määrätään sen sijasta huumeiden vieroitushoitoa. Tuomitun on oltava soveltuva hoitoon. Hoitolaitoksen edustaja ja sosiaaliviranomaiset osallistuvat päätöksentekoon siitä, otetaanko tuomittu hoitoon vai ei.

Vuodesta 1997 alkaen Tanskassa on kokeiltu seksuaalirikoksista tuomittujen henkilöiden hoitoa. Jos rikoksesta seuraisi 4-18 kuukauden vankeusrangaistus, tuomioistuimien voi vankeuden sijasta määrätä vankeusrangaistuksen ehdollisena ja määrätä tuomitun sen sijaan hoitoon, jonka kesto on kaksi vuotta. Seuraamus alkaa 3-6 kuukauden laitoshoidoksella. Tämän jälkeen tuomittu voi asua kotona, mutta häntä valvotaan ja hän saa lisää hoitoa ainakin 12 kuukauden ajan.

Kuten huumeriippuvaisten sopimushoitokokeilussa myös seksuaalirikollisten kyseessä ollessa hoitolaitoksen edustaja ja sosiaaliviranomaiset osallistuvat päätöksentekoon siitä, otetaanko tuomittu hoitoon vai ei. Huomiota kiinnitetään myös siihen, tunnustaako tuomittu tehneensä

rikoksen ja katuuko hän tekoaan. Vain tekonsa seuraukset ymmärtävä ja katumuksensa osoittava tuomittu voi päästä hoitoon.

Vankeusrangaistuksille on asetettu erilaisia ehtoja, joilla tuomittu voi vaikuttaa seuraamuksen tosiasialliseen sisältöön. Yhtenä ryhmänä ovat rattijuopot, jotka voivat valita vankeusrangaistuksen suorittamisen sijasta hoitoseuraamuksen alkoholiongelmansa käsittelemiseksi. Sekä ehdollisiin vankeusrangaistuksiin että ehdonalaiseen vapauteen voidaan liittää erilaisia sopimushoidollisia elementtejä. Hoidolla on aina tarkoitus parantaa tuomittu riippuvuudestaan tai muusta ongelmastaan, joka liittyy hänen tekemäänsä rikokseen. Hoitoseuraamus voidaan määrätä alkoholistille, huumeriippuvaiselle tai henkisesti häiriintyneelle henkilölle, joka tarvitsee psykiatrista hoitoa. Jos hoidettavana oleva rikkoo hoitosopimuksessa asetettuja ehtoja, hänelle voidaan antaa varoitus tai äärimmäisessä tapauksessa hänet määrätään suorittamaan vankeusrangaistustaan.

Muut EU-maat

Muissa EU-maissa päihdeongelmaiset rikoksenteijät voidaan yleensä määrätä rangaistuksen sijasta hoitoon suostumuksensa perusteella. Se missä vaiheessa rikosasian käsittelyä päätös hoitoon sijoittamisesta tehdään, vaihtelee maittain. Sopimushoitopäätöksen tekee yleensä syyttäjä, tuomioistuin tai rangaistusten täytäntöönpanosta vastaava viranomainen.

Ranskassa syyttäjä voi syyttämisen sijasta käyttää hoitoon ohjausta. Syyttäjä voi tehdä päätöksen syyttämisvaiheessa tai yksinkertaisissa tapauksissa jo asian ollessa poliisilla esitutkinnassa. Ranskassa syyttäjien käytäntö vaihtelee. Pariisissa hoitoonohjausta käytetään merkittävässä osassa huumerikoksia, maaseudulla vähän.

Ranskan tuomioistuimissa hoitoon määrääminen voi tapahtua kahdella tavoin. Ensiksi tuomioistuin voi lykätä rangaistuksen määräämistä muutamalla kuukaudella. Tänä aikana onnistuneesti suoritettu päihdeohjelma voi johtaa siihen, että tuomioistuin katsoo rangaistuksen tulleen suoritetuksi. Toinen vaihtoehto on, että tuomioistuin määrää vankeusrangaistuksen, johon sisältyy rangaistuksen korvaava hoitoehto. Jos rikoksenteijä suorittaa asianmukaisesti määrätyn hoidon, vankeusrangaistusta ei panna täytäntöön.

Belgiassa virallinen syyttäjä voi syytteen sijasta antaa sopimushoitomääräyksen rikoksissa, joiden rangaistus ei kyseisessä yksittäistapauksessa syyttäjän harkinnan mukaan ylittäisi kahta vuotta vankeutta. Sopimushoitoaika ei saa kestää yli kuutta kuukautta.

Myös Saksan lainsäädäntö mahdollistaa päihdeongelmaisten rikoksenteijöiden hoitoon määräämisen. Hoitomääräys voi olla joko osa ehdollista vankeutta tai vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa lykkäävä. Saksassa tuomioistuin- ja syyttämiskäytäntö vaihtelee voimakkaasti eri osavaltioissa ja tuomioistuimissa.

Italiassa rangaistuksen täytäntöönpanosta päättävät erityistuomioistuimet. Päihdeongelmaiset rikoksenteijät, jotka on tuomittu enintään neljäksi vuodeksi vankeuteen, voidaan täytäntöönpanotuomioistuimen päätöksellä määrätä hoitoon vankeusrangaistuksen sijasta. Samoin voidaan päihdeongelmaiset vangit, joiden vankeusrangaistuksesta on suorittamatta enintään neljä vuotta, siirtää hoito-ohjelmaan jäljellä olevaksi vankeusajaksi.

Anglosaksiset maat

Anglosaksisissa maissa on viime vuosina perustettu erityistuomioistuimia, jotka on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien sosiaalisten ongelmien ratkaisuun. Niissä käsitellään muun muassa rattijuopumusta, perheväkivaltaa, mielenterveysongelmia ja huumeiden käyttöä. Suuntausta on kutsuttu terapeutiseksi oikeudenkäytöksi (therapeutic jurisprudence).

Tavanomaisesta tuomioistuimesta poiketen tavoitteena on laaja-alainen yhteistyö tuomioistuimen, rangaistusten täytäntöönpanoviranomaisten, sosiaali- ja terveysviranomaisten sekä muiden sosiaalisen ongelmanratkaisun kannalta keskeisten viranomaisten välillä.

Huumetuomioistuimet (drug courts) ovat erikoistuneet päihderiippuvaisten tekemiin rikoksiin. Rikoksenteijät määrätään hoito- ja valvontaohjelmiin. Ohjelmien tarkoituksena on vähentää uusintarikollisuutta ja päihteiden väärinkäyttöä sekä edistää rikoksenteijän uudelleen sijoittumista yhteiskuntaan. Tavoitteena on hoitojatkumo, johon liittyy tarvittava sosiaalinen tuki ja valvonta. Valvontaan kuuluu muun muassa säännöllinen ja pakollinen päihteettömyyden testaus.

Ensimmäinen päihdeongelmiin erikoistunut tuomioistuin perustettiin Yhdysvalloissa vuonna 1989. Tällä hetkellä niitä toimii muun muassa Yhdysvalloissa, Kanadassa, Australiassa, Englannissa ja Irlannissa.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1. Sopimushoidon käyttöala ja tavoitteet

Hoito rangaistuksena

Suomen rangaistusjärjestelmään ei sisälly mahdollisuutta tuomita rangaistuksena hoitoa. Sopimushoito olisi siten merkittävä uutuus rangaistusjärjestelmässämme. Suomessa käytössä olevat rangaistukset voidaan asettaa seuraavaan, rangaistuksen ankaruuden mukaiseen järjestykseen: sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu ja ehdoton vankeus. Sopimushoito sijoittuisi mainitussa rangaistusten ankaruusportaikossa yhdyskuntapalvelun rinnalle, ehdollisen vankeuden ja ehdottoman vankeuden väliin. Mainittujen seuraamusten lisäksi parhaillaan kokeillaan nuorisorangaistusta.

Sopimushoidolla tarkoitettaisiin rikosoikeudellista rangaistusta, jonka sisältönä on rikoksenteijän vapaaehtoinen suostuminen erityisen toimeenpanosuunnitelman mukaiseen hoitoon. Seuraamus olisi tarkoitettu sellaisille rikoksenteijöille, joiden riippuvuus päihteiden käytöstä on syynä heidän rikollisuuteensa ja päihdeongelmaa on sen vuoksi tarpeen hoitaa. Tavoitteena on, että päihteiden ongelmakäyttöä vähentämällä vähennetään myös rikollisuutta. Sopimushoidon etuna on se, että se kohdistuisi niihin päihteiden ongelmakäyttäjiin, jotka toistuvasti syyllistyvät rikoksiin ja joita yleinen päihdehoitojärjestelmä ei muutoin tavoittaisi.

Sopimushoito ehdottoman vankeusrangaistuksen vaihtoehtona

Tässä esityksessä on päädytty ehdottamaan sopimushoitoa yksinomaan ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittavaksi rangaistukseksi. Ehdotetussa muodossaan sopimushoito toimisi tuomitun eristävän ehdottoman vankeusrangaistuksen vaihtoehtona. Kun

sopimushoito useimmissa tapauksissa koettaisiin sitä vastaavaa ehdotonta vankeutta lievemmäksi, sopimushoitorangaistuksen edellytyksiin välttämättä kuuluvan hoidettavan suostumuksen saaminen ei olisi ongelmallista hoitoon motivoituneilta.

Ehdotettu laki merkitsisi, että päihteitä käyttävään toistuvasti rikoksia tekevään ongelmaryhmään kuuluvat henkilöt saisivat osaksensa seuraamuksen, jolla tehokkaammin pyrittäisiin välttämään rikoksen uusimista. Ruotsin kokemusten mukaan sopimushoitoon tuomitut ovat vankeuteen tuomittuja jonkin verran vähemmän syyllistyneet rikoksiin. Pelkkä päihdeongelman olemassaolo ei olisi riittävä syy rikoksentekijän tuomitsemiseen sopimushoitoon. Sopimushoito ulotettaisiin vain sellaisiin päihdeongelmaisiin, joiden tekemiin rikoksiin päihdeongelma on merkittävästi vaikuttanut. Näin sopimushoidon piiriin valikoituisi sellaisia päihdeongelmaisia, joiden ongelman hoitamisella olisi selkeästi rikollisuutta vähentävä vaikutus. Sopimushoitoon tuomitsemisen tulisi olla perusteltua uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi.

Lisäksi sopimushoidon käyttö rajattaisiin samalla tavoin kuin yhdyskuntapalvelu enintään kahdeksan kuukauden pituisiin vankeuksiin. Tällä tavoin sopimushoito olisi yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta myönteinen ja sopiva seuraamusvaihtoehto sellaisille henkilöille, jotka eivät päihdeongelmansa vuoksi sovellu yhdyskuntapalveluun. Rangaistusten ankaruusportaikossa sopimushoito sijoituisi lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten ja yhdyskuntapalvelun rinnalle.

Kun sopimushoito olisi enintään kahdeksan kuukauden pituisen ehdottoman vankeuden sijaisrangaistus, sen käyttö määräytyisi myös rikoksen törkeyden mukaan. Vankeusrangaistus määräytyisi rangaistuksen mittaamista koskevien säännösten mukaisesti ja tämän jälkeen tulisi harkittavaksi, tuomitaanko vankeusrangaistuksen sijasta sopimushoitoa. Sopimushoidon pituus määräytyisi sen ehdottoman vankeusrangaistuksen pituuden mukaan, jonka sijasta sopimushoitoon tuomittaisiin. Sopimushoidon pituus olisi kaksi kertaa tuomitun vankeuden pituus. Näin sopimushoidon pituus itse asiassa määräytyisi rikoksen vakavuuden mukaan. Sopimushoito olisi tältä osin suhteellisuus- ja ennustettavuusperiaatteiden mukainen. Sopimushoidon pituuden määrittäminen laissa täsmällisesti ja suhteellisuusperiaatteen mukaisesti on oikeusturvan kannalta perusteltua ja sopii suomalaiseen rangaistusjärjestelmään paremmin kuin sopimushoidon pituuden jättäminen kokonaan avoimeksi.

Sopimushoidon luonteeseen kuuluu, että sen sisältö määräytyisi pääasiallisesti hoidon tarpeen mukaan. Hoidon laatu ja intensiteetti vaihtelisivat hoidon tarpeen mukaan. Tuomitun vankeusrangaistuksen ja sen sijaan tuomitun sopimushoidon ankaruusvertailua ei tämän vuoksi voida tehdä aivan samalla tavalla kuin vankeusrangaistuksen pituuden ja yhdyskuntapalvelun tuntien välillä. Jotta sopimushoito myös sisällöltään riittävästi vastaisi sillä korvattua ehdotonta vankeusrangaistusta, olisi sopimushoitoon pääsääntöisesti sisällytettävä hoitajakso laitoksessa. Lisäksi sopimushoitoon tuomittu olisi hoidon lisäksi koko sopimushoidon ajan Kriminaalihoitolaitoksen valvonnassa. Sopimushoitoon kuuluva valvonta sisältäisi säännöllisiä valvontatapaamisia ja muuta yhteydenpitoa valvottavaan, yhteydenpitoa päihdehuollon toimintayksikköön sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Kriminaalihoollon valvonta olisi intensiivisempää silloin, kun tuomittu on avohoidossa.

Sopimushoidon korvattavaan vankeuteen nähden kaksinkertainen pituus, hoitajakso laitoksessa, sopimushoitoon kuuluva valvonta sekä se seikka, ettei sopimushoitoa voitaisi lyhentää samalla tavoin kuin vankeutta ehdonalaisella vapauttamisella, takaavat sen, että sopimushoito rangaistuksena olisi myös käytännössä riittävän vaativa seuraamus. Tavoitteena

on, että sopimushoitoon tuomittu raitistuu siten, että hoidon jälkeen tuomittu kykenisi paremmin kuin vankeuden jälkeen hallitsemaan elämäänsä ja pidättymään uusista rikoksista. Päihderiippuvaisille hoito ei ole helppo ratkaisu, vaan hyvinkin vaativa säännöllisyyttä edellyttävine hoitajaksoineen, tapaamisaikoineen ja päihdeettömyysvaatimuksineen.

Sopimushoitoon tuomittaisiin käytännössä vain vaikeasti päihdeongelmaisia, joiden ongelmien hoitamiseen tarvitaan pitkäaikaisia päihdehuollon toimenpiteitä. On selvää, että syntyy tilanteita, joissa päihdehuollon tarve olisi sopimushoidon aikaa pitempi. Tällöin rangaistusajan ylittävä päihdehuollon tarve ei enää kuuluisi sopimushoitoon eikä sopimushoidon pohjana olevaan toimintasuunnitelmaan.

Sopimushoito ei tällaisissakaan tapauksissa olisi epätarkoituksenmukainen rangaistus. Sopimushoidon tavoitteena olisi muodostaa kunnallisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kanssa keskeytymätön hoitokokonaisuus. Sopimushoidolla voidaan saattaa tuomittava päihdehuollon palvelujen piiriin tai sillä voidaan estää jo meneillään olevan hoitoprosessin keskeytyminen sekä motivoida henkilö jatkamaan kuntoutustaan myös sopimushoitorangaistuksen jälkeen. Erityisesti viimeksi mainituissa tapauksissa sopimushoidon aikana olisi syytä selvittää jatkohoidon ja siihen liittyvien tukitoimien tarve ja motivoida hoidettavaa jatkamaan kuntoutusta. Ehdotuksen toteutuminen edellyttää tiivistä yhteistyötä Kriminaalihuoltolaitoksen sekä kunnallisen päihdehuoltoviranomaisen ja päihdehuollon toimintayksikön kanssa.

Sopimushoito ehdollisen vankeuden lisärangaistuksena

Muun muassa Norjassa ja Tanskassa ehdollisen rangaistukseen voidaan liittää ehtoja, joiden mukaan alkoholisteille, huumeista riippuvaisille tai seksuaalirikoksentehtäjille voidaan määrätä hoitoa. Ehtojen rikkomisesta voi olla seurauksena rangaistuksen suorittaminen vankeutena. Näissä maissa ehdollinen rangaistus voidaan tuomita siinä muodossa, että koko rangaistuksen määrääminen eikä vain sen täytäntöönpano lykkäytyy. Tällaista ehdollisen rangaistuksen muotoa ei ole Suomessa. Ruotsissa sopimushoito on liitetty erityiseen valvontaseuraamukseen, suojeluvalvontaan, jossa rangaistuksena on yksinomaan valvontaan määrääminen. Suomen rikoslainsäädännössä ei ole tällaista yleistä valvontaseuraamusta rangaistuksena.

Yhdyskuntapalvelun käytöstä ehdollisen rangaistuksen lisäseuraamuksena ei ole vielä kokemuksia. Kun sopimushoitorangaistusta esitetään vasta kokeiltavaksi, on kokeilun yksinkertaistamiseksi tarkoituksenmukaista jättää sopimushoito ehdollisen vankeusrangaistuksen lisärangaistuksena kokeilun ulkopuolelle.

Sopimushoito ja nuoret

Sopimushoito olisi tarkoitettu periaatteessa kaiken ikäisille rikosoikeudellisessa vastuussa oleville henkilöille. Sopimushoito ei kuitenkaan kovin usein tulisi kysymykseen alle 18-vuotiaana rikoksen tehneille, koska heidät tuomitaan ehdottomaan vankeuteen vain painavista syistä. Kun tällainen painava syy on olemassa nuoren tekemä rikos on yleensä niin vakava, että siitä seuraa kahdeksaa kuukautta pitempi vankeus. Toisaalta nuorille tarkoitettu nuorisorangaistus, jota parhaillaan kokeillaan, voitaisiin nuorisorikostoimikunnan ehdotuksen mukaan määrätä suoritettavaksi mielenterveys- tai päihdehoitona. Nuorisorangaistukseen voitaisiin ehdotuksen mukaan tuomita alle 21-vuotiaana rikoksen tehnyt. Nuorisorangaistus on tarkoitettu ennen kaikkea ehdollisen vankeuden vaihtoehdoksi, mutta sitä voidaan käyttää

myös lyhyiden ehdottomien vankeuksien vaihtoehtona. Sopimushoitoa ei ole tarkoitettu korvaamaan ehdotetun nuorisorangaistuksen käyttöä. Jos rikoksesta epäilty voitaisiin tuomita enintään kahdeksaksi kuukaudeksi ehdottomaan vankeusrangaistukseen, ja tuomittu voitaisiin tuomita nuorisorangaistukseen, olisi sopimushoidon sijasta käytettävä nuorisorangaistusta.

Sopimushoito ja yhdyskuntapalvelu

Esityksessä on lähdetty siitä, että yhdyskuntapalveluun on lain mukaan tuomittava, jos yhdyskuntapalvelun edellytykset täyttyvät. Sopimushoitoa ei ole tarkoitettu yhdyskuntapalvelua korvaavaksi vaihtoehdoksi, vaan sellaisille henkilöille, jotka eivät sovellu yhdyskuntapalveluun päihdeongelmansa vuoksi. Sopimushoito on myös yhteiskunnalle paljon kalliimpi rangaistusmuoto kuin yhdyskuntapalvelu.

Sopimushoidon eräänä tarkoituksena on vähentää niiden eriarvoisuutta, jotka muuten soveltuisivat yhdyskuntapalveluun, mutta päihdeongelmansa vuoksi jäävät sen ulkopuolelle ja joutuvat suorittamaan rangaistuksensa vankilassa.

Sen jälkeen kun todetaan, että yhdyskuntapalvelu ei edellä mainituista syistä sovellu, lähtökohtana on, että sopimushoitoa olisi käytettävä aina, kun sen edellytykset olisivat olemassa. Niiden henkilöiden määrä, jotka vakavasta päihdeongelmastaan huolimatta soveltuisivat yhdyskuntapalveluun, lienee vähäinen. Sopimushoitoon tuomittaisiin siten lyhyeen vankeuteen tuomittu henkilö, jolla olisi vakava päihdeongelma ja jonka tekemään rikokseen päihdeongelmalla olisi merkittävä syy-yhteys. Lisäksi hänen olisi suostuttava valmistetun toimeenpanosuunnitelman mukaisen hoitoon.

3.2. Keskeiset ehdotukset

Sopimushoito olisi ehdottoman vankeuden sijasta tuomittava rangaistus. Sopimushoitoon voitaisiin tuomita rikoksenteijä, joka tuomitaan pituudeltaan määrättyyn, enintään kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Sopimushoito käsittäisi päihdehuoltolaissa tarkoitettuja päihdehuollon toimenpiteitä ja Kriminaalihuoltolaitoksen valvontaa. Koska sopimushoito olisi tarkoitettu ehdottomaan vankeuteen tuomituille, siihen olisi sisällytettävä hoitojakso laitoksessa, ellei tämä ole ilmeisen tarpeetonta.

Sopimushoito olisi tarkoitettu päihdeongelmallisille, jotka ongelmansa vuoksi eivät sovellu yhdyskuntapalveluun. Sopimushoitoon tuomitsemisen edellytyksenä on, että rikoksen tekemiseen on merkittävästi vaikuttanut päihteiden ongelmakäyttö ja rikoksenteijä on antanut suostumuksensa sopimushoitoon. Lisäksi edellytyksenä on, että rikoksenteijän voidaan olettaa noudattavan toimeenpanosuunnitelmaa ja sopimushoitoon tuomitsemista on pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi. Siten aikaisemmat ehdottomat vankeusrangaistukset, yhdyskuntapalvelu- tai sopimushoitorangaistukset voivat tulla esteeksi sopimushoidolle ainoastaan, jos on todennäköistä, ettei sopimushoidon tuomitsemiselle ole viimeksi mainittuja edellytyksiä.

Päihdehuollon palveluita annettaisiin päihdehuollon toimintayksikössä. Tuomittu olisi hoidon tarpeen mukaisessa hoidossa ja Kriminaalihuoltolaitoksen valvonnassa koko sopimushoidon ajan. Sopimushoitorangaistuksen pituus määräytyisi sen ehdottoman vankeuden pituuden mukaan, jonka sijasta sopimushoitoa tuomitaan. Sopimushoidon pituus olisi kaksi kertaa tuomitun ehdottoman vankeuden pituus.

Keskeinen edellytys sopimushoidolle on, että rikoksesta epäilty hyväksyy alustavan toimeenpanosuunnitelman, jonka pääsisältö on hoitosuunnitelma ja jonka valmisteluun hän on aktiivisesti osallistunut. Samalla hän sitoutuu noudattamaan hoitosuunnitelmaa ja muita sopimushoidon velvoitteita uhalla, että niiden rikkomisesta voi seurata tuomitseminen siihen vankeusrangaistukseen, jonka sijasta sopimushoitoa oli tuomittu.

Sopimushoitoon sisältyisi myös siihen liitettyjen velvoitteiden jatkuvaa viranomaisvalvontaa. Tätä varten laadittaisiin valvontasuunnitelma. Valvonta kuuluisi ja järjestettäisiin kiinteäksi osaksi sopimushoitoa ja sen sisältämiä velvoitteita. Sopimushoidon keskeisiä velvoitteita olisi sitoutuminen päihteettömyyteen ja suostuminen tämän testein tapahtuvaan kontrolloimiseen. Tärkeää sopimushoidossa olisi myös tuomitun aktiivinen myötävaikutus tulosten saavuttamiseen.

Kriminaalihuoltolaitos huolehtisi sopimushoitoon kuuluvasta valvonnasta ja sopimushoitorangaistuksen täytäntöönpanosta. Kriminaalihuoltolaitos määräisi tuomitulle valvojan. Kriminaalihuoltolaitos vastaisi muun muassa sopimushoitoselvityksen tekemisestä ja esityksen tekemisestä sopimushoidon muuntamiseksi vankeudeksi sekä yhdessä hoitoyksikön ja hoidettavan kanssa toimeenpanosuunnitelman laatimisesta.

4. Kokeilun toteuttaminen ja siihen liittyvät ongelmat

Sopimushoitoa ehdotetaan kokeiltavaksi rajatulla alueella kolmen vuoden ajan. Myös nuorisorangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun kokeilu on aikanaan käynnistetty vastaavalla tavalla. Yhdyskuntapalvelun osalta kokeilua jatkettiin kolmen vuoden jälkeen koko maata kattavana kunnes seuraamus lopulta vakiinnutettiin. Sen sijaan nuorisorangaistuksen kokeilemistä jatketaan edelleen alueellisena.

Sopimushoidon toteuttamiseen liittyy lukuisia käytännön ongelmia, joihin voidaan vasta kokeilun aikana saada vastauksia. Tällaisia kysymyksiä ovat ennen kaikkea rangaistuksen toimeenpanossa välttämättömien yhteistyöverkostojen kehittyminen sekä uuden rangaistuksen sisällön sekä soveltamisalan täsmentyminen. Kolmessa vuodessa on mahdollista saada tietoja ja kokemuksia uudesta seuraamusmuodosta. Tuo aika on myös riittävä yhteistyömuotojen kehittämiseksi sekä seuraamuksen sisällön kiteytymiseksi. Laajempien kriminaalipoliittisten vaikutusten arvioiminen, muun ohessa seuraamuksen vaikutus uusimisriskiin, vaatii otaksuttavasti tätä pidemmän ajan. Kokeiluun kuuluisi olennaisena osana seuranta ja tulosten arviointi.

Alueellisen kokeilun tarve liittyy seuraamusjärjestelmän testaamiseen eikä tuomittavien erityistarpeisiin. Kokeilun alueellisuuteen liittyy syvästi yksilön oikeusasemaa koskettava yhdenvertaisuusongelma. Tällainen lainsäädäntö merkitsee, että rikoksen tekopaikka voi vaikuttaa teosta tuomittavaan rangaistukseen, jolloin samanlainen teko voi maan eri osissa johtaa erilaisiin seuraamuksiin. Samasta rikoksesta, josta kokeilualueella seurauksena on sopimushoitorangaistus, tuomitaan kokeilualueen ulkopuolisissa tuomioistuimissa ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Perustuslakivaliokunta on todennut jo viisi vuotta kestäneenä alueellisena kokeiluna käytössä olevan nuorisorangaistuksen kokeilun jatkamisen (PeVL 59/2001) olevan ristiriidassa perustuslain 6 §:n kanssa. Kokeilun voimassaoloa jatkettiin vuoden 2002 alusta perustuslain

säättämisyhteistyössä. Perustuslakivaliokunta katsoi myös, että kokeilun pitkittyminen on ongelmallinen Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 26 artiklan kannalta

Lakivaliokunta (LaVM 24/2001) katsoi kuitenkin, että kokeilun valtakunnallistaminen ei ole tarkoituksenmukaista. Kokeilun laajentamista vastaan puhuivat sekä taloudelliset että käytännön syyt.

Tässä esityksessä katsotaan myös, että käytännöllisistä ja taloudellisista syistä sopimushoitoa uutena rangaistuksena tulisi kokeilla aluksi alueellisesti. Esitys ei ole myöskään siinä määrin ristiriidassa yhdenvertaisuusperiaatteen kanssa kuin nuorisorangaistuksen kokeilua jatkettaessa, koska nuorisorangaistus on luonteeltaan pakollinen ja merkitsee sille vaihtoehtoista seuraamusta ankarampaa rangaistusta kun taas sopimushoito olisi suostumukseen perustuvaa ja merkitsisi asiallisesti lievennystä vaihtoehtoiseen seuraamukseen nähden. Lisäksi sopimushoito kokeilualueella merkitsisi nykytilanteeseen nähden tavallaan myös parannusta yhdenvertaisuuden kannalta. Muun muassa lakivaliokunta (LaVM 15/1996 vp ja 8/2001 vp) on kiinnittänyt huomiota yhdyskuntapalveluun liittyvään yhdenvertaisuusongelmaan. Nykyiseen seuraamusjärjestelmään ei sisälly sopivaa vaihtoehtoa sellaiselle rikoksentehtäjälle, jonka ei arvioida suorittuvan yhdyskuntapalvelusta. Sopimushoito olisi tarkoitettu juuri mainituille henkilöille. Vaikka siis sopimushoidon kokeilu olisi alueellisesti rajoitettua, se kuitenkin merkitsisi kokonaisuudessaan yhdenvertaisuuden kannalta parannusta nykyiseen tilanteeseen.

Syyt, jotka puoltavat alueellista kokeilua koko maata kattavan kokeilun sijasta ovat pitkälti samoja käytännöllisiä ja taloudellisia syitä, joihin lakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota. Alueellisen kokeilun etuna on se, että kokeilu saadaan nopeasti ja tehokkaasti käynnistetyksi. Hoitopaikkojen suunnittelu, järjestäminen ja kouluttaminen on uudenlaista ja voimavaroja vaativaa toimintaa, minkä vuoksi kokeilun käynnistäminen alueellisena on perusteltua.

Kokeilun ulottaminen koko maahan merkitsisi kokeilun tavoitteiden kannalta voimavarojen tuhlausta, sillä kokeilulla haluttava tieto ja kokemus on saatavissa alueellisesti tarkoituksenmukaisesti rajatulla kokeilulla. Alueellinen kokeilu voidaan käynnistää myös nopeammin kuin valtakunnallisesti toteutettava kokeilu. Alueellinen kokeilu olisi perusteltua myös sopimushoidon kokeilun vaikutusten tutkimisen kannalta.

Kuten esityksen taloudellisia vaikutuksia koskevasta kohdasta ilmenee sopimushoito poikkeaa muista yhdyskuntaseuraamuksista myös siten, että sen toimeenpanossa muuttuvien kustannusten, lähinnä hoitopäiväkustannusten osuus on suurempi kuin henkilöstön palkkauskustannusten osuus. Sopimushoidon käytön laajuus ja sen edellyttämät kustannukset ovat vaikeasti arvioitavissa. Riittävien taloudellisten voimavarojen varmistaminen sopimushoidon täytäntöönpanoon olisi valtakunnallisessa kokeilussa huomattavasti alueellista kokeilua vaikeampaa.

5. Kokeilualueiden valinta

Sopimushoidon toimeenpanosuunnitelman laatimisesta ja rangaistuksen täytäntöönpanemisesta vastaa Kriminaalihoitolaitos yhteistyössä hoidon järjestävän päihdehuollon toimintayksikön kanssa. Kokeilualueet on valittu siten, että ne kokeilun tavoitteiden ja

kriminaalihuoltolaitoksen resurssien kannalta ovat tarkoituksenmukaisimmat. Kokeilualueet on kattavat mahdollisimman hyvin koko maan eri tyyppiset alueet.

Suurin osa päihdeongelmaisista asuu pääkaupunkiseudulla tai muissa isoissa kaupungeissa. Kuitenkin myös haja-asutusalueilla löytyy päihdeongelmista kärsiviä. Kokeilun kattavuus edellyttää, että kokemuksia saataisiin hyvin erilaisista oloista eri puolilla maata. Sopimushoidon toimivuuden arvioimiseksi ehdotetaan, että kokeiluun valittaisiin sellaisia käräjäoikeuksia eri puolilla maata, joiden alueisiin kuuluu sekä isoja että pieniä kuntia.

Riittävien tietojen ja kokemusten saaminen kokeilusta edellyttäisi, että kokeilualueilla tuomittaisiin vuodessa yhteensä noin sata sopimushoitorangaistusta. Kokeilualueiden valinnassa on otettu huomioon erityisesti Kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistojen edellytykset kokeilun toteuttamiseen samoin kuin päihdehuollon erilaisten palvelujen saatavuus. Kokeilualueiden valinnassa on pyritty löytämään alueita, jotka muodostaisivat luonnollisen väestökeskus- ja talousalueen. Alueen väestömäärä ei kuitenkaan saisi olla niin suuri, että kokeilun toimeenpano muodostuisi Kriminaalihuoltolaitokselle liian suuritöiseksi tai kalliiksi.

Näillä perusteilla sopimushoitorangaistusta ehdotetaan kokeiltavaksi yhdeksän käräjäoikeuden tuomiopiirissä. Kokeilun piiriin kuuluisivat Espoon, Kotkan, Kuopion, Lahden, Oulun, Porin, Rovaniemen, Seinäjoen ja Turun käräjäoikeuksissa ratkaistavat asiat. Kokeilualueet edustavat väestöpohjaltaan noin 25 prosenttia Suomen väestöstä. Alueita voidaan pitää kokonaisuudessaan monipuolisina.

Odotettavissa olevien sopimushoitotuomioiden lukumäärää selvittäessä on tutkittu, kuinka paljon ehdotetuilla koealueilla annetaan vuosittain yhdyskuntapalveluun kielteisiä soveltuvuuslausuntoja ja sen jälkeen arvioitu, kuinka suuri osuus kielteisen lausunnon saaneista henkilöistä soveltuisi sopimushoittoon. Ehdotetuilla koealueilla noin 200 henkilöä saa vuosittain kielteisen soveltuvuusarvioinnin yhdyskuntapalveluun. Arvion mukaan ehdotetuilla alueilla tuomittaisiin vuosittain noin 100 sopimushoitorangaistusta, mikä vastaa noin puolta kielteisen lausunnon yhdyskuntapalveluun saaneista. Jos kokeilu olisi valtakunnallinen sopimushoitotuomioita olisi noin 400.

6. Esityksen vaikutukset

Sopimushoitokokeilu lisää Kriminaalihuoltolaitoksen tehtäviä. Erityisesti sopimushoitoselvityksen ja toimeenpanosuunnitelman tekeminen sekä rangaistuksen suorittamisen valvonta ja muut rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvät tehtävät vaativat lisäyksiä henkilöstöön. Sopimushoidon sisällön ja täytäntöönpanon suunnittelu, yhteistyöverkoston luominen ja henkilöstön kouluttaminen edellyttävät myös lisäresursseja.

Lisäksi hoitoseuraamus edellyttää uusien yhteistyöverkostojen luomista kunnalliseen päihdehuoltoon. Sopimushoitokokeilun aikana on tärkeää arvioida uuden järjestelmän vaikutuksia sekä sopimushoittoon osallistuvien uusintarikollisuuteen että heidän integroitumiseensa yhteiskuntaan.

Ehdotetuilla kokeilualueilla arvioidaan tulevan vuodessa tuomittavaksi 100 sopimushoitorangaistusta. Sopimushoidon vaatiman kustannusarvion tekemisen pohjana olevan ehdottoman vankeuden keskipituudeksi on arvioitu neljä kuukautta ja sopimushoidon

keskipituudeksi 8 kuukautta. Sopimushoidosta arviolta noin 20 sisältäisi pelkästään avohoitoa keskimäärin 8 kuukautta ja 80 tuomiota muodostuisi avohoidon ja laitoshoidon yhdistelmästä siten, että laitoshoitajakso kestää keskimäärin yhden kuukauden ja avohoito 7 kuukautta. Laitoshoidon päiväkustannukset ovat keskimäärin 134 euroa ja avohoidon kustannukset keskimäärin 45 euroa käyntikertaa kohti, joita olisi noin 1,5 kertaa viikossa.

Esitetyn arvion mukaisesti alueellisessa kokeilussa kertyisi kaikkiaan noin 800 sopimushoitokuukautta vuodessa. Niistä laitoshoidon osuus olisi 80 kuukautta ja avohoidon 720 kuukautta.

Avohoitokäynneistä aiheutuvat kustannukset olisivat yhteensä noin 195 000 euroa vuodessa (720x6x45€) ja laitoshoidon kustannukset yhteensä noin 322 000 euroa vuodessa (80x30x134€). Hoitomaksut olisivat siten yhteensä noin 517 000 euroa vuodessa.

Sopimushoidon mukainen valvonta ja muut rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvät tehtävät vaikuttavat Kriminaalihuoltolaitoksen resurssitarpeeseen. Alueellisesti rajatun kokeilun toteuttamisesta aiheutuvan henkilöstötarpeen on arvioitu olevan noin 5 henkilötyövuotta. Tästä aiheutuvat palkkausmenot ovat arviolta 190 000 euroa vuodessa. Kriminaalihuoltolaitokselle kokeilusta aiheutuvien muiden menojen on arvioitu olevan noin 130 000 euroa vuodessa. Niihin sisältyvät selvityksen ja toimeenpanosuunnitelman tekemisestä, päihdetestauksesta ja matkoista aiheutuvat kustannukset.

Alueellisesti rajatun sopimushoitokokeilun kokonaismenot olisi yhteensä arviolta 837 000 euroa vuodessa.

Jos kokeilu toteutetaan koko maassa, hoitokustannukset ovat nelinkertaiset eli lähes 2,1 miljoonaa euroa vuodessa. Kriminaalihuoltolaitoksen menot eivät kasvaisi aivan suoraviivaisesti alueelliseen kokeiluun verrattuna. Ne olisivat todennäköisesti hieman yli 1 miljoonaa euroa vuodessa. Kokonaiskustannukset valtakunnallisesti kokeilusta olisivat noin 3,1 miljoonaa euroa vuodessa.

Sopimushoidon vaikutusten arvioimiseksi olisi suoritettava seurantatutkimus. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos käynnistää kesäkuun alussa 2003 uusintarikollisuutta koskevan tutkimushankkeen, jonka osa olisi sopimushoitoa koskeva seuranta. Tutkimushankkeessa sopimushoidon osuus tutkijan palkan, aineiston hankinnan ja muiden kulujen osalta olisi sopimushoidon kokeiluajana arviolta 20 000 euroa vuodessa.

Lisäksi sopimushoito edellyttäisi koulutuksen järjestämistä kaikissa asiaan liittyvissä viranomaisissa. Tämä tulisi ottaa huomioon muun muassa syyttäjien, tuomioistuinten ja rangaistusten täytäntöönpanon koulutusta järjestettäessä.

Sopimushoito alentaisi vankimäärää. Alueellisesti toteutettu kokeilu vähentäisi päivittäistä vankimäärää noin 20:llä. Lyhyellä aikavälillä tämä vaikuttaisi vain vankien ylläpidosta yms. aiheutuviin muuttuviin kustannuksiin, joiden on arvioitu olevan noin 7 000 euroa vankia kohti vuodessa. Kokonaissästö vankeinhoitolaitoksen menoissa olisi laskennallisesti arviolta 140 000 euroa vuodessa. Jos sopimushoito pitkällä aikavälillä tulee pysyväksi osaksi rangaistusjärjestelmää, siitä aiheutuva vankiluvun vähentyminen vaikuttaa reaalisesti myös vankeinhoiton kokonaiskustannuksiin, jolloin säästöosuus kasvaa.

Sopimushoidon kustannuksista valtaosan (62%) muodostavat varsinaiset hoitomaksut. Kriminaalihuoltolaitoksen henkilöstön palkkakustannukset olisivat 23 % ja muut kustannukset 15 %.

Sopimushoidon kustannukset maksaisi valtio. Koska sopimushoito on rangaistus, olisi luonnollista, että rangaistuksen täytäntöönpanon kustannuksista vastaisi kokonaan valtio. Lisäksi kustannusten jakamisesta valtion ja kunnan kesken voisi olla seurauksena se, että eräät kunnat kieltäytyisivät varojen puutteesta sopimasta sopimushoidon järjestämisestä, kuten on käynyt Ruotsissa. Tämä olisi ongelmallista yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta.

7. Asian valmistelu

Rikosoikeuskomitea katsoi, että seuraamusjärjestelmään tulisi sisällyttää vapausrangaistusten vaihtoehtoja, jotka voisivat ankaruudessaan kilpailla lyhyiden vankeusrangaistusten kanssa. Rikoslain kokonaisuudistusta valmistelemaan niin sanottuun rikoslakiprojektiin kuuluva seuraamustyöryhmä ei kuitenkaan käsitellyt varsinaisia hoidollisia seuraamuksia arvioidessaan oikeusministeriön vuonna 1985 antamasta erillistoimeksiannosta mahdollisuuksia liittää rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään niin sanottuja vaihtoehtoisia seuraamusmuotoja. Rikoslakiprojektin johtoryhmässä käytiin 1990-luvulla sopimushoidosta keskustelua, joissa pidettiin tarpeellisenä selvittää Ruotsissa käyttöön otetun sopimushoidon soveltumista Suomen rangaistusjärjestelmään.

Oikeusministeriö asetti 28 päivänä helmikuuta 2001 toimikunnan, jonka tehtävänä oli valmistella hallituksen esityksen muotoon laadittu ehdotus sopimushoitoa koskevaksi lainsäädännöksi. Toimikunta luovutti mietintönsä 22 päivänä maaliskuuta 2002. Toimikunta ehdotti, että otettaisiin kokeiluluontoisesti käyttöön sopimushoidoksi kutsuttava uusi rikosoikeudellinen seuraamus. Oikeusministeriö pyysi 16 päivänä toukokuuta vuonna 2002 lausuntoa 51 viranomaiselta ja organisaatiolta, joista 40 antoi lausuntonsa elokuun 2002 loppuun mennessä. Suurin osa lausunnon antajista suhtautui ehdotukseen ja sen keskeisiin tavoitteisiin myönteisesti. Suurin kritiikki kohdistui sopimushoidon määräytymiseen hoidon tarpeen eikä rikoksen törkeyden mukaan sekä vankeusrangaistuksen ja sopimushoidon välisen muuntosuhteen epäselvyyteen. Kokeilun alueelliseen soveltamiseen suhtauduttiin kriittisesti samoin kuin sopimushoidon rajoittumiseen vain ehdottoman vankeusrangaistuksen yhteydessä käytettäväksi.

Oikeusministeriö asetti helmikuussa 2003 työryhmän, jonka tehtävänä oli sopimushoitotoimikunnan mietinnön ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta laatia ehdotus hallituksen esitykseksi sopimushoidon kokeilemisesta ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä. Toimeksiannon mukaan sopimushoito tuomittaisiin yhdyskuntapalvelun tavoin enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta, jolloin se on käytettävissä rikoksenteijöille, joita ei päihdeongelmien vuoksi voida tuomita yhdyskuntapalveluun. Koska sopimushoito olisi ehdottoman vankeusrangaistuksen vaihtoehto, siihen tulee sisältyä hoitojakso laitoksessa, ellei tämä ole ilmeisen tarpeetonta. Esityksessä oli selvitettävä myös ne harkintaperusteet, jotka estävät sopimushoitoon tuomitsemisen. Tuomittavan hoidon, mukaan lukien laitoshoidon pituuden suhdetta sillä korvattavan vankeusrangaistuksen pituuteen samoin kuin muuntosuhdetta muunnettaessa sopimushoitorangaistus takaisin vankeusrangaistukseksi olisi selkeytettävä esityksessä. Kokeilu toteutettaisiin alueellisesti rajoitettuna.

Työryhmä jätti mietintönsä oikeusministerille toukokuussa 2003. Työryhmä ehdotti muun muassa sopimushoidon pituuden liittämistä välittömästi sen ehdottoman vankeusrangaistuksen pituuteen, jonka sijasta sopimushoitoon tuomitaan sekä laitoshoidon pääsääntöistä sisällyttämistä sopimushoitoon. Sopimushoitoa koskevan lainsäädännön valmistelu jatkuu virkamiestyönä.

8. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja.

Maaliskuussa 2003 mietintönsä jättänyt nuorisoriikostoimikunta ehdottaa muun muassa, että nuorisorangaistus voitaisiin suorittaa mielenterveys- tai päihdehoitona. Myös valvonta sisältyisi tällöin nuorisorangaistukseen. Nuorisorangaistukseen voitaisiin tuomita alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta. Nuorisorangaistuksen tuomitseminen hoitona edellyttäisi tekijän suostumusta.

Uuden vankeuslain valmistelu jatkuu kesällä 2001 mietintönsä jättäneen vankeusrangaistuskomitean ehdotuksen ja siitä annettujen lausuntojen pohjalta. Ehdotuksen mukaan ehdonalaisen vapauttamisen nykyiset pääsäännöt säilyisivät ennallaan. Uutta sen sijaan olisi, että osana vangin asteittaista vapauttamista vanki voitaisiin sijoittaa vankilan ulkopuolelle valvottuun koevapauteen. Valvottuun koevapauteen sijoittaminen edellyttäisi vangin sitoutumista hänelle asetettuihin ehtoihin. Koevapautta voitaisiin valvoa teknisin laittein.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Laki sopimushoidon kokeilemisesta

1 § Soveltamisala

Pykälässä säädettäisiin lain alueellisesta soveltamisesta luettelemalla ne käräjäoikeudet, joissa lakia sovelletaan. Näitä olisivat Espoon, Kotkan, Kuopion, Lahden, Oulun, Porin, Rovaniemen, Seinäjoen ja Turun käräjäoikeudet. Ehdotuksessa on tavoiteltu alueellista kattavuutta ottaen samalla huomioon käytettävissä olevat voimavarat. Päihdehuollonpalveluja on edellä mainituilla alueilla varsin monipuolisesti tarjolla. Muualla maassa päihdehuollon palvelutarjonta vaihtelee runsaammin. Suomen itäisillä ja pohjoisilla alueilla saatetaan joidenkin hoitomuotojen saamiseksi joutua turvautumaan etäällä sijaitseviin palveluihin. Kokeilualueita on selostettu yleisperusteluissa.

Kokeilualueiden tuomioistuimilla olisi mahdollisuus tuomita sopimushoitoa kokeilualueen ulkopuolellakin tehdystä rikoksesta silloin, kun tuomioistuin on toimivaltainen tutkimaan rikosta koskevan syytteen. Toisaalta seuraamus ei olisi käytettävissä, jos rangaistus kokeilualueella tehdystä rikoksesta tuomitaan kokeilualueen ulkopuolisessa käräjäoikeudessa.

Ylimmille tuomioistuimille annettaisiin mahdollisuus tuomita sopimushoitoa haettaessa muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun rikosasiassa, joka kuuluu 1 momentin mukaan kokeilun piiriin. Kaikkien kuuden hovioikeuden alueella on käräjäoikeus, jossa sopimushoidon tuomitseminen on mahdollista. Ne rikosasiat, jotka tulevat muutoksenhakutuomioistuimeen kokeiluaikana, mutta jotka on ratkaistu käräjäoikeudessa ennen kokeilun alkamista, eivät kuuluisi lain soveltamisalaan.

Kun lakia ei voida soveltaa kokeilualueen ulkopuolisissa tuomioistuimissa, ehdotetun 21 §:n mukaan sopimushoitotuomion jälkeen uutta rangaistusta määrättäessä missä tahansa tuomioistuimessa sopimushoitorangaistus otetaan rangaistusta kohtuullistavana seikkana huomioon siten kuin se ehdoton vankeusrangaistus, jonka sijasta sopimushoito on tuomittu.

2 § Sopimushoito

Pykälässä määritellään pääpiirteet sopimushoidosta. Sopimushoito olisi ehdottoman vankeuden sijasta tuomittava rangaistus. Siitä, kuinka pitkän ehdottoman vankeuden sijasta sopimushoitoon voitaisiin tuomita, on säännökset 5 §:ssä. Koska laki olisi kokeilun vuoksi määräaikainen, rikoslain 2 luvun 1 §:n rangaistuksia koskevaan säännökseen ei ehdoteta lisättäväksi sopimushoitoa uutena rangaistuslajina.

Sopimushoito käsittäisi päihdehuoltolaissa tarkoitettuja päihdehuollon toimenpiteitä ja Kriminaalihuoltolaitoksen valvontaa. Sopimushoito olisi tarkoitettu päihdeongelmallisille. Tämä ilmenee myös sopimushoidon edellytyksiä sääntelevän 6 §:n 1 kohdasta. Päihteellä tarkoitetaan alkoholiuomaa sekä muuta päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta kuten lääke- ja huumausainetta.

Sopimushoito – käsite tulee Ruotsissa käytössä olevasta kontraktsvård –nimisestä rangaistuksesta. Nimike voi olla harhaanjohtava, koska hoidettava ei tee varsinaista sopimusta

toimintayksikön tai Kriminaalihuoltolaitoksen kanssa. Kriminaalihuoltolaitos tekee yleensä hoidon järjestävän toimintayksikön, joskus myös päihdehuollosta vastaavan kunnallisen viranomaisen kanssa 4 §:ssä tarkoitetun sopimuksen sopimushoidon toimeenpanosuunnitelmaan sisältyvän hoidon järjestämisestä ja hoidon kustannuksista.

Sopimushoittoon tuomittu olisi pääsääntöisesti hoidossa ja valvonnassa koko sopimushoidon ajan. Sopimushoito voitaisiin kuitenkin aloittaa pelkällä valvonnalla, jos hoidon aloittaminen välittömästi sopimushoidon toimeenpanosuunnitelman tiedoksi antamisesta ei olisi mahdollista. Valvonnan sisältö muodostuisi kuitenkin erilaiseksi siitä riippuen, hoidetaanko tuomittua laitoksessa vai avohoitona. Kriminaalihuoltolaitoksen valvonta olisi intensiivisempää silloin, kun tuomittu on avohoidossa. Jos henkilön päihdehoidon tarve vaatisi tuomittua sopimushoitoa pitemmän hoitoajan, sopimushoidon aikana on syytä 23 §:n mukaisesti selvittää jatkohoidon tarve.

Tuomittavaan sopimushoittoon kulloinkin tarvittava aika, sopimushoidon pituus, ilmenisi tuomioistuimen 5 §:n nojalla tekemästä päätöksestä. Sopimushoidon pituus vastaisi eri hoitomuotojen kokonaishoitoaika. Sopimushoidon tarkempi sisältö ilmenisi 9 §:n mukaan laadittavasta toimeenpanosuunnitelmasta.

Sopimushoitorangaistuksessa tarkoitettu päihdehuolto voisi olla päihdehuoltolaissa tarkoitettua avohoittoa, laitoshoidtoa tai useita eri hoitomuotoja. Hoitomuotoja ei ole laissa lueteltu, koska kaikki päihdehuoltolaissa tarkoitettut hoitomuodot ovat käytettävissä. Hoidon sisällön määrittää kussakin yksittäistapauksessa ilmenevä hoidon tarve. Sopimushoittoon on 5 §:n 3 momentin mukaan kuitenkin sisällytettävä hoitajakso laitoksessa, ellei tämä ole ilmeisen tarpeetonta. Eri hoitomuodot ja hoitojen intensiteetti voivat vaihdella kokonaishoitoajan puitteissa hoidon tarpeen mukaisesti.

Sopimushoittoon kuuluvia päihdehoito- ja kuntoutusmuotoja ei ole mahdollista määritellä tarkemmin laissa. Mitään hoito- tai kuntoutusmuotoa ei myöskään ole haluttu rajata sopimushoidon ulkopuolelle. Lähtökohtana on oltava kuten päihdehuoltolaissakin, että hoito vastaa hoidon tarvetta ja että hoito toteutetaan viranomaisten hyväksymässä sosiaali- ja terveydenhuollon tai päihdehuollon toimintayksikössä. Nykytiedon mukaisesti painopisteenä olisi päihdeongelman kokonaisvaltainen ja pitkäjänteinen hoito, joka katkaisu- ja vieroitushoidon lisäksi sisältää tarpeen mukaisesti myös avo- ja laituskuntoutusta. Hoidon tavoitteita ovat päihteiden käytön katkaisu, päihdekierteestä irrottautuminen ja käytöstä pidättäytyminen, päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisy ja hoito sekä henkilön arkielämän taitojen ja rikoksettoman elämäntavan vahvistaminen. Hoito voi käsittää myös erilaisia psykososiaalisia hoitomuotoja ja lääkehoitoa mukaan lukien sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (607/2000) mukaisen opioidiriippuvaisten henkilöiden vieroitus-, korvaus- ja ylläpito-hoidon eräillä lääkkeillä.

Ehdotetun 2 momentin mukaan valvontaan sisältyy säännöllisiä valvontatapaamisia ja muuta yhteydenpitoa valvottavaan sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta samoin kuin yhteydenpitoa päihdehuollon toimintayksikköön. Kriminaalihuoltolaitos määrää sopimushoittoon tuomitulle valvojan, johon tuomittu on velvollinen pitämään yhteyttä. Kun tuomittu on hoidossa laitoksessa, valvonta painottuu valvojan yhteydenpitoon päihdehuollon toimintayksikköön. Toimintayksikkö ilmoittaa Kriminaalihuoltolaitokselle hoidon keskeytymisestä tai päättymisestä ja tuomitun mahdollisesta päihteiden käytöstä. Sinä aikana taas, jolloin tuomittu on avohoidossa, sopimushoittoon kuuluvan valvonnan sisältö painottuu valvontatapaamisiin ja niiden yhteydessä annettavaan tukeen ja ohjaukseen.

Valvontavastuu olisi Kriminaalihoitolaitoksella. Kriminaalihoitolaitoksen olisi valvottava sopimushoidon suorittamista pitämällä yhteyttä sekä hoitopaikan yhdyshenkilöön että hoidettavaan. Kriminaalihoitolaitos valvoisi toimeenpanosuunnitelman ja siihen sisältyvien velvoitteiden noudattamista. Kriminaalihoitolaitos saisi hoidon etenemiseen ja päihdenäytteiden ottamisen valvomiseen tarvittavat välttämättömät tiedot hoidettavalta itseltään ja toimintayksikön yhdyshenkilöltä 14 §:n mukaisesti. Hoidettava olisi velvollinen pitämään yhteyttä kriminaalihoitolaitokseen siten kuin asetuksessa ja toimeenpanosuunnitelmassa on tarkemmin määritelty. Jos esimerkiksi hoidettavalle tulee este saapua hoitopaikalle, hänen olisi viipymättä ilmoitettava tästä hoitoyksikön yhdyshenkilölle tai kriminaalihoitolaitokselle toimeenpanosuunnitelmassa määritellyllä tavalla. Yhdyshenkilö ja kriminaalihoitolaitos varmistaisivat tarvittaessa tiedon välittymisen molemmille.

Hoidon on perustuttava luottamuksellisuuteen hoidettavan ja toimintayksikön välillä. Tämän vuoksi hoidosta vastaavan päihdehuollon toimintayksikön ei tule ilman hoidettavan suostumusta ilmoittaa kriminaalihoitolaitokselle muuta kuin hoitosuunnitelman ja päihdeettömyyden toteutumisen kannalta välttämättömät tiedot. Sopimushoidon toimintasuunnitelmaa rikottaessa kriminaalihoitolaitoksella olisi oikeus antaa sopimushoitoa suorittavalle kirjallinen varoitus sekä hyväksyä vähäisiä muutoksia toimeenpanosuunnitelmaan.

3 § Sopimushoidon täytäntöönpano

Sopimushoidon täytäntöönpano ehdotetaan annettavaksi Kriminaalihoitolaitoksen tehtäväksi. Kriminaalihoitolaitokseen kuuluu alueyksiköitä ja sitä johtaa Kriminaalihoitolaitoksen ylijohdaja. Sopimushoidon ylitäytäntöönpanijana toimisi rangaistuksen täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain (135/2001) mukaisesti Kriminaalihoitolaitoksen ja vankeinhoitolaitoksen yhteisiä keskushallintotehtäviä ja rangaistusten ylitäytäntöönpanotehtäviä hoitava Rikosseuraamusvirasto. Myös ulosottomiehelle jäisi sopimushoidon täytäntöönpanoon liittyviä tehtäviä.

Kriminaalihoitolaitos ensinnäkin vastaisi käytännön järjestelyistä. Tällaisia olisivat päihdehuollon toimintayksikön hyväksyminen ja yhteydenpidon järjestäminen toimintayksikköön, päihdehuollosta vastaavaan kunnan viranomaiseen ja hoidettavaan sekä hoidon toteutumisen yleinen valvonta. Toiseksi Kriminaalihoitolaitos vastaisi sopimushoidon edellytysten selvittämisestä, alustavan ja lopullisen toimeenpano-suunnitelman laatimisesta sekä jatkohoidon tarpeen selvittämisestä ja tarvittaessa jatkohoitosuunnitelman tekemisestä yhdessä toimintayksikön ja päihdehuollosta vastaavan kunnan viranomaisen kanssa sekä yhteistyössä hoidettavan kanssa. Kriminaalihoitolaitos vastaisi myös 17 ja 18 §:ssä tarkoitettujen esitysten tekemisestä sopimushoidon muuntamiseksi vankeudeksi. Kriminaalihoitolaitoksen valvontatehtävästä säädettäisiin 2 §:ssä.

4 § Päihdehuollon toimintayksikkö

Sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa antaisivat pykälän mukaan päihdehoitolaissa tarkoitettuja päihdehuollon palveluja tarjoavat toimintayksiköt. Kriminaalihoitolaitos valitsisi kunkin hoitosuunnitelman toteuttamiseksi tarpeelliset toimintayksiköt oltuaan yhteydessä päihdehuollosta vastaavaan viranomaiseen ja asianomaisiin toimintayksiköihin. Kriminaalihoitolaitos tekisi toimintayksikön kanssa toteutettavasta hoidosta tässä pykälässä

tarkoitettua sopimuksen, josta säänneltäisiin asetuksessa. Jos se katsottaisiin tarkoituksenmukaiseksi, sopimus voitaisiin tehdä myös päihdehuollosta vastaavan kunnan viranomaisen kanssa. Kriminaalihuoltolaitos voisi ehdotetun 9 §:n 3 momentin nojalla tarvittaessa hyväksyä toimintayksiköksi muunkin kuin toimeenpanosuunnitelmasta ilmenevän toimintayksikön. Toimintayksikössä olisi oltava sopimushoidon yhdyshenkilö, josta säädettäisiin asetuksessa. Yhdyshenkilöstä olisi luontevinta sopia sopimusta tehtäessä. Kriminaalihuoltolaitos tekisi toimintayksikön kanssa sopimuksen myös sopimushoidon kustannuksista.

Toimintayksikön valinnassa on otettava huomioon ennen kaikkea hoidon tarpeet. Merkitystä on luonnollisesti annettava myös sille, mihin päihdehuollon toimintayksikköön sopimushoitoon tulevalle mahdollisesti jo on tai on ollut hoitosuhde.

Päihdehuoltolaissa ei päihdehoitomuotoja ole tarkemmin määritelty, koska ne määrittyvät hoidon tarpeen perusteella ja voivat vaihdella suuresti. Kunnan on päihdehuoltolain 6 §:n mukaan järjestettävä päihdehuollon palveluja kehittämällä yleisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja sekä antamalla erityisesti päihdehuoltoon tarkoitettuja palveluja. Päihdehuollon palveluilla tarkoitetaan sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluissa annettavaa päihdehuoltoa tai päihdehuollon erityisyksikössä annettavaa hoitoa. Kunta vastaa tarpeenmukaisten päihdehuollon palvelujen järjestämisestä. Kunta voi järjestää palveluja joko itse tai ostamalla ne. Kunnan ohella palveluja tuottavat erilaiset päihdehuollon järjestöt ja jossain määrin myös muut yksityiset palvelujen tuottajat.

Kunnan päihdehuollosta vastaaminen kuuluu päihdehuoltolain 3 §:n 2 momentin mukaan sosiaalilautakunnalle ja terveyden huollon osalta terveyslautakunnalle. Kunnan on mainitun pykälän 1 momentin mukaan huolehdittava siitä, että päihdehuolto järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Kunnan asiana on tarkemmin päättää siitä, miten ja minkä viranomaisen tehtäväksi päihdehuolto asianomaisessa kunnassa järjestetään. Yhteydenpito päihdehuollosta vastaavaan viranomaiseen on tarpeen ehdotetun 7 §:n 2 momentin mukaan tehtäessä sopimushoitoselvitystä, valittaessa hoitoyksikköä ja sen vuoksi, että sopimushoito voidaan liittää muihin sosiaali- ja terveydenhuollon toimiin. Se on tarpeen myös rangaistuksen suorittamisen jälkeisen jatkohoidon varmistamiseksi.

Päihdehuollontoimintayksikön tulee olla kunnallinen sosiaali- tai terveydenhuollon yksikkö, lääninhallituksen hyväksymä yksityinen sosiaali- tai terveydenhuollon yksikkö tai yksityinen sosiaali- tai terveydenhuollon avohoitoyksikkö, jonka kanssa kunta on tehnyt ostopalvelusopimuksen.

Päihdehuollon erityispalveluista A-klinikat ja nuorisoasemat ovat avohoitoyksiköitä. Niiden tavoitteena on päihdeongelman ja siihen liittyvien fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten vaikeuksien moniammatillinen hoitaminen ja ehkäisy sekä päihteiden ongelmakäyttäjien aseman ja toimintaedellytysten parantaminen. Nuorten päihteiden käyttöön erikoistuneita nuorisoasemia on joissakin suuremmissa kaupungeissa. Huumeiden käyttäjien hoitoon erikoistuneita yksiköitä on pääkaupunkiseudun lisäksi lähinnä muissa aluekeskuksissa.

Lyhytaikainen laitoshoido järjestetään sosiaalihuollossa katkaisuhoidon asemilla ja eräissä terveydenhuollon yksiköissä. Tällainen ympärivuorokautinen laitoshoido kestää tavallisesti enintään 1-2 viikkoa. Katkaisuhoidon tarkoitus on päihteiden käytön keskeyttäminen ja vieroitusoireiden ja muiden haittojen vähentäminen ja hoitaminen.

Pitkäaikainen laituskuntoutus kestää useimmiten 1-2 kuukautta. Alaikäisille päihteiden käyttäjille tarkoitettuja palveluja annetaan ensisijassa lastensuojelulain nojalla. Eräät lastensuojelulaitokset ovat kehittäneet toimintaansa soveltuvaksi myös päihdekuntoutukseen. Erityisesti huumeongelmaisten nuorten hoidossa ovat yleistymässä kuukausia, jopa yli vuoden kestävät yhteisohoidot.

Päihdeongelmaisten hoitoa ja kuntoutusta tukevia toimia ovat erilaiset tuki- ja asumispalvelut: hoitokodit, huoltokodit, palvelutalot ja yksittäiset tukiasunnot sekä päiväkeskukset ja työhön kuntoutus.

Myös vapaaehtoisilla oma-apujärjestöillä on merkittävä osuus päihteiden ongelmakäyttäjien hoidossa. AA-ryhmiä on noin 200 paikkakunnalla kaikkiaan noin 700 ryhmää. Huumeiden käyttäjien omia NA-ryhmiä toimii erityisesti pääkaupunkiseudulla. A-klinikoiden asiakkaiden perustamia yhdistyksiä eli A-kiltoja on noin 80 paikkakunnalla. AA- ja NA-ryhmien käyttö sopimushoidossa voi olla vain varsinaista hoitoa täydentävää vertaistukea, sillä toimintaperiaatteidensa vuoksi AA-liike ei tee hoitosopimuksia eikä ylipäätään sitoudu yhteiskunnalliseen toimintaan.

Pykälän 2 momentissa viitattaisiin rikoslain virkavastuuta koskeviin säännöksiin. Tällaista viittausta ei pidettäisi välttämättömänä silloin, kun rikosoikeudellinen virkavastuu seuraa suoraan henkilön asemasta. Kunnallisissa päihdehuollon toimintayksiköissä työskentelevät henkilöt ovat joko virka- tai työsuhteisia. Työsuhteisten rikosoikeudellinen virkavastuu on jonkin verran suppeampi kuin virkasuhteisten. Viittaus on kuitenkin perustuslaissa säädetyn laillisuusperiaatteen edellyttämän selkeyden kannalta tarpeen silloin, kun rikosoikeudellinen virkavastuu olisi määrättyihin tehtäviin eikä asemaan perustuvaa.

Päihdehuollontoimintayksiköistä osa on yksityisiä eikä niiden henkilöstö asemansa perusteella olisi virkamiehiä. Toimintayksikön henkilöstölle tulisi sopimushoitorangaistuksen mukana tehtäviä, jotka toisivat tehtävistä vastaavalle henkilölle rikosoikeudellisen virkavastuun. Vaikka sopimushoito on tuomitun suostumukseen perustuva laatuaan erityinen, hoitoa sisältävä rangaistus, sen täytäntöönpano on kuitenkin rangaistuksen täytäntöönpanoa. Päihdehoidon antamista olisi pidettävä julkisena hallintotehtävänä. Rikosoikeudelliseen virkavastuuseen kuuluvia julkisen vallan käyttämistä sisältäviä tehtäviä olisivat ehdotuksen mukaan 4 §:ssä tarkoitettu sopimushoitoon kuuluvasta hoidosta sopiminen Kriminaalihoitolaitoksen kanssa, 8 ja 9 §:ssä tarkoitetun toimeenpanosuunnitelman laatimiseen osallistuminen ja 14 §:ssä tarkoitettu ilmoituksen tekemisestä päättäminen. Ilmoitus voisi johtaa sopimushoidon muuntamiseen vankeudeksi. Mainittuja rangaistuksen täytäntöönpanotehtäviä olisi pidettävä julkisen vallan käyttönä ja niihin osallistuvia henkilöitä rikoslain 40 luvun 11 §:n 5 kohdan mukaisina henkilöinä.

Ehdotetun viittaussäännöksen mukaan kunnallisen päihdehuollon toimintayksikön työsuhteista työntekijää ja yksityisen päihdehuollon toimintayksikön työntekijää hänen päättäessään 1 momentissa tarkoitetun sopimuksen sisällöstä, osallistuessaan 8 ja 9 §:ssä tarkoitetun toimeenpanosuunnitelman laatimiseen tai päättäessään 14 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen tekemisestä pidettäisiin rikoslain (39/1889) 40 luvun 11 §:n 5 kohdan mukaisena henkilöinä. Päihdehuollon toimintayksikön henkilöstön tehtäviä perustuslain 124 §:n kannalta käsitellään jäljempänä luvussa 4.

5 § Sopimushoitoon tuomitseminen.

Ehdotuksen 5 ja 6 §:ssä säännellään sopimushoitoon tuomitsemisesta. Tuomioistuimien voisi 5 §:n 1 momentin mukaan tuomita pituudeltaan määräämänsä enintään kahdeksan kuukauden pituisen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta rangaistukseksi sopimushoitoa. Sopimushoitoon olisi tuomittava, jos sopimushoidon edellytykset täyttyvät eikä tuomitsemiselle ole muitakaan esteitä. Kirjoitustavassa noudatetaan yhdyskuntapalvelussa omaksuttua kirjoittamistapaa. Sopimushoidon edellytyksillä tarkoitetaan 1 momentissa tarkoitettua rangaistuslajia ja sen ankaruutta sekä 6 §:ssä säädettyjä edellytyksiä. Esteillä tarkoitetaan 2 ja 3 momentissa mainittuja seikkoja. Sopimushoidon varsin vaativat edellytykset ja esteet antavat tuomioistuimelle riittävän harkintavallan sen tehdessä valintaa sopimushoidon ja ehdottoman vankeuden välillä.

Tuomiossa olisi nimenomaan mainittava sen vankeusrangaistuksen pituus, jonka sijasta sopimushoitoa tuomitaan. Säännös vastaa pääosin yhdyskuntapalveluun tuomitsemista koskevia säännöksiä. Luonnollisesti myös sopimushoidon pituus mainittaisiin tuomiossa.

Sopimushoitorangaistus tulisi tuomittavaksi lyhytaikaisten ehdottomien vankeusrangaistusten sijasta. Kovin pitkiä vankeusrangaistuksia ei yleisestävistä syistä voitaisi ajatella korvattavaksi hoitorangaistuksella. Esityksessä ehdotetaan sopimushoidon soveltamisalan rajaamista enintään kahdeksan kuukauden pituisiin vankeusrangaistuksiin. Ehdotukseen päädyttiin lähinnä sen vuoksi, että se vastaisi yhdyskuntapalvelun soveltamisalaa. Sopimushoidon käyttöön ottaminen vähentäisi yhdyskuntapalvelun soveltamisessa havaittuja yhdenvertaisuusongelmia. Tarkoituksena on, että sopimushoitoon kokeiluvaiheessa voitaisiin tuomita ne henkilöt, jotka päihdeongelmansa vuoksi eivät soveltuisi yhdyskuntapalveluun ja jotka tämän vuoksi joutuisivat suorittamaan rangaistuksensa vankilassa. Myös käytännön syyt puoltavat rajausta. Sopimushoitoselvitys tehtäisiin lähinnä sellaisille henkilöille, joiden soveltuvuus yhdyskuntapalveluun jouduttaisiin joka tapauksessa selvittämään. Yhdyskuntapalvelun soveltuvuus selvitys ja sopimushoitoselvitys sisältävät osittain samoja asioita.

Sopimushoitoa olisi mahdollista tuomita kaikissa niissä tilanteissa, joissa tuomioistuimien päätyttyä enintään kahdeksan kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen edellyttäen, että myös 6 §:n edellytykset täyttyvät. Kysymys voi olla yksittäisestä tai yhteisestä vankeusrangaistuksesta. Asiallisesti säännös vastaisi yhdyskuntapalvelua koskevaa lainsäädäntöä, jossa eri tilanteet on mainittu laissa. Sopimushoitoa voitaisiin tuomita muun muassa, jos tuomioistuimien tuomitsisi joko yhdestä tai useammasta rikoksesta yhden vankeusrangaistuksen taikka useammasta rikoksesta useamman rangaistuksen, joista jokin olisi vankeutta. Sopimushoitoa voitaisiin tuomita, vaikka rikos tai jokin yhteiseen vankeusrangaistukseen sisällyvistä rikoksista olisi tehty ennen lain voimaantuloa. Tuomioistuimien voisi tuomita sopimushoitoa myös määrätessään ehdollisen vankeusrangaistuksen tai sen osan pantavaksi täytäntöön. Sen sijaan ehdonalaisten vapauden menettämistä seuraavan jäännösrangaistuksen, yhdyskuntapalvelun muuntorangaistuksen tai sakon muuntorangaistuksen sijasta ei voitaisi tuomita sopimushoitoa.

Vaikka rikoslain 3 luvun 11 §:n mukainen vähennys tutkinnan aikana tapahtuneesta vapaudenmenetyksestä tehdään vankeusrangaistuksesta ennen kuin sen sijasta tuomitaan sopimushoitoa, tuomio ennen vapauden menetyksen vähentämistä ei saisi olla yli 8 kuukautta.

Ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitseminen tulisi 1 momentin mukaan kysymykseen, jos momentissa mainittujen aikaisempien rangaistusten perusteella on todennäköistä, ettei sopimushoidon tuomitsemiselle ole 6 §:n 3 tai 4 kohdassa tarkoitettuja esteitä. Säännöksen tarkoituksena on ennen kaikkea ilmaista, millä tavoin aikaisemmat rangaistukset tulee ottaa huomioon. Ne tulee ottaa 1 momentissa mainitulla tavalla harkittaessa 6 §:n 3 ja 4 kohdassa tarkoitettuja sopimushoidon edellytyksiä. Momentissa mainituista aikaisemmista rangaistuksista jokin tai ne yhdessä tulee ottaa huomioon vain, jos niiden perusteella on todennäköistä, ettei rikoksenteijä noudattaisi toimeenpanosuunnitelmaa tai että sopimushoito estäisi uusien rikosten tekemistä tai se edistäisi sosiaalista selviytymistä. Sopimushoidon erityisestä luonteesta johtuu, että aikaisemmat rangaistukset vain poikkeuksellisesti estäisivät sopimushoitoon tuomitsemisen. Tarkoituksena on, että sopimushoitoon olisi tuomittava aina kun se on mahdollista.

Tuomioistuin joutuisi joka tapauksessa tutkimaan 6 §:ssä säädettyjä sopimushoidon edellytyksiä. Nimenomaisella 5 §:n 1 momenttiin otetulla aikaisempia tuomioita koskevalla sääntelyllä on tarkoitus selventää, mitkä aikaisemmat rangaistukset ja millä tavoin ne tulee ottaa huomioon sopimushoidon edellytyksiä harkittaessa. Momentissa tarkoitettuja aikaisempia rangaistuksia voisivat olla vankeusrangaistus, yhdyskuntapalvelu- tai sopimushoitorangaistus.

Sopimushoitorangaistukseen tuomitaan vain sellaiset henkilöt, joita 4 momentin mukaisesti ei voida päihdeongelman vuoksi tuomita yhdyskuntapalveluun. Aikaisempi päihdeongelman vuoksi keskeytynyt yhdyskuntapalvelurangaistus puhuu siten pikemminkin sopimushoitorangaistuksen puolesta kuin sitä vastaan. Myöskään aiemmin tuomittu sopimushoitorangaistus ei yleensä olisi merkki hoidon epäonnistumisesta, ei edes silloin kuin sopimushoitoja olisi useampia. Aikaisemmat sopimushoitotuomiot saattavat olla pikemminkin oire hoidon tarpeen jatkumisesta. Aikaisemmat yhdyskuntapalvelu- tai sopimushoitorangaistukset voisivat muodostaa esteen, jos esimerkiksi niiden lukuisuuden tai keskeytymisen syyn perusteella ei voida olettaa rikoksenteijän noudattavan toimeenpanosuunnitelmaa tai pitää sopimushoitoa perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi. Huomiota on syytä kiinnittää myös aiemmista rikoksista kuluneeseen aikaan. Estevaikutus vahvistuu, mitä lyhyempi aika on kulunut aikaisemmista rikoksista ja tuomioista. Myös henkilön päihdeongelman kehittymiseen aikaisemman sopimushoidon tuomitsemisen jälkeen on syytä kiinnittää huomiota. Henkilön hoidon tarve voi olla sillä tavoin muuttunut, ettei aikaisemmille sopimushoitotuomioille ole syytä asettaa kovin suurta ennustearvoa mahdollisen uuden hoidon onnistumiselle.

Aikaisemmin tuomittu vankeusrangaistus voisi joissakin tapauksissa muodostaa esteen sopimushoidon tuomitsemiselle. Se voisi estää sopimushoitoon tuomitsemisen osittain samasta syystä kun yhdyskuntapalvelunkin. Aikaisempi ehdoton vankeusrangaistus voi konkreettisesti estää sopimushoidon täytäntöönpanon pituutensa puolesta esimerkiksi silloin, kun sopimushoidon täytäntöönpano lykättynäkään ei olisi yhtäjaksoisesti mahdollista. On järkevämpää olla tuomitsematta sopimushoitoa silloin, kun on odotettavissa ehdoton vankeustuomio, joka myöhemmin muodostaisi 18 §:ssä tarkoitettua esteen sopimushoidon täytäntöönpanolle.

Vankeusrangaistuksen suorittaminen sopimushoidon tuomitsemisen aikoihin ei sinänsä olisi este sopimushoitoon tuomitsemiselle. Harkinnassa ei myöskään ole syytä panna kovin paljon painoa tuomittavan rangaistuksen ankaruudelle. Sen sijaan on syytä kiinnittää huomiota siihen aikaan, joka on kulunut mahdollisen esteen muodostavan ehdottoman vankeuden

tuomitsemiseen johtaneesta rikoksesta. Kovin vanhoja rikoksia ei ole syytä ottaa huomioon harkittaessa sopimushoidon tuomitsemista.

Ajatuksena on, että sopimushoito sijoittuisi rangaistusjärjestelmään ankaruudeltaan yhdyskuntapalvelun tavoin lyhytaikaisen ehdottoman vankeuden rinnalle. Sopimushoito tulee tuomittavaksi vasta, kun tuomioistuin on arvioissaan päätyntä ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Vaikka sopimushoito yhdyskuntapalvelun tavoin tulisi tuomittavaksi ehdottoman vankeuden sijasta, se mielletäisiin ehdotonta vankeutta lievemmäksi rangaistukseksi. Se olisi rikoksenteikijälle tarjottu etu, josta hän voisi päästä tietyin ehdoin osalliseksi. Sopimushoidon sijoittaminen asteittain ankaroituvaan rangaistusjärjestelmään saattaisi olla ongelmallista, jos sopimushoidon pituus määräytyisi hoidon tarpeen mukaan. Rangaistuksen sisällön ja pituuden vaihtelevuus olisi ongelmallista erityisesti suhteellisuusperiaatteen kannalta.

Tämän vuoksi ehdotetaan, että sopimushoidon pituus olisi määräytyssä laskennallisessa suhteessa ehdottoman vankeuden pituuteen. Sopimushoitoon tuomittaisiin ehdotetun 2 momentin mukaan kaksi kertaa tuomittavan vankeuden pituiseksi ajaksi. Sopimushoidon pituus määräytyisi siten rikoksen törkeyden mukaan. Kaavamaisesti vankeuden tuomitun pituuden mukaan määräytyvä sopimushoito olisi paremmin suhteellisuus- ja ennustettavuusperiaatteen mukainen kuin kokonaan hoidon tarpeen mukaan määräytyvä sopimushoidon pituus.

Kaksi kertaa tuomitun vankeuden pituus merkitsisi sitä, että sopimushoidon pituus voisi olla vähintään 28 päivää ja enintään 16 kuukautta. On ilmeistä, että sopimushoitorangaistus ehdotetussa pituudessaan mahdollistaisi useimmissa tapauksissa tarkoituksenmukaisen hoidon. Ei myöskään ole syytä kohtuuttoman pitkään pitää yllä uhkaa sopimushoidon muuntamista vankeudeksi.

Sopimushoidon ankaruusarviointia saattaisi silti vaikeuttaa hoidon tarpeen mukaan vaihteleva sopimushoidon sisältö, jos sitä rajoittaisi ainoastaan tuomitun rangaistuksen pituus. Sopimushoidon sisällön vaihtelevuuden vuoksi sopimushoidon ja vankeuden pituutta ei voitaisi suoraan verrata toisiinsa. Jotta etenkin pitemmissä vankeustuomioissa sopimushoidon sisältö ei muodostuisi yleisestäävyyden kannalta liian lieväksi, ehdotetussa 3 momentissa säädettäisiin, että sopimushoitoon on sisällytettävä hoitajakso laitoksessa, ellei tämä ole ilmeisen tarpeeton. Ehdotetun säännöksen lähtökohtana on, että ehdottoman vapausrangaistuksen vaihtoehtona olevaan sopimushoitoon tulisi pääsääntöisesti sisältyä hoitajakso laitoksessa. Ilmaisulla ”ilmeisen tarpeeton” ei tarkoiteta pelkästään sopimushoidon sisältöä hoidon tarpeen kannalta. Hoitosuunnitelma pyritään rakentamaan sellaiseksi, että siihen sisältyy hoitajakso laitoksessa. Jos alustavaan toimeenpanosuunnitelmaan poikkeuksellisesti ei sisältyisi hoitoa laitoksessa, tuomioistuin joutuu lisäksi tekemään arvion siitä, vastaako toimeenpanosuunnitelman mukainen hoito riittävästi sitä vankeusrangaistusta, jonka sijasta sopimushoito tuomittaisiin. Tuomioistuimelle ei ole mahdollista antaa tarkkoja ohjeita siitä, kuinka pitkää vankeusrangaistusta eri hoitomuodot vastaavat. Hoitomuodot vaihtelevat paitsi laadultaan myös intensiteetiltään. Sopimushoidon sisältö olisi hyvin vaihteleva ja sen rangaistusarvo muutoinkin vaikeasti arvioitava. Esimerkiksi sitoutumista päihdeettömyyteen ja sen testaamiseen voidaan pitää melko vaativana ehtona päihdeongelmaisen ollessa kyseessä.

Vaikkei sopimushoitoon sisältyisikään hoitoa laitoksessa, sopimushoitoon voitaisiin kuitenkin tuomita, jos tuomittu ehdoton vankeusrangaistus on lyhyt tai jos hoidon ja valvonnan

yhdistelmän on katsottava muodostavan riittävän intensiivisen kokonaisuuden. Tilanne, jossa sopimushoitoon tuomittaisiin henkilö, jonka päihdeongelma ei vaatisi jonkin aikaa hoitoa laitoksessa, olisi kuitenkin epätavallinen. Sopimushoidon piiriin on arvioitu tulevan pääasiassa sellaisia henkilöitä, joiden päihdeongelma vaatii säännönmukaisesti hoitoa laitoksessa. Jos päihdeongelma on vähäisempi, tulisi todennäköisesti yhdyskuntapalvelu kysymykseen 4 momentin mukaisesti.

Harkitessaan tuomitun ehdottoman vankeuden sijasta sopimushoitoa, tuomioistuimella olisi käytettävänä rikokseen liittyvien tietojen lisäksi sopimushoitaselvitys ja sopimushoidon alustava toimeenpanosuunnitelma. Alustava toimeenpanosuunnitelma on laadittu ensi sijassa tuomittavan hoitotarpeen mukaan. Sopimushoitoon kuuluvalla valvonnalla täydennetään sopimushoidon sisältöä. Sopimushoidon piiriin tulevien henkilöiden hoidon tarve on mitä ilmeisemmin niin suuri, ettei hoidon jääminen sopimushoitoa lyhyemmäksi ole todennäköistä. Jos hoidon tarve on joissakin tapauksissa sopimushoidon pituutta suurempi, sopimushoidon ajan ylittävä hoito ei kuuluisi toimeenpanosuunnitelmaan eikä sopimushoitoon. Sopimushoidon tavoitteena on kuitenkin motivoida tuomittua jatkamaan kuntoutusta vapaaehtoisesti sopimushoidon päättymisen jälkeen. Hoidon pituus ja hoitomuodot on siten mitoitettu odotettavissa olevan vankeusrangaistuksen pituuteen.

Pykälän 4 momentin mukaan sopimushoitoa ei saisi tuomita, jos yhdyskuntapalveluun tuomitseminen olisi myös mahdollista. Yhdyskuntapalvelu olisi siten sopimushoitoon nähden ensisijainen rangaistus. Yhdyskuntapalveluun on voimassa olevan lain mukaan aina tuomittava, jos edellytykset yhdyskuntapalveluun tuomitsemiseen ovat olemassa.

Ilmaisulla ”on mahdollista” tarkoitetaan tilannetta, jossa yhdyskuntapalvelua käytännössä todella tuomittaisiin, vaikka sopimushoitoon tuomitseminenkin olisi mahdollista. Yhdyskuntapalvelun tuomitseminen ei siten olisi lainkohdassa tarkoitettulla tavalla mahdollista, jos ehdottomien vankeusrangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden on katsottava olevan esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Sopimushoidon esteeksi esitetään kyllä vastaavia aiempia rangaistuksia, mutta ne estäisivät 1 momentin mukaan sopimushoitoon tuomitsemisen vain poikkeuksellisesti.

Sopimushoitorangaistuksen erityinen luonne vaatii, että sopimushoitoon voitaisiin tuomita aina, kun sopimushoidon 6 §:ssä mainitut edellytykset ovat olemassa, jollei yhdyskuntapalveluun tuomitseminen ole mahdollista. Tuomittavan aikaisemmat rangaistukset eivät pääsääntöisesti olisi esteenä, jos tuomittava on hoidon tarpeessa ja halukas sopimushoitoon. Aiemmat sopimushoitorangaistukset voidaan ottaa huomioon 1 momentissa tarkoitettulla tavalla arvioitaessa 6 §:n 3 ja 4 kohdan edellytyksiä..

6 § Sopimushoidon edellytykset

Sopimushoidon muista kuin 5 §:n 1 momentissa tarkoitetuista edellytyksistä säädettäisiin 6 §:ssä. Edellytyksiä harkitessaan tuomioistuimella olisi käytössään kriminaalihuoltolaitoksen sopimushoitoa koskeva esitys, joka koostuisi 7 §:ssä tarkoitettusta sopimushoitovastuusta ja 8 §:ssä tarkoitettusta alustavasta toimeenpanosuunnitelmasta. Myös mahdollisesti tehtyä henkilötutkintaa voidaan käyttää hyödyksi samoin kuin soveltuvuusselvitystä yhdyskuntapalveluun.

Sopimushoitoon tuomitsemiselle asetettaisiin 6 §:ssä neljä edellytystä. Rikoksen tekemiseen on 1 kohdan mukaan oltava merkittävästi vaikuttanut päihteiden ongelmakäyttö. Kohdassa tarkoitetaan kahta seikkaa. Ensinnäkin epäillyn olisi oltava päihteiden ongelmakäyttäjää. Toiseksi päihteiden ongelmakäytön on täytynyt huomattavassa määrin vaikuttaa rikoksen tekemiseen.

Ilmaisulla ”ongelmakäyttö” on 1 kohdassa haluttu pitäytyä päihdehuoltolain käsitteistössä, vaikka päihteiden ongelmakäytön käsitettä ei ole lain tasolla määritelty. Päihteiden ongelmakäytön ajatellaan kattavan sekä väärinkäytön ja haitallisen käytön että riippuvuuden. Tautiluokituksesta riippumatta ongelmakäyttönä voidaan pitää alkoholin tai huumeiden käyttöä, jolla on todettavissa olevia hoito- tai muita toimenpiteitä vaativia haitallisia seurauksia. Sosiaalisesta näkökulmasta päihteiden väärinkäyttöön liittyvät ongelmat ilmenevät eriasteisena sosiaalisen toimintakyvyn menettämisenä. Kroonistuuessaan ongelmakäyttö voi johtaa vaikeaan syrjäytymiskiarteeseen, jossa käyttäjä menettää aivan yksinkertaisetkin arkipäivän taitonsa. Lisäksi etenkin huumeaineiden käyttö johtaa melko väistämättä yhteyden rikollisen alakulttuurin kanssa.

Sopimushoito on tarkoitettu ennen kaikkea sellaisille päihdeongelmallisille, joiden päihteen väärinkäyttö on jatkuvaa ja vakiintunutta. Tällöin voidaan puhua myös päihderiippuvuudesta. Esimerkiksi huumeriippuvuutta pidetään pitkäaikaisena, kroonisena sairautena, johon kuitenkin asianmukaisella hoidolla pystytään vaikuttamaan siten, että osassa tapauksia voidaan saavuttaa joko väliaikainen tai lopullinen vieroittuminen huumeista ja niihin liittyvästä rikollisesta käyttäytymisestä.

Päihdeongelman jatkuvuuden ja vakiintuneisuuden ei tarvitse olla aiemmin ilmennyt rikollisena käyttäytymisenä. Sopimushoitoa ei tosin useinkaan jouduta harkitsemaan ensikertalaisen ollessa kyseessä, koska rangaistus tällöin harvoin on ehdotonta vankeutta.

Päihdeongelman olemassaolo ei olisi riittävä syy sopimushoidon tuomitsemiseen. Lisäksi kyseessä olevan rikoksen ja sopimushoidolla hoidettavan ongelmakäytön eli alkoholi- tai huumeriippuvuuden välillä on oltava selvä yhteys. Rikoksesta epäillyn päihdeongelman on oltava merkittävästi vaikuttanut siihen, että rikoksenteijä on tehnyt rikoksen. Rikoksen laadulla ei lähtökohtaisesti ole merkitystä. Käytännössä sopimushoito tulisi sovellettavaksi lähinnä rattijuopumuksiin sekä omaisuus- ja väkivaltarikoksiin syyllistyneille päihdeongelmallisille.

Pykälän 2 kohdan mukaan rikoksenteijän tulisi olla antanut suostumuksensa sopimushoitoon. Tällä tarkoitetaan rikoksenteijän halua vakavasti sitoutua sopimushoitoon. Tuomittavan tulisi olla motivoitunut hoitoon, koska hoito vaatii pitkäjänteistä aktiivista osallistumista hoidon toteutumiseen ja sitoutumista päihdeettömyyteen. Suostumus ilmaisisi rikoksenteijän oma-aloitteista pyrkimystä hakeutua hoitoon sekä hänen aktiivista osallistumisestaan sopimushoitoselvityksen ja toimeenpanosuunnitelman tekoon. Ehdotuksen mukaan riittävää olisi suostumuksen antaminen vielä täsmentymättömäänkin sopimushoitoon. Tuomioistuimen on kuitenkin arvioitava henkilön halukkuutta sellaiseen sopimushoitoon, jollaisena se ilmenee laaditusta alustavasta toimeenpanosuunnitelmasta. Hoidon sisällön ja sopimushoitoon sisältyvien velvoitteiden tulisi 8 §:n 2 momentin mukaan olla niin tarkasti määritelty, että epäilty kykenee ratkaisemaan, antaako hän tässä pykälässä tarkoitetun suostumuksen. Rikoksesta epäillyn on annettava suostumuksensa 8 §:n 1 momentin mukaan kirjallisesti ja se liitetään alustavaan toimeenpanosuunnitelmaan. Tuomioistuimen olisi tästä huolimatta aina

varmistettava tuomittavan halukkuus ja suostumus tiedustelemalla asiaa syytetyltä pääkäsittelyssä.

Säännöksen 3 kohdan mukaan sopimushoidon tuomitsemisen edellytyksenä on, että rikoksenteelijän voidaan olettaa noudattavan toimeenpanosuunnitelmaa. Kohdan vaatimus osoittaa, että tuomitulla ei ole ehdottoman vankeustuomion täytäntöönpanon välttämiseksi subjektiivista oikeutta päästä sopimushoitoon. Edellytyksen arvioinnissa on otettava huomioon muun muassa päihdeongelman laatu ja ilmeneminen, mahdolliset muut sairaudet, aikaisemmat hoitokokemukset ja mahdollinen rikollinen menneisyys ja sosiaaliset olosuhteet kokonaisuudessaan. Määrättyjen aikaisempien rangaistusten ottamisesta huomioon kohdan edellytysten arvioinnissa on säädetty 5 §:n 1 momentissa.

Rikoksenteelijän voidaan olettaa noudattavan toimeenpanosuunnitelmaa ja siihen sisältyviä velvollisuuksia, jos niiden noudattamisen arvioidaan olevan todennäköisempää kuin velvollisuuksien rikkomisen. Tällaisen arvion tekeminen ei ole helppoa eikä siinä huomioon otettavia seikkoja voida tyhjentävästi määritellä. Silti arvion tekeminen on perusteltavissa. Sillä pyritään toisaalta etukäteen karsimaan hoidon piiristä pois sellaiset henkilöt, joiden osalta hoito hyvin todennäköisesti keskeytyisi. Toisaalta sopimushoidon edellytyksiä ei ole haluttu asettaa liian tiukoiksi, kun on kysymys päihdeongelmallisista. Jos tuomittavalla näyttäisi olevan kohtalaiset edellytykset noudattaa toimeenpanosuunnitelmaa, sopimushoitoa tulisi käyttää. Kohdan edellytyksellä on kiinteä yhteys 2 kohdassa tarkoitettuun suostumukseen. Mitä motivoituneempi epäilty on sopimushoitoon, sitä todennäköisemmin voidaan olettaa hänen noudattavan sopimushoidon ehtoja.

Neljäntenä sopimushoidon edellytyksenä olisi, että sopimushoitoon tuomitsemista olisi pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi. Keskeinen sopimushoidon rangaistusjärjestelmään ottamista puoltava seikka on juuri käsitys siitä, että hoitamalla päihdeongelma, huumausaineiden tai alkoholin käytöstä aiheutuvat haitat pienenevät, rikokset ja niillä aiheutetut vahingot vähenevät ja päihteiden ongelmakäyttäjät saataisiin jäämään hoidon ja tukitoimien piiriin. Sopimushoidon edellytykseksi on siten syytä asettaa myös perusteltu näkemys siitä, että tekijän sosiaaliset selviytymismahdollisuudet lisääntyisivät. Määrättyjen aikaisempien rangaistusten merkityksestä kohdan edellytysten arvioinnissa on säädetty 5 §:n 1 momentissa.

7 § Sopimushoitoselvitys

Kriminalihuoltolaitos laatii 1 momentin mukaan virallisen syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä taikka omasta aloitteestaan selvityksen sopimushoidon 6 §:n mukaisista edellytyksistä ja 5 §:n 3 ja 4 momentissa tarkoitetuista seikoista. Saadessaan selvityspyynnön syyttäjältä tai tuomioistuimelta kriminaalihuoltolaitoksen on tehtävä sopimushoitoselvitys. Sen sijaan jos pyynnön esittäjänä on rikoksesta epäilty, sopimushoidon edellytysten selvittämiseen on ryhdyttävä vain painavasta syystä. Säännöksen ajatuksena on, että kriminaalihuoltolaitoksen tehtäväksi ei tulisi täysin aiheettomia sopimushoitoselvityksiä. Painava syy voisi olla esimerkiksi se, että rikoksesta epäillyllä jo on hoitosuhde ja rangaistus mitä ilmeisimmin tulisi olemaan 5 §:n 1 momentissa tarkoitettu.

Ennen sopimushoitoselvityksen tekemistä olisi tehtävä arvio myös siitä, onko yhdyskuntapalveluun tuomitseminen mahdollista. Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen mahdollisuus muodostaisi esteen sopimushoitoon tuomitsemiselle. Sopimushoitoa koskevia selvityspyyntöjä ei todennäköisesti tulisi kovin usein syyttäjältä tai tuomioistuimelta.

Syyttäjällä ei yleensä ole esitutkinta-asiakirjojen valossa riittävästi tietoa epäillyn päihdeongelmasta. Tavallinen menettely tulisivin olemaan se, että syyttäjä pyytää kriminaalihoitolaitoksen laatimaan selvityksen epäillyn soveltuvuudesta yhdyskuntapalveluun. Tässä yhteydessä voi henkilön päihdeongelmasta ja muista epäillyn oloista tulla ilmi seikkoja, joiden perusteella kriminaalihoitolaitoksen on syytä selvittää myös sopimushoidon edellytykset. Käytännössä yhdyskuntapalvelusta annetun lain 4 §:ssä tarkoitettu soveltuvuus yhdyskuntapalveluun selvitettäisiin samanaikaisesti sopimushoitosiselvityksen tekemisen kanssa. Yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksen perusteella olisi tehtävissä arvio 5 §:n 4 momentissa tarkoitettua sopimushoittoa tuomitsemisen esteen todennäköisyydestä. Sopimushoitosiselvityksen tekemisestä on syytä luopua, jos selvitysten perusteella olisi hyvin todennäköistä, että epäilty tullaan tuomitsemaan yhdyskuntapalveluun. Sopimushoitosiselvityksen tekeminen voi myös osoittautua mahdottomaksi siitä syystä, että syytettyä ei yrityksistä huolimatta tavoiteta tai hän kieltäytyy selvityksen edellyttämistä tapaamisista.

Sopimushoitosiselvityksessä arvioidaisiin alustavasti, onko sopimushoidon tuomitsemiseen 6 §:n mukaisia edellytyksiä ja onko sopimushoittoa tuomitseminen mahdollista ottaen huomioon sen, mitä 5 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään sekä onko tarvetta ryhtyä laatimaan 8 §:ssä tarkoitettua alustavaa toimeenpanosuunnitelmaa. Mitä sopimushoidon edellytyksillä 6 §:ssä tarkoitetaan, on käsitelty mainitun pykälän perusteluissa. Sopimushoitosiselvityksessä olisi selvitettävä ennen kaikkea päihdeongelman vakavuus ja sen yhteys rikolliseen tekoon, rikoksesta epäillyn hoidon tarve, hoidon saatavuus ja rikoksesta epäillyn halukkuus osallistua ja sitoutua hoitoon sekä hänen muut olosuhteensa. Näiden perusteella tehdään arvio 6 §:ssä tarkoitettujen edellytysten täyttymisestä. Samoin arvioidaan 5 §:n 3 ja 4 momentissa mainittujen seikkojen vaikutus sopimushoittoa tuomitsemiseen. Jos päihdeongelmaan sekä suostumukseen ja sopimushoittohalukkuuteen liittyvä arvio on sopimushoittoa puoltava, on vielä lisäksi selvitettävä, onko syytä odottaa henkilön noudattavan tulevaa toimeenpanosuunnitelmaa ja sen ehtoja sekä onko sopimushoittoa pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi.

Koska sopimushoittoa tuomitsemisen edellytyksenä on, että alustava toimeenpanosuunnitelma on tuomioistuimen käytettävissä, sopimushoidon edellytysten selvittämiseen ja alustavan toimeenpanosuunnitelman laatimiseen olisi ryhdyttävä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Kriminaalihoitolaitoksen on 2 momentin mukaan sopimushoitosiselvitystä tehdessään käytettävä hyväksyen päihdehuollon asiantuntemusta. Päihdehuollon asiantuntemus on tarpeen ennen kaikkea 6 §:n 1 ja 3 kohdan edellytysten selvittämisessä. Päihdehuollon asiantuntemus on käytännössä luontevinta hankkia kunnan päihdehuollosta vastaavalta viranomaiselta.

Sopimushoitosiselvityksen yhteydessä on samalla selvitettävä mahdollisten tukitoimien tarve. Tällä tiedolla olisi merkitystä toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa ja suunniteltaessa 24 §:ssä tarkoitettua jatkohoitoa. Tukitoimien tarvetta selvitettäessä voidaan tarpeen mukaan olla yhteydessä muihin viranomaisiin. Tässä tarkoitettua tukitoimet kuten avustaminen asunon hankkimisessa ja muut vastaavat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut eivät kuitenkaan kuuluisi varsinaiseen hoitosuunnitelmaan eivätkä sopimushoittoa. Niiden kustannukset eivät siten kuuluisi valtion maksettaviin.

Sopimushoitosiselvitystä tehtäessä tutkittavalle on selostettava pääpiirteissään sopimushoidon sisältö ja sopimushoidon velvoitteet ja niiden rikkomisen seuraukset. Kriminaalihoitolaitos

lähettää sopimushoitoselvityksen syyttäjälle, joka sitä on pyytänyt tai on asiassa toimivaltainen.

8 § Alustava toimeenpanosuunnitelma

Kriminaalihoitolaitos laatii pykälän 1 momentin mukaan yhteistyössä hoidon järjestävän päihdehuollon toimintayksikön ja rikoksesta epäillyn kanssa sopimushoidon alustavan toimeenpanosuunnitelman, jos sellaisen laatimiseen tehdyn sopimushoitoselvityksen perusteella on syytä ryhtyä. Perusteeksi toimeenpanosuunnitelman laatimiselle riittäisi, että tehdyn sopimushoitoselvityksen perusteella sopimushoittoon tuomitseminen voi Kriminaalihoitolaitoksen arvion mukaan tulla kysymykseen. Kaikista sopimushoidon arvionvaraisista edellytyksistä ei siten tarvittaisi eikä olisi mahdollistakaan saada täyttä varmuutta. Esimerkiksi 6 §:n 3 kohdassa tarkoitettua toimeenpanosuunnitelman noudattamisen todennäköisyydestä on sopimushoitoselvityksessä tehtävä ennuste, vaikka tuolloin vielä laatimatta olevan toimeenpanosuunnitelman yksityiskohdista ei voi olla täyttä varmuutta eikä epäilty ole voinut suostua toimeenpanosuunnitelmaan. Epäillyn halukkuuden sopimushoittoon tulee kuitenkin olla jo tässä vaiheessa olemassa, sillä hänen on 2 momentin 3 kohdan mukaan annetta kirjallinen suostumuksensa alustavaan toimeenpanosuunnitelmaan sen valmistuttua.

Myös 6 §:n 4 kohdassa tarkoitettu uusien rikosten ehkäisemistä ja sosiaalista selviytymistä koskeva arvio tehdään osin sopimushoitoselvityksestä ja osin alustavasta toimeenpanosuunnitelmasta muodostuvan kokonaisarvioinnin perusteella.

Selvää on, että alustavan toimeenpanosuunnitelman laatimisesta voitaisiin joka tapauksessa luopua samoilla perusteilla kuin sopimushoitoselvityksen tekemisestä. Alustavaa toimeenpanosuunnitelmaa ei olisi tehtävä, jos alustavan arvion tai sopimushoitoselvityksen perusteella taikka sen tekemisen jälkeen ilmi tulleiden seikkojen perusteella sopimushoittoon tuomitseminen olisi ilmeisen epätodennäköistä.

Jos rikoksesta epäilty ei suostu sopimushoittoon tai peruu suostumuksensa siihen, alustava toimeenpanosuunnitelmaa ei ole syytä laatia. Alustavan toimeenpanosuunnitelman laatiminen ei ole mahdollista eikä siihen ole syytä ryhtyä myöskään ilman rikoksesta epäillyn aktiivista myötävaikutusta. Alustavan toimeenpanosuunnitelman tekeminen ei välttämättä edellytä, että rikoksesta epäilty on tunnustanut rikoksen, vaikka käytännössä halukkuus hoitoon ja myötävaikutus suunnitelmaa laadittaessa johtavat siihen, että sopimushoito tulee useimmiten kysymykseen vain tunnustetuissa rikoksissa. Hoitosuunnitelman toteutuminen varmistetaan ennalta parhaiten sillä, että hoidettava osallistumalla alustavan ja lopullisen toimeenpanosuunnitelman valmisteluun voisi mahdollisimman tarkoin ymmärtää sitä ja vaikuttaa siihen, millaiseen hoito-ohjelmaan ja minkälaisiin velvoitteisiin hän on sitoutumassa. Yhteistyö rikoksesta epäillyn kanssa alustavaa toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa on siten sopimushoidon toteutumisen kannalta välttämätön.

Alustavasta toimeenpanosuunnitelmasta olisi 2 momentin mukaan ilmentävä sopimushoidon pääasiallinen sisältö. Pääasialliseen sisältöön kuuluisi ennen kaikkea epäillyn tarve hoitoon sekä arvio sen pituudesta. Eri hoitomuodoista ei tarvitse vielä tässä vaiheessa olla täsmällistä tietoa lukuun ottamatta hoitajaksoa laitoksessa. Koska sopimushoittoon on 5 §:n 3 momentin mukaan pääsääntöisesti sisällytettävä hoitajakso laitoksessa, on ehdotetun 1 kohdan mukaan jo alustavaan toimeenpanosuunnitelmaan sisällytettävä mahdollinen hoitajakso laitoksessa ja arvio sen pituudesta.

Ehdotetun 2 kohdan mukaan alustavaan toimeenpanosuunnitelmaan sisältyisi luettelo 15 §:ssä tarkoitetuista sopimushoitoon sisältyvistä velvoitteista ja niiden rikkomisen seuraukset sekä 4 kohdan mukaan epäillyn kirjallinen suostumus alustavan toimeenpanosuunnitelman mukaiseen hoitoon ja sopimushoidon täytäntöönpanoon liittyviin velvoitteisiin. Kirjallinen suostumus tarvitaan 6 §:n 2 kohdassa tarkoitettujen suostumuksen olemassaolon varmistamiseksi. Näin hän omalta osaltaan ”sopii” hoidosta ja sitoutuu konkreettisesti toimeenpanosuunnitelmaan ja sen ehtoihin. Hänen velvollisuudestaan noudattaa tunnollisesti hänelle vahvistettua toimeenpanosuunnitelmaa ja siihen liitettyjä velvoitteita ehdotetaan kuitenkin lisäksi otettavaksi nimenomaiset säännökset 15 §:ään.

Alustava toimeenpanosuunnitelma sisältäisi siten sellaiset sopimushoitoon liittyvät keskeiset seikat, jotka epäillyn välttämättä tarvitsee tietää ymmärtääkseen, mihin hän on sitoutumassa. Tällaisia seikkoja ovat ensinnäkin pääpiirteet hoidon sisällöstä ja pituudesta ja toiseksi sopimushoidon velvoitteet ja niiden seuraukset. Nämä seikat ilmenevät ehdotetun 2 momentin 1 ja 2 kohdasta.

Epäillyn sitoutuminen alustavan toimeenpanosuunnitelman mukaiseen sopimushoitoon ja sen sisältämiin velvoitteisiin ilmenee hänen antamastaan 2 momentin 3 kohdassa tarkoitettua kirjallisesta suostumuksesta. Kirjallinen suostumus liitetään osaksi alustavaa toimeenpanosuunnitelmaa. Tuomioistuimien voi sen perusteella arvioida, onko epäillyn katsottava antaneen 6 §:n 2 kohdassa tarkoitettujen sopimushoidon edellytyksenä olevan suostumuksen.

Ehdotetussa 3 momentissa määriteltäisiin alustavan toimeenpanosuunnitelman täsmällisyydelle asetettavat vähimmäisvaatimukset. Niiden mukaan hoidon sisällön ja sopimushoitoon sisältyvien velvoitteiden tulee olla niin tarkasti määritelty, että epäilty kykenee ratkaisemaan, antaako hän 6 §:n 2 kohdassa tarkoitettujen suostumuksen. Sopimushoidon sisältö on mahdollista määrittellä tarkemmin vasta tuomion jälkeen laadittavassa 9 §:n mukaisessa toimeenpanosuunnitelmassa.

9 § Toimeenpanosuunnitelma

Sopimushoidon tuomitsemisen jälkeen Kriminaalihuoltolaitos laatii ehdotetun 9 §:n 1 momentin mukaan toimintasuunnitelman yhteistyössä hoidon järjestävän päihdehuollon toimintayksikön ja tuomitun kanssa.

Toimeenpanosuunnitelmassa on selvitettävä ne keskeiset asiat, joihin sillä pyritään vaikuttamaan. Toimintasuunnitelma sisältäisi tuomitun sopimushoidon pituuden perusteella laaditun hoitosuunnitelman ja valvontasuunnitelman. Hoito ja valvonta muodostaisivat 2 §:n 1 momentin mukaan sopimushoidon sisällön, minkä vuoksi molemmat suunnitelmat ovat tarpeellisia. Ne muodostavat kiinteän kokonaisuuden. Hoitosuunnitelma määräisi ensi sijaisesti sopimushoidon sisällön, valvontasuunnitelmalla täydennettäisiin hoitosuunnitelmaa. Valvonnan sisällöstä säädettäisiin 2 §:n 2 momentissa. Kriminaalihuoltolaitos laatii erikseen sopimushoidon vaatiman tarkan aikataulun.

Hoitosuunnitelma muodostaisi sopimushoidon keskeisen sisällön. Siitä säädettäisiin 2 momentissa. Hoitosuunnitelmassa määritellään hoidon tarpeet ja tavoitteet, hoitomuodot ja niiden suunniteltu pituus sekä hoitoa antavat hoitoyksiköt. Hoitosuunnitelma olisi pyrittävä laatimaan siten, että se parhaalla mahdollisella tavalla vastaa rikoksesta epäillyn hoidon tarvetta ja että se samalla ehkäisee uuden rikoksen tekemistä ja edistää hoidettavan sosiaalista selviytymistä.

Sopimushoidon pituus määräytyisi 5 §:n 2 momentissa ilmaistulla tavalla tuomitun vankeuden pituuden mukaan. Hoidon pituus olisi sama kuin sopimushoidon pituus. Hoidon pituudella tarkoitettaisiin eri hoitomuotojen vaatimaa kokonaishoitoaikaa. Eri hoitomuodot ja hoitojen intensiteetti voivat vaihdella kokonaishoitoajan puitteissa hoidon tarpeen mukaisesti. Hoito voi alkaa esimerkiksi laitosvieroitusjaksolla ja jatkua sitten avohoitona A-klinikalla ensin tiiviimpänä ja sitten harvatahtisemmin. Hoito voi käsittää myös pitkän yhteisöhoitojakson. Hoitojaksoon voi lisäksi tukitoimena liittyä käynnit AA- tai NN- kerhossa, A-killan iltaryhmässä tai tukihenkilötoimintaa.

Hoitopaikkoja ja hoitumuotoja on käsitelty edellä 1 ja 4 §:n yhteydessä. Sopimushoidon hoitoyksikkönä olisi 4 §:n mukaan päihdehuoltolaissa tarkoitettuja päihdehuollon palveluja tarjoava toimintayksikkö. Kriminaalihoitolaitos valitsee sopimushoitoa kussakin yksittäistapauksessa antavan päihdehuollon toimintayksikön, jonka palveluista Kriminaalihoitolaitos tekee hoitoyksikön kanssa toimeenpanosuunnitelmaan liittyvän sopimuksen. Sopimuksessa määritellään myös osapuolten oikeudet ja velvollisuudet sekä hoitopaikan yhteyshenkilö. Mainitusta sopimuksesta säädettäisiin asetuksessa.

Sopimushoidon velvoitteet muodostavat hoidon lisäksi tärkeän osan sopimushoitoa. Hoitosuunnitelma sisältäisi 2 momentin mukaan hoitoon ja hoitopaikan olosuhteisiin liittyvät velvoitteet. Valvontasuunnitelma taas sisältäisi valvojan ja valvottavan väliseen yhteydenpitoon liittyvät määräykset sekä yhteydenpidon päihdehuollon toimintayksikköön ja valvonnan toimeenpanoon liittyvät velvoitteet. Mainittuja valvonnan muotoja on käsitelty lyhyesti 2 §:n perusteluissa.

Sopimushoidon velvoitteista keskeisimmät olisivat päihdeettömyys ja velvoite päihdeettömyyden toteamiseksi tarvittavien näytteiden antamiseen, hoidettavan yhteydenpitovelvollisuus Kriminaalihoitolaitokseen sekä muut toimeenpanosuunnitelman täytäntöönpanoon liittyvät keskeiset velvoitteet. Näihin kuuluvat myös hoidettavan osallistuminen toimeenpanosuunnitelman laatimiseen ja suostumus toimeenpanosuunnitelman toteuttamiseen. Tarvittavat tukitoimet kuten asuntopalvelut eivät sen sijaan kuuluisi sopimushoitoon. Niiden ja muidenkin tukitoimien tarve on kuitenkin selvitettävä jo sopimushoitoselvityksen tekemisen yhteydessä samoin kuin selvitettäessä jatkohoidon järjestäminen tarvetta sopimushoidon aikana 24 §:n mukaan. Näytteiden ottamisista säädettäisiin yksityiskohtaisemmin ehdotetussa tuomitun velvollisuuksia koskevassa 15 §:ssä, jonka 4 kohdassa, jossa olisivat nimenomaiset säännökset tuomitun velvollisuudesta antaa kehotuksesta tarpeellinen virtsa-, veri- ja sylkinäyte tai suorittaa puhalluskoe. Toimeenpanosuunnitelmasta olisi annettava tuomitulle jäljennös. Tästä säänneltäisiin asetuksessa.

Kriminaalihoitolaitos voisi 3 momentin mukaan hoidon aikana tehdä vähäisiä muutoksia tai täydennyksiä toimeenpanosuunnitelmaan, jos se on välttämätöntä hoidon tarpeen vuoksi tai muusta erityisestä syystä. Näin halutaan välttää rasittamasta tuomioistuimia vähäisillä muutoksilla. Vähäisiä muutoksia voitaisiin tehdä lähinnä hoidon tarpeen johdosta. Hoidon aikana saattaa esimerkiksi jokin hoitomuoto osoittautua sopimattomaksi. Tällöin se voitaisiin kriminaalihoitolaitoksen päätöksellä korvata toisella samankaltaisella hoidolla. Tällaiseen vähäiseen muutokseen ei välttämättä tarvittaisi tuomitun nimenomaista suostumusta. Laitoshoitojakso saattaa myös osoittautua ennalta arvioitua tehokkaammaksi, jolloin sen osuutta voitaisiin jonkin verran lyhentää viemättä asiaa tuomioistuimeen. Toimeenpanosuunnitelman vähäiseen muuttamiseen saattaisi myös olla tarvetta esimerkiksi,

jos toimeenpanosuunnitelman mukainen hoito hoidettavasta riippumattomista syistä keskeytyisi lyhyeksi aikaa ja hoidon tavoitteet olisi vielä saavutettavissa vähäisin hoitosuunnitelman muutoksinkin eikä ole tarpeen hyväksyä 18 §:n 1 momentin mukaista keskeytystä sopimushoidon täytäntöönpanoon tai pidennystä sopimushoidon suoritusajaksi 10 §:n 2 momentin mukaan. Sopimushoidon keskeytyksen syynä voisi olla esimerkiksi hoidettavan vakava sairastuminen.

Jos toimeenpanosuunnitelman vähäinen muuttaminen ei olisi mahdollista, Kriminaalihoitolaitos voi 18 §:n 1 momentin mukaisesti hyväksyä keskeytyksen sopimushoitoon ja ryhtyä toimiin uuden toimeenpanosuunnitelman laatimiseksi tai 10 §:n 1 momentin mukaisesti hyväksyä pidennyksen sopimushoitoon. Toimeenpanosuunnitelman vähäinen muuttaminen voisi tulla kysymykseen myös vähäisen hoitoehtojen rikkomisen yhteydessä. Tällöin Kriminaalihoitolaitoksen tulisi joka tapauksessa antaa sopimushoitoon tuomitulle 16 §:n 1 momentissa tarkoitettu suullinen tai kirjallinen varoitus.

10 § Täytäntöönpanon ajankohta

Sopimushoidon täytäntöönpano olisi 1 momentin mukaan aloitettava viipymättä, kun tuomio on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi. Käräjäoikeuden tuomio tulee normaalisti lainvoimaiseksi ja täytäntöönpanokelpoiseksi joko tyytymättömyyden ilmoittamiselle tai valituksen tekemiselle varatun ajan kuluttua ja kun kaikki täytäntöönpanon esteet ovat poistuneet.

Kriminaalihoitolaitos vahvistaa tämän jälkeen toimeenpanosuunnitelman. Tuomion täytäntöönpano alkaa toimeenpanosuunnitelman tiedoksi antamisesta. Jos tuomittua ei tavoiteta, ei myöskään sopimushoidon täytäntöönpano voi alkaa. Jos hoitoa ei ole mahdollista aloittaa välittömästi täytäntöönpanon alkamisajankohtana, sopimushoitoon tuomittu on aluksi Kriminaalihoitolaitoksen valvonnassa. Sopimushoidon täytäntöönpano alkaisi käytännössä yleensä siitä hetkestä, kun tuomittu on saapunut hoitopaikkaan tai kriminaalihoitolaitoksen aluetoimistoon.

Sopimushoito olisi suoritettava toimeenpanosuunnitelman mukaisessa ajassa, jollei Kriminaalihoitolaitos ole 2 momentin mukaan hyväksynyt sopimushoidon suoritusajaksi pidennystä enintään kolme kuukautta kerrallaan. Toimeenpanosuunnitelmassa vahvistetuista ajoista voidaan poiketa vain tuomitusta riippumattomasta erityisestä syystä. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi tuomitun sairastuminen tai tapaturma taikka päihdehuollon toimintayksiköstä johtuvat syyt. Kaiken kaikkiaan pidennys voisi olla enintään kaksitoista kuukautta. Vuoden aika pitäisi olla riittävän pitkä vakavahkon sairauden tai loukkaantumisen paranemiselle. Pidennyksestä voisi, kuten 9 §:n 3 momentissa tarkoitetuista vähäisistä muutoksista, päättää Kriminaalihoitolaitos. Näin välttyttäisiin rasittamasta tuomioistuimia vähäisillä asioilla. Hallinnollinen viranomainen voisi hyvin päättää pidennyksestä, sillä pidennys merkitsisi vain täytäntöönpanon lykkääntymistä. Siinä ei ole kysymys toimeenpanosuunnitelman asiallisesta muuttamisesta. Ehdotus vastaa asiallisesti yhdyskuntapalvelulain 6 §:n 2 momenttia. Pitempiaikaiset pidennykset on syytä jättää tuomioistuimen päätettäväksi 18 §:n 3 momentin mukaisesti.

Kriminaalihoitolaitoksen tulisi ehdotuksen mukaan ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin heti tuomion tultua lainvoimaiseksi ja saatuaan tiedon sopimushoidosta. Kriminaalihoitolaitoksen tulisi viipymättä ottaa yhteyttä päihdehuollon toimintayksikköön hoitoajankohdan ja aikataulujen määrittämiseksi. Kriminaalihoitolaitoksen tulisi myös ryhtyä muihinkin käytännön järjestelyihin sopimushoidon täytäntöönpanon käynnistämiseksi. Täytäntöönpanon

tehokas hoitaminen edellyttää sujuvaa tiedonkulkua tuomioistuimen, rikosseuraamusviraston, kriminaalihuoltolaitoksen ja hoitoyksikön välillä.

Tuomitun ja myös yhteiskunnan kannalta on yleensä suotavaa ja hyödyllistä se, että täytäntöönpano alkaisi ja rangaistus tulisi suoritetuksi mahdollisimman pikaisesti. Tämän vuoksi ehdotetaan, että tuomitun kirjallisesti antamin suostumuksin sopimushoidon täytäntöönpano voitaisiin käräjäoikeuden tuomion perusteella aloittaa 3 momentin mukaan ennen kuin tuomio on saanut lainvoiman. Edellytyksenä täytäntöönpanon aientamiselle olisi, että tuomittu on tyytynyt sopimushoitorangaistukseen. Tällainen tilanne voisi syntyä, jos syyttäjä tai asianomistaja valittaa tuomiosta taikka syytetty hakee muutosta esimerkiksi vahingonkorvauksesta tyytyn muilta osin tuomioon. Täytäntöönpanokelpoisuus alkaa silloin, kun tyytymättömyyden ilmoittamiselle varattu aika on kulunut ja tuomittu on antanut suostumuksensa täytäntöönpanoon. Vastaava säännös on laissa yhdyskuntapalvelusta ja laissa rangaistuksen täytäntöönpanosta. Hovioikeuden antama sopimushoitotuomio tulee täytäntöönpanokelpoiseksi jo oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 22 §:n yleissäännöksen perusteella tuomion antopäivänä.

Ehdotetun 4 momentin mukaan sopimushoitorangaistus raukeaisi samoin kuin sitä vastaava vankeusrangaistus rikoslain 8 luvun mukaan. Kun 5 §:n mukaan sopimushoitoon voidaan tuomita enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta, sopimushoito raukeaisi viidessä vuodessa lainvoiman saaneen tuomion antopäivästä, jollei sen täytäntöönpano olisi alkanut tänä aikana.

11 § *Usean sopimushoidon täytäntöönpano*

Jos täytäntöön pantavana on samaan aikaan useita sopimushoitorangaistuksia, saattaa kokonaisrangaistuksen pituus muodostua kohtuuttomaksi ja rangaistuksen suorittaminen voi vaarantua. Tämän vuoksi on kohtuullista rajoittaa sopimushoitorangaistuksen enimmäiskestoaikaa. Käytännössä olisi kuitenkin harvinaista, että saman tuomitun hoitorangaistukset tulisivat samaan aikaan täytäntöön pantaviksi.

Sopimushoito päättyisi ehdotetun mukaan pisimpään voimassa olevan sopimushoidon päättyessä. Jos sopimushoidot tulisivat portaittain ajallisesti osittain samanaikaisesti täytäntöön pantavaksi, ajallisesti pisimmälle ulottuvan sopimushoidon päättymishetkeä ei kuitenkaan saisi ylittää. Sopimushoidon yhteinen enimmäiskesto olisi kuitenkin kaksikymmentä kuukautta. Sopimushoitorangaistuksen 5 §:n 2 momentin mukaan määräytyvä enimmäismäärä, 16 kuukautta, voisi siten pidentyä neljällä kuukaudella.

Sopimushoitorangaistusten tullessa samanaikaisesti täytäntöön pantavaksi, saattaa olla syytä tarkistaa sopimushoitorangaistuksiin sisältyviä toimeenpanosuunnitelmaa. Tämän vuoksi ehdotetaan, että Kriminaalihuoltolaitoksen on ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin toimeenpanosuunnitelman tarkastamiseksi sopimushoidosta vielä jäljellä olevaksi ajaksi.

12 § *Valvojan määrääminen*

Sopimushoitoon 2 §:n mukaan kuuluvan valvonnan tehokkaaksi toteuttamiseksi ehdotetaan valvojan määräämistä. Vastaava ehdotus sisältyy myös nuorisorangaistustoimikunnan ehdottamaan lakiin nuorisorangaistuksesta. Valvojan tehtävistä säädettäisiin 13 §:ssä.

Kriminaalihuoltolaitos määräisi ehdotuksen mukaan sopimushoitoon tuomitulle valvojaksi Kriminaalihuoltolaitoksen virkamiehen. Valvoja käyttää tehtävissään julkista valtaa. Tämän vuoksi valvojaksi voitaisiin määrätä vain Kriminaalihuoltolaitoksen virkamies. Valvojan apuna tietyissä tehtävissä voisi kuitenkin erityisestä syystä toimia muukin kuin virkamies. Tästä ehdotetaan otettavaksi säännökset 13 §:ään.

13 § *Valvojan tehtävät*

Valvojan tehtävistä säänneltäisiin pykälässä. Valvonnan pääsisällöstä olisi säännökset 2 §:n 2 momentissa. Valvonnan tarkempi laatu ilmenee 9 §:n 2 momentin mukaan laaditusta valvontasuunnitelmasta. Valvojan määräämisestä on säännökset 12 §:ssä.

Valvojan tulisi 1 momentin 1 kohdan mukaan olla yhteydessä tuomittuun ja päihdehuollon toimintayksikköön toimeenpanosuunnitelmassa tarkemmin määrättyllä tavalla. Vastaavasti tuomittu on velvollinen 15 §:n 2 kohdan mukaan pitämään yhteyttä valvojaan toimeenpanosuunnitelmassa määrättyllä tavalla. Tuomittu on voinut vaikuttaa valvontasuunnitelman sisältöön toimeenpanosuunnitelman laatimisen yhteydessä. Tuomitun velvollisuus pitää yhteyttä valvojaan on ensi sijainen. Vasta tuomitun laiminlyötyä yhteyden ottamisen valvojaan, syntyy valvojalle velvollisuus tavoittaa valvottavaa.

Ehdotetun 1 momentin 2 kohdan mukaan valvojan velvollisuutena on tukea ja ohjata tuomittua. Kohdassa on kysymys tuomitun auttamisesta suoriutumaan toimeenpanosuunnitelman mukaisesta sopimushoidosta ja siihen liittyvistä velvoitteista. Nämä tuomittua tukevat tehtävät on ymmärrettävä laajasti. Siten valvoja voi ohjata tuomittua myös esimerkiksi rikoksen ja päihteen käytön välisen yhteyden ymmärtämisessä.

Ehdotetun 1 momentin 3 kohdan mukaan valvojan tehtävänä olisi kirjata päihtymistilaa koskevat havainnot, jos tuomittu on sopimushoidon täytäntöönpanon aikana ulkoisista merkeistä päätellen todennäköisesti alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen. Kohdassa tarkoitettu tehtävä on luonteeltaan julkinen hallintotehtävä. Lähtökohtana on, että päihtymistilaa koskevat havainnot tekee ja kirjaa kriminaalihuoltolaitoksen virkamies. Tätä toimintaa ei kuitenkaan ole pidettävä julkisen vallan käyttönä niin kauan, kuin se ei johda 4 kohdassa tarkoitettujen ilmoitusten tekemiseen. Tämä näkemys johtuu ennen kaikkea siitä, että sopimushoito on tuomitulle vapaaehtoista ja hän on antanut päihteen käytön kontrolloimiseen myös kirjallisen suostumuksensa. Tällainen hoidettavan suostumukseen perustuva päihteen käytön kontrolli on normaali vapaaehtoiseen päihdehuoltoon kuuluva tapa. Kysymystä käsitellään perustuslain 124 §:n kannalta jäljempänä luvussa 4. Tuomitun oikeusturva edellyttää kuitenkin, että päihdekontrollista huolehtii ensi sijaisesti virkamies. Ehdotus vastaa yhdyskuntapalvelulain 7 a §:ä.

Kriminaalihuoltolaitokselle ei esitetä valtaa ottaa tuomitusta alkoholin tai muun päihdyttävän aineen toteamiseksi tarvittavaa näytettä tai koetta. Tämä vaatisi siihen koulutuksen saanutta terveydenhoitohenkilöstöä ja uusia laitteita. Sen sijaan on katsottu tarkoituksenmukaiseksi ja riittäväksi ohjata tuomittu päihdehuollon toimintayksikköön tai muuhun paikkaan mainittuja tutkimuksia varten. Valvojan velvollisuudeksi jäisi kuitenkin kirjata epäiltyä päihtymistilaa koskevat havaintonsa. Jos se suinkin on mahdollista, kirjaamisen tulisi tapahtua valvottavan ja todistajan läsnä ollessa. On odotettavissa, että useimmissa tapauksissa ilmoitus sopimushoitoa suorittavan epäillystä päihtymyksestä tulee Kriminaalihuoltolaitoksen tietoon päihdehuollon toimintayksikön edustajan ilmoituksesta. Tällöin päihteen käyttö on useimmissa tapauksissa jo varmistettu testeillä.

Tuomitun velvollisuus olisi ehdotetun 15 §:n 3 kohdan mukaan olla käyttämättä alkoholia tai muuta päihdyttävää ainetta. Ehdotetun 15 §:n 4 kohdan mukaan tuomittu olisi velvollinen päihdeettömyyden toteamiseksi kehotuksesta antamaan päihdehuollon toimintayksikössä tai hänelle osoitetussa muussa paikassa virtsa-, sylki- ja verinäytteen sekä suorittamaan puhalluskokeen. Päihdehuollon toimintayksiköllä olisi 14 §:n mukaan velvollisuus ilmoittaa tuomitun velvollisuuksien rikkomisesta ja päihteen käytön toteamiseksi tehdyn tutkimuksen tuloksesta. Tuomittu tietää, että kieltäytyminen testeistä, voi johtaa lopulta sopimushoidon muuntamiseen vankeudeksi.

Aivan vähäinen epäily päihteen käytöstä ei riitä kirjaamisvelvollisuuden syntymiseen. Ennen muihin toimenpiteisiin ryhtymistä valvojan on pyrittävä riittävin havainnoin varmistamaan valvottavan päihdeiden käyttö. Jos tuomittu on ulkoisista merkeistä päätellen todennäköisesti alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen, havaintojen tekijän on kirjattava päihtymistilaa koskevat havainnot. Päihtymistilan ilmeisyys olisi todettavissa esimerkiksi henkilön silmistä, liikkumisen epävarmuudesta ja puheen epäselvyydestä.

Valvojan tehtävänä olisi 4 kohdan mukaan ryhtyä toimenpiteisiin 15 §:ssä säädettyjen velvollisuuksien rikkomisen johdosta. Tällä tarkoitetaan valvojana toimivan Kriminaalihuoltolaitoksen virkamiehen ilmoitusta asianomaiselle Kriminaalihuoltolaitoksen virkamiehelle, jonka tehtäviin kuuluu päättää asian esittämisestä syyttäjälle. Tuomitun oikeusturva edellyttää, että toimenpiteisiin voisi ryhtyä vain Kriminaalihuoltolaitoksen virkamies.

Ennen toimenpiteisiin ryhtymistä on pyrittävä saamaan varmuus rikkomuksesta. Rikkomuksen tapahtumisen on oltava todennäköistä. Valvojan ei myöskään ole syytä ainakaan ensimmäisellä kerralla reagoida aivan vähäpätöisiin rikkeisiin kuten esimerkiksi myöhästymiseen valvojan tapaamisesta. Tuomitulle on mahdollisuuksien mukaan pyrittävä varaamaan tilaisuus antaa lausunto ennen toimenpiteisiin ryhtymistä. Kriminaalihuoltolaitoksen velvollisuudesta varoituksen antamiseen tai esityksen tekemiseen sopimushoidon muuntamiseksi vankeudeksi ehdotetaan säädettäväksi 16 ja 17 §:ssä.

Ehdotettu 2 momentti sisältää säännökset avustavan henkilön määräämisestä tiettyihin tehtäviin. Koska Kriminaalihuoltolaitoksen aluetuomisto saattaa joissakin paikoin sijaita kaukana tuomitun asuinpaikasta, olisi tällaisessa tilanteessa tarpeen määrätä valvojan avuksi joku muu henkilö. Tämän vuoksi ehdotetaan, että Kriminaalihuoltolaitos voisi mainitusta tai muusta erityisestä syystä määrätä valvojan avuksi muun tehtävään sopivan ja siihen suostuneen henkilön. Tässä tarkoitettu avustava henkilö voisi olla myös yksityinen henkilö. Jos avustavalle henkilölle tulisi tässä ehdotetun tehtävän suorittamisesta kustannuksia, hänelle voidaan maksaa valtion varoista palkkio ja lisäkustannuksista kulukorvaus kuitteja vastaan.

Valvojaa avustava henkilö voisi kuitenkin suorittaa vain 1 momentin 1-3 kohdassa tarkoitettuja tehtäviä. Näissäkin tehtävissään hänen tulee olla läheisessä yhteydessä valvojaan ja toimia valvojan antamien ohjeiden mukaan. Pykälän 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettuihin toimenpiteisiin ryhtyminen merkitsisi ennen kaikkea ilmoituksen tekemistä Kriminaalihuoltolaitokselle havaitusta tuomitun velvollisuuksien vastaisesta menettelystä. Se voisi johtaa vakavimmillaan sopimushoidon muuntamiseen vankeudeksi. Tällaisen ilmoituksen tekeminen sisältäisi sellaista julkisen vallan käyttöä, mikä on syytä jättää asianomaisen valvojana toimivan virkamiehen tehtäväksi. Valvoja voisi häntä avustavalta henkilöltä ja mahdollisesti päihdehuollon toimintayksiköstä saatujen tietojen sekä hankkimansa

täydentävien ja tarkistettujen tietojen perusteella ryhtyä asian vaatimiin 4 kohdassa tarkoitettuihin toimenpiteisiin.

Pykälän 3 momentin mukaan valvojan ja hänen apunaan toimivan olisi suoritettava tehtävänsä niin, että hänen toimenpiteistään ei aiheudu tuomitulle tai hänen läheiselleen tarpeetonta haittaa. Tämä vähimmän haitan –periaatteen noudattaminen kuuluu kaikkeen virkatoimeen. Kun on kysymys rangaistuksen täytäntöönpanosta ja julkisesta vallankäytöstä, mainitusta periaatteesta ehdotetaan säädettäväksi nimenomaisesti laissa.

Ehdotettu 4 momentissa olisi säännös eräistä valvojan apuna toimivaan henkilöön sovellettavista säännöksistä. Häneen on ensinnäkin sovellettava kielilakia (148/1922). Toiseksi valvojan apulaiseen ehdotetaan sovellettavaksi rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä. Vaikka valvojan apuna olevan henkilön tehtävät on 2 momentissa rajattu sellaisiksi, ettei niihin sisälly julkista vallan käyttöä, hänen tehtäviään on kuitenkin pidettävä perustuslain 124 §:ssä mainittuina julkisina hallintotehtävinä. Valvojan apulaisena toimiva yksityishenkilö ei ilman nimenomaista vastuusäännöstä olisi minkään erityisen sanktiojärjestelmän piirissä. Tämän vuoksi ja ottaen huomioon hänen rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvät tehtävänsä esityksessä ehdotetaan, että valvojan apulaisena toimivaan henkilöön hänen suorittaessaan 2 momentissa tarkoitettuja tehtäviä sovellettaisiin rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä. Rangaistuksen täytäntöönpanotehtävien luonnetta julkisena hallintotehtävänä ja julkisen vallan käyttämisenä käsitellään jäljempänä luvussa 4.

14 § Päihdehuollon toimintayksikön ilmoitusvelvollisuus

Pykälässä säädettäisiin päihdehuollon toimintayksikön ilmoitusvelvollisuudesta Kriminaalihuoltolaitokselle. Ilmoitusvelvollisuus koskisi tietoa hoidon keskeytymisestä tai päättymisestä ja 15 §:n 4 kohdassa tarkoitetun tutkimuksen lopputuloksesta. Kriminaalihuoltolaitos tarvitsee mainittuja tietoja valvoakseen sopimushoidon toimintasuunnitelman mukaista kulkua.

Sopimushoitoon tuomittu on alustavaan toimintasuunnitelmaan liitettyssä kirjallisessa suostumuksessa sitoutunut noudattamaan toimintasuunnitelmaa ja sen velvoitteita. Suostumus koskisi myös 14 §:n mukaisen ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvien tietojen luovuttamisen sallimista. Ilmoitusvelvollisuutta koskevaa säännöstä pidetään kuitenkin tarpeellisena, koska kysymyksessä on julkisen vallan käyttämisestä, josta on syytä säätää lailla.

Voidakseen täyttää valvontavelvollisuutensa Kriminaalihuoltolaitoksen on saatava tietää hoitosuunnitelman keskeytymisestä tai päättymisestä. Ilmoitusvelvollisuus koskisi muun muassa tietoa siitä, mikä osuus hoidettavalla on tapahtumiin. Ilmoitusvelvollisuuteen sisältyy myös tieto positiivisesta päihdenäytteestä. Keskeytymisellä tarkoitettaisiin tässä myös sellaista hoitosuunnitelman muutosta, johon tarvitaan Kriminaalihuoltolaitoksen hyväksyminen. Aivan vähäiset hoitosuunnitelman tai päihdehoitoon osallistumisen rikkomiset kuuluvat hoitosuhteeseen ja päihdehoidon normaaliin kulkuun ja eikä niistä tarvitsisi ilmoittaa.

Ilmoitusvelvollisuus ei koskisi hoidon tai tutkimuksen tarkempaa sisältöä. Hoidon on perustuttava luottamuksellisuuteen hoidettavan ja hoitoyksikön välillä kuten päihdehuoltolain 8 §:ssä on ilmaistu. Ilmoitusvelvollisuus ei siten koskisi hoidettavan terveystietoja eikä hänen muitakaan salassa pidettäviä tietoja, ellei hoidettava ole erikseen antanut kirjallista suostumustaan niiden antamiseen. Terveystietojen ja sosiaalihuollon tietojen

käsittelyssä on noudatettava, mitä niistä muualla laissa on säädetty. Keskeiset säädökset ja määräykset ovat potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettu laki.

Hoitoyksikön yhdys henkilön velvollisuutena olisikin ilmoittaa Kriminaalihoitolaitokselle mainituista seikoista. Kriminaalihoitolaitoksen asiana on harkita, mihin toimenpiteisiin tehty ilmoitus antaa aihetta. Kriminaalihoitolaitos voi päihdehuollon toimintayksiköltä saamansa ilmoituksen perusteella hyväksyä 9 §:n 3 momentin mukaisesti vähäisiä muutoksia tai täydennyksiä hoitosuunnitelmaan tai sopimushoidon suoritusajkaan pidennystä 10 §:n 2 momentin mukaisesti taikka ryhtyä 16-18 §:ssä tarkoitettuihin toimenpiteisiin.

Velvollisuus koskisi myös kunnallisen päihdehuollon toimintayksikön työsuhteista sekä yksityisen toimintayksikön työntekijää. Hoitaessaan tässä tarkoitettua ilmoitustehtävää heitä pidettäisiin rikoslain (39/1889) 40 luvun 11 §:n 5 kohdan mukaisena julkista valtaa käyttävänä henkilönä. Edellä 4 §:n 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi tästä viittaussäännös rikoslain rikosoikeudellista virkavastuuta koskeviin säännöksiin. Ilmoituksen tekemisestä päättävän henkilön rikosoikeudellinen vastuu olisi rikoslain 40 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan yhtä laaja kuin virkamiehellä. Säännös ei toisi uutta rikosoikeudellista vastuuta mainituille henkilöille, vaan olisi luonteeltaan viittauksellinen. Ehdotuksen suhdetta perustuslain 124 §:ään ja rikoslain virkavastuusäännöksiin käsitellään jäljempänä luvussa 4.

15 § Tuomitun velvollisuudet

Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi tuomitun velvollisuuksista. Tuomittu olisi lisäksi sitoutunut tässä pykälässä säänneltyihin velvollisuuksiin alustavaan toimintasuunnitelmaan liitettyssä kirjallisessa suostumuksessa. Suostumusta on käsitelty edellä 5, 8, 9 ja 13 §:n yhteydessä.

Sopimushoitoon tuomitun olisi 1 kohdan mukaan osallistuttava toimeenpanosuunnitelman laatimiseen. Kriminaalihoitolaitos laatii 9 §:n 1 momentin mukaan toimintasuunnitelman yhteistyössä muun muassa tuomitun kanssa. Tuomittu olisi velvollinen osallistumaan tähän yhteistyöhön ehdotetun 1 kohdan mukaan. Käytännössä tämä tarkoittaisi osallistumista Kriminaalihoitolaitoksen aluetoimistossa tai päihdehuollon toimintayksikössä pidettävään tilaisuuteen, jossa tuomittu, päihdehuollon toimintayksikön edustaja ja Kriminaalihoitolaitoksen virkamies käsittelevät sopimushoidon sisältöä, hoito- ja valvontasuunnitelmaa, sopimushoitoon sisältyviä velvoitteita sekä tarkkaa aikataulua ja muita käytännön järjestelyjä. Yhteydenpitovelvollisuutta on käsitelty edellä 13 §:n yhteydessä.

Tuomitun olisi 2 kohdan mukaan pidettävä yhteyttä valvojaan toimeenpanosuunnitelmasta ilmenevällä tavalla ja osallistumaan sopimushoidon täytäntöönpanon vaatimiin tilaisuuksiin. Hän olisi velvollinen ilmoittamaan olinpaikkansa ja muut yhteystietonsa Kriminaalihoitolaitokselle. Yhteydenpitovelvollisuutta on käsitelty edellä 13 §:n yhteydessä. Tarve toimintayksikön, viranomaisten ja tuomitun välisiin neuvotteluihin voi syntyä sopimushoidon täytäntöönpanon aikana esimerkiksi, jos syntyy tarve vaihtaa toimintayksikköä.

Ehdotetussa 3 kohdassa olisivat säännökset tuomitun velvollisuudesta olla sopimushoidon aikana käyttämättä alkoholia tai muuta päihdyttävää ainetta. Päihtymiskielto koskisi koko palveluaikaa ja tarkoittaisi käytön lisäksi myös päihtyneenä olemista. Myös niin sanotusta krapulasta johtuvat vapinat ja muut vastaavat tilat olisivat päihdekiellon piirissä. Kiellon

rikkomiseen ei voi suhtautua kaavamaisesti. Vaikka kieltä on tärkeä, ei ole realistista odottaa, että vaikeasti päihdeongelmainen mahdollisesti sopimushoidon alkaessa päihdekierteessä oleva henkilö voisi vaivattomasti siirtyä päihdeettömyyteen. Erilaiset retkahtamiset kuuluvat melko tavanomaisena osana päihdeongelmaan hoidon alkamisen jälkeenkin. Päihdekiellon rikkomisessa onkin kiinnitettävä huomiota rikkomisen vakavuuteen ja henkilön omaan suhtautumiseen siihen. Rikkomuksen vakavuutta arvioitaessa, ennen 16 ja etenkin 17 §:ssä tarkoitettuihin toimenpiteisiin ryhtymistä, Kriminaalihoitolaitoksen olisikin syytä käyttää hyväkseen päihdehuollon toimintayksikön asiantuntemusta.

Tuomittu olisi 4 kohdan nojalla velvollinen päihdeettömyyden toteamiseksi kehotuksesta antamaan virtsa-, sylki- ja verinäytteen sekä suorittamaan puhalluskokeen päihdehuollon toimintayksikössä tai hänelle osoitetussa muussa paikassa. Päihteen käyttöä kontrolloitaisiin toimintayksikössä ensin virtsa- tai sylkinäytteellä tai puhalluskokeella. Positiivinen testi olisi aina varmistettava veritestein kontrolloiduissa olosuhteissa.

Lisäksi tuomittu olisi 5 kohdan mukaan noudatettava muutoinkin hänelle vahvistettua toimeenpanosuunnitelmaa ja siihen sisältyviä velvoitteita. Toimintasuunnitelma on laadittu niin i, että siitä ilmenevät kaikki sopimushoidon sisältämät tuomittu velvoitteet. Tuomittu olisi velvollinen noudattamaan Kriminaalihoitolaitoksen tai toimintayksikön antamia toimeenpanosuunnitelmaan sisältyvien velvoitteiden mukaisia ohjeita sekä toimintayksikön järjestyssääntöjä. Jos hoitosuunnitelman noudattamisessa tulisi vähäisiä ongelmia tai esteitä, tuomittu olisi ensisijaisesti pyrittävä hoitamaan asia toimintayksikön kanssa. Jos ongelmasta aiheutuisi vähäisiä muutoksia hoitosuunnitelmaan tai tarve pidennyksen hyväksymiseen, niistä voisi päättää vain Kriminaalihoitolaitos.

16 § Velvollisuuksien rikkominen

Pykälässä säännellään vakavaa lievempien rikkomusten käsittelystä Kriminaalihoitolaitoksessa. Vakavasta velvollisuuksien rikkomisesta säänneltäisiin 17 §:ssä. Jos tuomittu ei noudata toimeenpanosuunnitelmaa tai muuten rikkoo 15 §:ssä säädettyjä velvollisuuksia, Kriminaalihoitolaitoksen olisi 1 momentin mukaan annettava hänelle suullinen tai kirjallinen varoitus. Varoituksella osoitetun moitteen tehoa oli pyrittävä lisäämään puhuttelemalla rangaistavaa varoituksen antamisen yhteydessä. Varoituksen Myös suullisen varoituksen antamisesta on tehtävä merkintä täytäntöönpanoasiakirjoihin. Kirjallinen varoitus tulisi kysymykseen sellaisissa törkeää lievemmistä rikkomuksista, joissa kuitenkin ei ole tarvetta muuntoesityksen tekemiseen. Aivan lievissä tapauksissa kuten vähäisestä myöhästymisestä kriminaalihoitolaitoksen olisi ensisijaisesti nuhdeltava tuomittua epävirallisesti. Tärkeää on, että velvollisuuksien lieviinkin rikkomuksiin puututaan välittömästi. Rikkomusasian yhteydessä on tarpeen vaatiessa myös harkittava, onko syytä lisäksi hyväksyä muutoksia toimeenpanosuunnitelmaan tai pidentää sopimushoitoa.

Ennen kirjallisen varoituksen antamista Kriminaalihoitolaitoksen olisi ehdotetun 2 momentin mukaan tehtävä asiasta selvitys sekä varattava tuomitulle ja tarvittaessa päihdehuollon toimintayksikölle tilaisuus tulla kuulluksi. Selvityksestä olisi käytävä ilmi, mitä epäillyssä rikkomistilanteessa on tapahtunut ja mihin toimenpiteisiin on ryhdytty. Tuomittu kuulemisella on tärkeä merkitys epäillyn rikkomisen selvittämisen ja tuomittu oikeusturvan kannalta. Vastaavia säännöksiä ehdotetaan myös vakavaa velvollisuuden rikkomista koskevaan 18 §:n 1 momenttiin. Selvitys- ja kuulemisvelvollisuudesta velvollisuuden rikkomistapauksissa on vastaavat säännökset myös yhdyskuntapalvelulain 8 a §:ssä.

Ehdotetussa 3 momentissa säädettäisiin velvollisuudesta ilmoittaa varoituksen antamisen yhteydessä tuomitulle, että velvollisuuksien rikkominen voi johtaa asian saattamiseen käsiteltäväksi ja sopimushoidon muuntamiseen vankeudeksi. Ehdottoman vankeuden uhan selvällä esiintuomisella halutaan vahvistaa tuomitun pyrkimystä suoriutua sopimushoitorangaistuksesta.

17 § Vakava velvollisuuksien rikkominen

Ehdotetussa pykälässä säänneltäisiin vakavan velvollisuuksien rikkomisen käsittelystä. Sopimushoidon sijaan tuomittavasta rangaistuksesta ehdotetaan säännöksiä 20 §:ään.

Jos tuomittu ei aloita sopimushoitoa, jättää sen suorittamisen kesken tai muulla tavalla toistuvasti tai vakavasti rikkoo 15 §:ssä säädettyjä velvollisuuksia, sopimushoito voitaisiin 20 §:n mukaan muuntaa vankeudeksi.

Jos on syytä epäillä tässä pykälässä tarkoitettua vakavaa velvollisuuksien rikkomista, Kriminaalihoitolaitoksen olisi 1 momentin mukaan tehtävä asiasta selvitys viralliselle syyttäjälle sopimushoidon muuntamiseksi vankeudeksi. Selvitystä tehtäessä tuomitulle ja tarvittaessa päihdehuollon toimintayksikön edustajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Vastaavia kuulemisvelvollisuuksia koskevia säännöksiä ehdotetaan sisällytettäväksi myös 16 §:n 2 momenttiin.

Selvittäessään epäiltyä vakavaa rikkomista ja tarvetta muuntaa sopimushoito vankeudeksi, Kriminaalihoitolaitoksen olisi 1 momentin mukaan samalla kiellettävä sopimushoidon aloittaminen tai määrättävä sen suorittaminen keskeytettäväksi. Vastaava säännöstä ehdotetaan otettavaksi myös 18 §:ssä tarkoitettun täytäntöönpanon esteen käsittelyn yhteyteen. Tuomioistuimen ja sopimushoitoon tuomitun on välttämätöntä tietää, milloin rangaistuksen täytäntöönpano on keskeytetty.

Jos kriminaalihoitolaitos katsoo sopimushoidon keskeytyneeksi rikkomuksen tekohetkellä tai silloin kun se tekee muuntoesityksen ja muuntoesitys ei tule hyväksytyksi syyttäjällä tai tuomioistuimessa, sopimushoito olisi keskeytyneenä esityksen hylkäämiseen saakka. Se jatkuisi hylkäämispäätöksen jälkeen.

Vakava sopimusrikkomus olisi 1 momentin mukaan kysymyksessä, jos sopimushoitoon tuomittu ei aloita sopimushoitoa, jättää sen suorittamisen kesken tai muulla tavalla toistuvasti tai vakavasti rikkoo 15 §:ssä säädettyjä velvollisuuksia. Kysymys on tilanteesta, jossa sopimushoito näyttää epäonnistuvan tuomitun omasta syystä. Rikkomuksen vakavuuden arviointi jäisi ensi vaiheessa Kriminaalihoitolaitoksen arvioitavaksi kuten yhdyskuntapalvelussakin vastaavassa tilanteessa. Vakavaksi velvollisuuksien rikkomiseksi olisi pykälässä nimenomaisesti mainittujen seikkojen lisäksi katsottava esimerkiksi hoidon laiminlyönti kokonaan tai toistuva kieltäytyminen hoidosta.

Jos syyttäjän harkinnan mukaan sopimushoito olisi muunnettava vankeudeksi, hänen olisi 2 momentin mukaan tehtävä siitä viipymättä vaatimus käräjäoikeudelle. Muuntoesityksen käsittelystä toimivaltaisessa tuomioistuimessa säädettäisiin 19 §:ssä ja sopimushoidon sijaan tuomittavasta rangaistuksesta 20 §:ssä. Jos tapaus olisi selvä, syyttäjä voisi välittömästi esittää vaatimuksensa tuomioistuimelle. Tarvittaessa syyttäjän olisi velvollisuuksien rikkomisen selvittämiseksi määrättävä suoritettavaksi poliisilain (493/1995) 37-39 §:ssä tarkoitettu tutkinta, jonka tekisi poliisi.

18 § Täytäntöönpanon este

Pykälässä olisivat säännökset muusta kuin 17 §:ssä tarkoitetusta syystä tapahtuvasta täytäntöönpanon esteestä. Ehdotetussa 1 momentti koskisi esteitä, jotka ovat syntyneet tuomitusta riippumattomasta syystä, ja 2 momentti muita esteitä.

Jos sopimushoitoa ei 1 momentin mukaan voida panna täytäntöön toimeenpanosuunnitelman mukaisesti tuomitusta riippumattomasta syystä, Kriminaalihuoltolaitoksen on, jollei se itse 9 §:n 3 momentissa säädetyin tavoin hyväksy toimeenpanosuunnitelmaan muutosta tai 10 §:n 2 momentin mukaan siihen pidennystä, ilmoitettava asiasta viralliselle syyttäjälle. Samalla Kriminaalihuoltolaitos voisi kieltää sopimushoidon täytäntöön panon aloittamisen tai määrätä täytäntöönpano keskeytettäväksi ja ryhtyä laatimaan uutta toimeenpanosuunnitelmaa sen esittelemiseksi viralliselle syyttäjälle. Tällaisia syitä voisivat olla esimerkiksi tuomitun sairastuminen tai hoitopaikasta johtuvat syyt. Syyttäjä harkitsisi, onko asia saatettava 19 §:ssä tarkoitetun käräjäoikeuden käsiteltäväksi.

Tilanteessa, jossa sopimushoidon täytäntöön panon esteenä olisivat tuomitusta riippumattomat syyt, tuomitun oikeusturva vaatii, että olisi pyrittävä saamaan täytäntöönpano jatkumaan joko Kriminaalihuoltolaitoksen käytettävissä olevin keinoin tai tuomioistuimen suoritusajan pidentämistä koskevalla päätöksellä. Jos Kriminaalihuoltolaitos on kieltänyt täytäntöön panon aloittamisen tai keskeyttänyt sen ja Kriminaalihuoltolaitos arvioi tuomitun olosuhteiden muuttuneen niin paljon, ettei laadittua toimeenpanosuunnitelmaa voi enää toteuttaa muutettunakaan, sen on ryhdyttävä toimiin uuden alustavan toimeenpanosuunnitelman laatimiseksi ja sen esittämiseksi viralliselle syyttäjälle.

Jos sopimushoitoa ei 2 momentin mukaan voida panna täytäntöön muusta rikoksesta johtuvan pakkokeinon tai rangaistuksen takia taikka muusta tuomitusta riippuvasta syystä, olisi Kriminaalihuoltolaitoksen myös meneteltävä kuten 1 momentissa on säädetty tai tehtävä esitys sopimushoidon muuntamiseksi vankeudeksi. Kysymys ei ole varsinaisesta sopimushoidon rikkomisasiasta, jolloin menetellään 16 ja 17 §:ssä säädetyin tavoin. Sen sijaan tässä tarkoitettu tilanne saattaa syntyä, jos sopimushoitoon tuomittu jonkun muun kuin sopimushoitotuomioon johtaneen rikoksen johdosta on vangittuna tai joutuu suorittamaan muuta ehdotonta vankeusrangaistusta. Tällaisessa tilanteessa saattaa sopimushoidon suorittaminen loppuun tulla tosiasiallisesti mahdottomaksi tai ainakin vaikeaksi. Jos sopimushoitoa ei voitaisi viedä päätökseen eikä Kriminaalihuoltolaitos voisi hyväksyä 9 §:n 3 momentissa tarkoitettua muutosta tai 10 §:n 2 momentissa tarkoitettua pidennystä, sen on tehtävä viralliselle syyttäjälle esitys sopimushoidon muuntamiseksi vankeudeksi. Syyttäjä harkitsisi, olisiko asia saatettava 19 §:ssä tarkoitetun käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Jos syyttäjä saattaa asian käräjäoikeuden käsiteltäväksi, sen olisi myös huolehdittava siitä, että käräjäoikeudella olisi tieto täytäntöönpanon keskeyttämispäivästä.

Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuin voisi 1 ja 2 momentissa tarkoittamissa tapauksissa ensinnäkin pidentää sopimushoidon suorittamisen aikaa. Tuomioistuimella voisi 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa käyttää ainoastaan tätä mahdollisuutta. Tavoitteena on, että sopimushoitoon tuomittu ei muusta kuin omasta syystään menettäisi mahdollisuutta suorittaa sopimushoito loppuun. Sopimushoidon suorittamisen pidentämiselle ei ehdoteta enimmäisaikaa. Tämä vastaa yhdyskuntapalvelulain 9 §:n 2 momenttia. Tuomioistuimella on mahdollisuus pidentää suorittamisen aikaa niin paljon kuin kussakin yksittäistapauksessa esteen odotettavissa olevaksi poistumiseksi on tarpeen.

Lisäksi 3 momentissa säädettäisiin tuomioistuimen mahdollisuudesta kieltää aloittamattoman tai jo käynnissä olevan sopimushoidon täytäntöönpano tilanteissa, joissa tuomitaan uusi, aiemmin tuomitusta sopimushoidosta erillinen ehdoton vankeusrangaistus eikä kriminaalihuoltolaitos ole päättänyt kiellosta. Säännös vastaa yhdyskuntapalvelusta annetun lain 11 §:n 2 momenttia.

Täytäntöönpanon kieltäminen olisi tuomioistuimen harkinnassa. Sopimushoidon kieltämisessä käytettävä harkinta eroaisi kuitenkin yhdyskuntapalvelun kieltämisessä käytettävästä harkinnasta, jossa tuomittavan rikoksen törkeys on keskeisenä harkintaperusteena. Sopimushoidon erityisen luonteen vuoksi olisi tärkeää, ettei sopimushoidon täytäntöönpano keskeytyisi. Tuomioistuimen olisikin pyrittävä tutkimaan, voitaisiinko aiemman sopimushoitorangaistuksen täytäntöönpanoa jatkaa huolimatta tuomitusta uudesta vankeusrangaistuksesta. Tässäkin harkinnassa olisi tuomitun ehdottoman vankeusrangaistuksen pituudella merkitystä. Mitä pitempi uusi ehdoton vankeusrangaistus olisi, sitä todennäköisemmin tulee mahdolliseksi jatkaa aiemman sopimushoidon täytäntöönpanoa. Toisaalta mitä lyhyempi aika sopimushoidosta on jäljellä, sitä tarpeettomampaa olisi sopimushoidon keskeyttäminen.

Siinäkin tapauksessa, että Kriminaalihuoltolaitos jo olisi kieltänyt sopimushoidon täytäntöönpanon aloittamisen tai jatkamisen, olisi tuomioistuimella mahdollisuus päätyä harkintansa mukaan siitä poikkeavaan ratkaisuun. Jos Kriminaalihuoltolaitos on kieltänyt tai tuomioistuin kieltää aiemmin tuomitun sopimushoidon täytäntöönpanon aloittamisen tai jatkamisen, tuomioistuin muuntaa jäljellä oleva osan sopimushoidosta vankeudeksi noudattaen, mitä 20 §:n 2 momentissa sanotaan. Vankeudeksi muuntamista käsitellään 20 §:n yhteydessä.

Ehdotetun 4 momentin mukaan päätöstä aiemman sopimushoidon täytäntöönpanon kieltämisestä on noudattava muutoksenhausta huolimatta. Kielto voisi menettää merkityksensä, jos muutoksenhaku estäisi sen noudattamisen.

19 § Menettely muuntoasiassa toimivaltaisessa tuomioistuimessa

Sopimushoidon muuntamista ja uuden toimeenpanosuunnitelman vahvistamista koskevan asian käsittelisi pääsääntöisesti 1 momentin mukaan se 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu käräjäoikeus, joka on ratkaissut sopimushoitoon johtaneen rikosasian. Tavallisesti momentissa tarkoitettu asia olisi tarkoituksenmukaista käsitellä siinä tuomioistuimessa, joka ensimmäisenä oikeusasteena on ratkaissut sopimushoitoon johtaneen rikosasian. Säännös mahdollistaisi myös asian käsittelyn käräjäoikeudessa, jonka toimipiirissä tuomittu asuu tai vakinaisesti oleskelee taikka on hoidossa, jos se asian käsittelyn kannalta on tarkoituksenmukaista.. Jos tuomittu on hoidettava muulla paikkakunnalla, saattaa olla tarkoituksenmukaista käsitellä asia hoitopaikan käräjäoikeudessa. Käräjäoikeuden tulisi kuitenkin olla jokin 1 §:ssä mainittu.

Muuntoasiassa käräjäoikeus olisi päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Sopimushoidon vankeudeksi muuntamisessa on kysymys vain sen toteamisesta, onko sopimushoidon velvollisuuksia vakavasti rikottu tai onko sopimushoidon täytäntöönpano estynyt muusta kuin tuomitusta riippumattomasta syystä ja itse muuntamisesta. Syyllisyyskysymys ja vankeusrangaistus olisi jo aiemmin ratkaistu täydessä kokoonpanossa. Sopimushoidon muuntaminen 20 §:n 2 momentin mukaisesti on useimmissa tapauksissa suhteellisen kaavamainen tehtävä. Muuntopäätökseen olisi oikeus hakea muutosta hovioikeudelta. Yhden tuomarin istunto on jo käytössä muun muassa yhdyskuntapalvelun ja

sakon muuntomenettelyssä. Jos tuomioistuin kuitenkin katsoisi, että asia on käsiteltävä täysilukuisessa kokoonpanossa, asia olisi siirrettävä sanotussa kokoonpanossa käsiteltäväksi.

Sopimushoitoon tuomitulle olisi 2 momentin mukaan ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Henkilökohtainen kuuleminen ei kuitenkaan olisi välttämätöntä, vaan asia voitaisiin ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta. Tuomiota julistettaessa poissa olleelle vastaajalle olisi välittömästi ilmoitettava asian päättymispäivä ja tuomioistuimen ratkaisu sekä lähetettävä muutoksenhakuohjeet. Ilmoitus olisi lähetettävä tuomitulle sekä silloin, kun sopimushoito muutetaan vankeusrangaistukseksi, että silloin, kun sopimushoito jatkuu. Muuten noudatetaan soveltuvin osin, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa säädetään.

Ehdotetun 3 momentin mukaan valitus, jolla haetaan muutosta tuomioistuimen tämän pykälän nojalla tekemään ratkaisuun, on käsiteltävä kiireellisenä. Sopimushoitoon tuomittujen päihdeongelmaisten kannalta ei ole tarkoituksenmukaista, että tuomitut joutuisivat hoito keskeytyneenä odottamaan lopullista päätöstä mahdollisesta muuntorangaistuksesta kovin pitkään.

20 § Sopimushoidon sijasta tuomittava rangaistus

Jos tuomioistuin katsoo sopimushoitoon tuomitun menetelleen 17 §:ssä tarkoitettulla tavalla, sen olisi 1 momentin mukaan muunnettava sopimushoidon suorittamatta oleva osa ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi, jonka vähimmäisaika on neljä päivää. Tuomioistuin voisi muuntaa vankeudeksi myös sellaisen sopimushoidon, jonka täytäntöönpano ei vielä ole alkanut. Tuomioistuimen ratkaisuvaihtoehdoista niissä tapauksissa, joissa sopimushoidon täytäntöönpanolle tulisi jokin muu kuin tässä tarkoitettu este, säädettäisiin 18 §:n 3 momentissa.

Pykälä koskee tapauksia, jossa sopimushoidon suorittaminen epäonnistuu tuomitun omasta syystä. Tällaisia vakavia velvollisuuden rikkomisia on käsitelty edellä 17 §:n perusteluissa. Jos tuomioistuin katsoisi, että tuomittu olisi vakavasti rikkonut velvollisuuksiaan, tuomioistuimen olisi muunnettava sopimushoidon suorittamatta oleva osa ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi.

Muuntaessaan sopimushoidon vankeudeksi olisi käräjäoikeuden otettava harkinnan pohjaksi alkuperäinen vankeusrangaistus, jonka sijasta sopimushoitoa tuomittiin. Jos sopimushoitoa ei ole lainkaan aloitettu, muunnettava vankeusrangaistus voisi olla sama, kuin se rangaistus, jonka sijasta sopimushoitoa alun perin tuomittiin. Voisi kuitenkin joissakin tapauksissa olla perusteltua ja kohtuullista, ettei kaikkia täytäntöönpanoon tulleita sopimushoitorangaistuksia muunneta vankeudeksi.

Sopimushoidon sijasta tuomittavan vankeusrangaistuksen tulisi olla vähintään neljän päivän pituinen. Käytännöllisistä syistä tässä noudatettaisiin samaa sääntöä kuin sakkovankeudessa. Sama vähimmäismäärä on käytössä myös muunnettaessa yhdyskuntapalvelua vankeudeksi.

Pykälän 2 momentin mukaan suorittamatta olevaa sopimushoitoa vankeudeksi muunnettaessa noudatetaan 5 §:n 2 momenttiin perustuvaa muuntosuhdetta. Sen mukaan kahta sopimushoitopäivää vastaa yksi päivä vankeutta. Jos sopimushoitoa ei ole lainkaan aloitettu, muunnettavan rangaistuksen tulisi tämän mukaan olla saman pituinen kuin se rangaistus, jonka sijasta sopimushoitoa tuomittiin.

Laitoshoitona suoritettujen sopimushoitoajan on kuitenkin katsottava vastaavan saman pituista vankeutta. Ehdotus vastaa nykyistä menettelyä vankeusrangaistusta suoritettaessa. Myös tällöin on sääntönä, että yksi päivä päihdehoitolaitoksessa vastaa yhtä päivää vankeutta.

Sopimushoito voitaisiin kuitenkin jättää muuntamatta vankeudeksi, jos suorittamatta jäänyt osa sopimushoidosta on lyhyt, suoritettu hoito laitoksessa on tuomittua ehdotonta vankeutta pitempi tai muusta erityisestä syystä.

Ehdotetut säännökset eivät pääsääntöisesti tuottaisi soveltamisongelmia. Jos esimerkiksi sopimushoito suoritettaisiin pelkästään avohoitona, muuntosuhde olisi sama kuin 5 §:n 2 momentissa. Joissakin tapauksissa voi sopimushoito epäonnistua vasta siinä vaiheessa, kun pääosa sopimushoitorangaistuksesta on jo suoritettu. Tällöin voi tuomitun vankeusrangaistuksen pituus takaisin vankeudeksi muunnettaessa ehdotettujen muutosääntöjen mukaan jo olla täyttynyt. Koska sopimushoidon laitos aika käytännössä on 1-2 kuukautta, tämä aika avojakson lopussa olisi yleensä seuraamuksetonta aikaa. Tällöin sopimushoito voitaisiin jättää muuntamatta vankeudeksi suorittamatta olevan ajan lyhyiden perusteella.

Ehdotetun 2 momentin mukaan sopimushoito voidaan jättää tuomitsematta, jos suoritettu hoito laitoksessa on tuomittua ehdotonta vankeutta pitempi. Säännöksessä ilmaistaan ajatus, jonka mukaan ehdotetun muuntosuhteen noudattaminen ei saa johtaa tilanteeseen, jossa jäljellä olevaa sopimushoitoa muunnettaisiin vankeudeksi, vaikka suoritettujen laitosaajan perusteella sopimushoito on jo suoritettu. Käytännössä tällaisen tilanteen syntyminen olisi poikkeuksellista. Ongelmalliseksi voisi muodostua tilanne, jossa päihdehoitolaitoksessa suoritettu aika olisi pitempi kuin takaisin muunnettaessa suoritettu vankeusaika. Tällaista ongelmatilannetta ei kuitenkaan käytännössä syntyisi, jos sopimushoidon laitos aika olisi enintään puolet tuomitusta vankeusrangaistuksesta. Suhteellisesti liian pitkät laitoshoitajakset olisivat hyvin harvinaisia ja nekin voitaisiin välttää hoitosuunnitelmaa laadittaessa.

Muulla erityisellä syyllä tarkoitettaisiin 2 momentissa tuomitun henkilöön tai hänen henkilökohtaisiin olosuhteisiinsa liittyviä syitä kuten esimerkiksi tuomitun sairastumista tai tapaturmaa tai jotakin muuta seikkaa, jota ei voisi lukea tuomitun syyksi. Sopimushoito voitaisiin katsoa vankeuden täydeksi suorittamiseksi esimerkiksi silloin, kun sopimushoidon täytäntöönpano on estynyt osittain tuomitusta riippumattomista syistä ja merkittävä osa sopimushoitoa on ehditty suorittaa loppuun. Tavoitteena on, että tuomittava vankeusrangaistus yhdessä jo suoritettujen sopimushoidon kanssa ei saisi muodostua kokonaisuudessaan ankarammaksi kuin jos tuomittu olisi alun perin suorittanut rangaistuksen ehdottomana vankeutena.

Tuomioistuimen antama muuntotuomio korvaisi sopimushoitotuomion. Vankeuden määrääminen ehdolliseksi ei olisi mahdollista muunnettaessa suorittamatta jäänyt sopimushoito vankeudeksi. Myöskään yhdyskuntapalveluun tuomitseminen ei olisi mahdollista tässä tilanteessa.

21 § Aikaisemmin tuomitun sopimushoidon huomioon ottaminen

Jos sopimushoitoon tuomittua syytetään hänen ennen sopimushoitotuomiota tekemästään muusta rikoksesta, sopimushoitorangaistus otetaan huomioon uutta rangaistusta määrättäessä niin kuin sitä vastaava ehdoton vankeusrangaistus rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaan. Ehdotus vastaa yhdyskuntapalvelusta annetun lain 3 §:n 2 momenttia.

Pykälä soveltuisi ainoastaan tilanteeseen, jossa rikos on tehty ennen sopimushoidon tuomitsemista ja uusi rangaistus olisi tuomittava tästä rikoksesta huomioon ottaen aikaisemmin tuomittu sopimushoito.

Uusi rangaistus ei sellaisenaan aiheuttaisi velvollisuutta keskeyttää sopimushoidon täytäntöönpanoa. Sopimushoidon täytäntöönpano olisi keskeytettävä yleensä vasta, kun uusi rikos tai siihen liittyvä pakkokeino tekee sopimushoidon täytäntöönpanon mahdottomaksi. Tällöin sovellettaisiin 18 §:n 2 momenttia.

22 § Täytäntöön pannun rangaistuksen vähentäminen

Jos muutoksenhakutuomioistuimien muuttaisi lainvoimaa vailla olevan sopimushoitotuomion vankeudeksi, muutoksenhakutuomioistuimen olisi vähennettävä täytäntöön pantavasta vankeusrangaistuksesta määrä, joka vastaa siitä sopimushoitona täytäntöön pantua osaa. Vähentämisessä noudatettaisiin, mitä 20 §:n 2 momentissa säädetään. Tältä osin viitataan 20 §:n 2 momentin perusteluihin.

23 § Jatkohoidon järjestäminen

Pykälässä säädettäisiin Kriminaalihoitolaitoksen velvollisuudesta huolehtia siitä, että sopimushoittoon tuomittu voisi sopimushoidon päättymisestä huolimatta jatkaa päihdeongelman hoitamista, mikäli se on tarpeen. Jatkohoidon tarve saattaa syntyä esimerkiksi silloin, kun sopimushoitoa tuomitaan lyhytaikaisen vankeusrangaistuksen sijasta ja hoidon tarve ylittää tuomitun sopimushoidon ajan. Tavoitteena on, ettei sopimushoidon suorittanut tahtomattaan jäisi ilman hoitoa. Ehdotus olisi sopusoinnussa sen ajatuksen kanssa, jonka mukaan rikokseen syyllistyneiden yhteiskuntaan sopeutumisen edellytykset saataisiin paremmiksi ja rikosten uusimisriski pienemmäksi sovittamalla nykyistä tehokkaammin yhteen rikosten seuraamusjärjestelmä ja yhteiskunnan tukijärjestelmät. Valtio ei kuitenkaan vastaisi jatkohoidon kustannuksista.

Ehdotuksen mukaan ennen sopimushoidon päättymistä Kriminaalihoitolaitoksen tulisi yhdessä tuomitun asuinpaikkakunnan päihdehuollosta vastaavan viranomaisen ja päihdehuollon toimintayksikön edustajan kanssa tulisi yhteistyössä tuomitun kanssa selvittää jatkohoidon ja siihen liittyvien tukitoimien tarve. Jatkohoidon tarpeen selvittäminen voi olla hyödyllistä myös silloin, kun sopimushoito esitetään muunnettavaksi ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi ehtojen törkeän rikkomisen vuoksi. Jatkohoitosuunnitelman tekemisestä näissä tilanteissa ei kuitenkaan esitetä sitovaa säännöstä, koska yhteyden saaminen tuomittuun saattaa osoittautua vaikeaksi tehtäväksi.

24 § Kustannusvastuu

Esityksen mukaan valtio vastaisi sopimushoidon kustannuksista. Valtion korvausvelvollisuus ulottuisi vain sopimushoittoon sisältyvän päihdehuollon ja valvonnan kustannuksiin. Kustannukset määräytyisivät sen sopimuksen mukaan, jonka Kriminaalihoitolaitos tekisi toimintayksikön kanssa tuomittavaan sopimushoittoon tarvittavista päihdehuollon palveluista. Sopimushoidon kustannuksiin, joista valtio vastaisi, ei luettaisi hoidon ehkä vaatimia tukitoimia eikä 23 §:ssä tarkoitettua jatkohoittoa. Kustannusvastuun perusteita on selvitetty yleisperusteluissa.

25 § Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin tarkemmin sopimushoidon kustannusvastuusta, täytäntöönpanoon liittyvien asiakirjojen laatimisesta, ilmoitusten lähettämisestä ja muusta täytäntöönpanon käytännön järjestämisestä.

26 § Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

Ehdotetun 1 momentin mukaan laki tulisi voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 ja se olisi 2 momentin mukaan voimassa vuoden 2007 loppuun asti..

Lakia sovellettaisiin kokeilualueiden käräjäoikeuksissa myös ennen lain voimaantuloa tehtyihin rikoksiin. Kokeilualueen käräjäoikeus voisi tuomita sopimushoitoa, jos siihen muutoin on edellytykset olemassa, myös samalla kertaa tuomittavina olevissa rikoksissa, joista osa on tehty ennen lain voimaantuloa ja osa voimaantulon jälkeen. Tällä ratkaisulla turvattaisiin se, että kokeilualueella voitaisiin tuomita riittävä määrä sopimushoitorangaistuksia jo kokeilun alusta lähtien. Näin myös kokeilulle varattu aika riittäisi paremmin kokemusten saamiseen. Lain taannehtivuus ei olisi ongelma, koska sopimushoito olisi vapaaehtoinen ja tosiasiaa lievempi rangaistus kuin ehdoton vankeusrangaistus, jonka sijasta sitä käytettäisiin.

Hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa lakia sovellettaisiin ennen sen voimaantuloa tehtyihin rikoksiin ainoastaan, jos käräjäoikeus on antanut asiassa ratkaisunsa lain voimaantulon jälkeen eli aikaisintaan tammikuun ensimmäisenä päivänä 2005. Jos käräjäoikeus on antanut tuomionsa ennen mainittua päivää, ylioikeus ei voisi tuomita sopimushoitoa.

Lain mukaisia sopimushoitorangaistuksia saisi käräjäoikeuksissa tuomita vain vuoden 2007 loppuun asti. Käräjäoikeuden tuomio - eikä esimerkiksi rikoksen tekoaika tai jutun vireille tulo - on valittu ratkaisevaksi ajankohdaksi, jotta kokeilulla olisi selkeä loppumisajankohta eikä sopimushoitoa tarvitsisi tuomita ja panna täytäntöön pitkiä aikoja kokeilun päätyttyä. Lisäksi säädettäisiin selvyuden vuoksi, että lakia sovellettaisiin vuoden 2007 jälkeen käsiteltäessä 1 §:n soveltamisalaan kuuluvia asioita hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa, jos käräjäoikeus on antanut ratkaisunsa lain voimassaoloaikana.

1.2. Laki rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta

Rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain 5 §:n 1 momentissa säädettyihin kriminaalihuoltolaitoksen tehtäviin ehdotetaan lisättäväksi sopimushoidon täytäntöönpanosta huolehtiminen.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan samanaikaisesti kuin sopimushoidon kokeilemisesta annettu laki eli vuoden 2005 alusta. Vaikka viimeksi mainittu laki on määräaikainen, ei rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muutoksen voimassaoloa ole syytä säätää määräaikaiseksi, koska sopimushoitoa tullaan panemaan täytäntöön myös kokeilulain lakattua olemasta voimassa. Jos rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muutos aikanaan käy tarpeettomaksi, voidaan se silloin kumota.

1.3. Rikosrekisterilaki

Rikosrekisterilain (770/93) mukaan rikosrekisteriin merkittäviä seuraamuksia ovat muun muassa ehdoton vankeusrangaistus, yhdyskuntapalvelu, ehdollinen vankeus ja nuorisorangaistus. Sakkorangaistuksia sitä vastoin ei merkitä rikosrekisteriin. Kun nuorisorangaistus on tarkoitettu sakkoa ankarammaksi seuraamukseksi, vaatii johdonmukaisuus, että myös se merkitään rikosrekisteriin.

2 §. Pykälän 1 momentissa luetellaan rikosrekisteriin merkittävät tuomioistuimen ratkaisut. Luetteloon ehdotetaan lisättäväksi tuomittu sopimushoitorangaistus.

10 §. Pykälän 1 momentissa säädetään tietojen poistamisesta rikosrekisteristä. Kymmenen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä poistetaan tieto ehdottomasta, enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksesta ja yhdyskuntapalvelusta. Kun sopimushoito rinnastuu ankaruudeltaan näihin seuraamuksiin ja kun tietoa sopimushoidosta ei sen jälkeen enää tarvita, ehdotetaan momentin 2 kohdan luetteloon lisättäväksi sopimushoitorangaistus.

Voimaantulosäännös. Voimaantulon osalta viitataan jaksossa 1.2. lausuttuun.

1.4. Rikosvahinkolaki

Yhdyskuntapalveluun ja nuorisorangaistukseen tuomitun työtä tehdessään aiheuttamat esinevahingot korvataan tietyin edellytyksin rikosvahinkolain 8 §:n nojalla. Myös sopimushoitoon tuomittu saattaa aiheuttaa hoitoyksikölle tai sivulliselle vahinkoa. Sopimushoitoon tuomitun aiheuttaman vahingon korvaamisessa on syytä noudattaa samanlaisia sääntöjä kuin yhdyskuntapalveluun ja nuorisorangaistukseen tuomitun aiheuttaman vahingon korvaamisessa. Näistä syistä ehdotetaan, että rikosvahinkolain 8 §:n 3 momenttiin lisätään valtion korvattaviksi vahingoiksi sopimushoitoon tuomitun hoidon antajalle tai sivulliselle sopimushoidon aikana hoitoyksikössä aiheuttamat esinevahingot. Muutoksen taloudellinen merkitys on vähäinen.

Voimaantulosäännös. Voimaantulon osalta viitataan jaksossa 1.2. lausuttuun.

1.5. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 27 kohdassa säädetään salassa pidettäväksi viranomaisen asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetyille tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, nuoresta rikoksentekijästä laaditusta henkilötutkinnasta tai vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksestä. Kuten yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvitykseen myös sopimushoidon sopimushoitoselvitykseen ja sopimushoidon toimeenpanosuunnitelmaan sisältyisi henkilön yksityisyyteen liittyvää, erittäin arkaluonteista tietoa. Tämän vuoksi ehdotetaan, että 27 kohdassa tarkoitettuihin salassa pidettäviin asiakirjoihin lisättäisiin myös sopimushoitoselvitys ja sopimushoidon toimeenpanosuunnitelma.

Voimaantulosäännös. Voimaantulon osalta viitataan jaksossa 1.2. lausuttuun.

1.6. Siviilipalveluslaki

Siviilipalveluslain 6 luvun 28 §:n mukaan siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta ei saa määrätä ehdolliseksi eikä sen sijasta saa tuomita yhdyskuntapalvelua. Vastaavasti ehdotetaan, ettei myöskään sopimushoitoa saisi tuomita siviilipalvelusrikoksesta tuomitun vankeusrangaistuksen sijasta.

Voimaantulosäännös. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan samanaikaisesti kuin sopimushoidon kokeilemisesta annettu laki eli vuoden 2005 alusta. Vaikka viimeksi mainittu laki on määräaikainen, siviilipalveluslain muutosta ei ehdoteta määräaikaiseksi, koska lakia sovellettaisiin vuoden 2007 jälkeen kokeilulain lakattua olemasta voimassa käsiteltäessä sopimushoidon kokeilemisesta annetun lain 1 §:n soveltamisalaan kuuluvia asioita hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa, jos käräjäoikeus on antanut ratkaisunsa viimeksi mainitun lain voimassaoloaikana.

1.7. Laki eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta

1 §. Pykälässä säädetään, että jos rangaistus-, huolto- tai hoitolaitokseen otettu henkilö on saanut tapaturman aiheuttaman ruumiinvamman tai ammattitautilaissa tarkoitetun ammattitaudin viranomaisen johdon ja valvonnan alaisessa työssä, hänelle on maksettava korvausta sen mukaan, kuin työtapaturman korvaamisesta säädetään.

Lakia sovelletaan 3 momentin mukaan myös yhdyskuntapalvelua ja nuorisorangaistusta suorittavaan henkilöön. Valtio maksaa yhdyskuntapalvelussa ja nuorisopalvelussa sattuneet tapaturmakorvaukset myös silloin, kun palvelupaikan järjestäjä on kunta tai yksityinen. Vastaavasti ehdotetaan, että lakia sovellettaisiin myös sopimushoitoon tuomittuun, joka saa päihdehoitoyksikössä sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa.

Voimaantulosäännös. Voimaantulon osalta viitataan jaksossa 1.2. lausuttuun.

1.8. Laki henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa annetun lain 5 §:n muuttamisesta

Henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa annetun lain 5 §:ssä säädetään yhdyskuntaseuraamusrekisteristä. Se sisältää yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsemisen ja täytäntöönpanon kannalta tarpeelliset tiedot yhdyskuntaseuraamusta suorittavasta henkilöstä.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi myös sopimushoidon toimeenpanosuunnitelma ja muut täytäntöönpanoon liittyvät tiedot samaan tapaan kuin yhdyskuntapalvelusta on 4 kohdassa säädetty. Sopimushoitoa koskevat säännökset ehdotetaan sijoitettavaksi 5 kohtaan, jolloin nykyinen 5 ja 6 kohta siirtyisi 6 ja 7 kohdaksi. Uusi 7 kohta ulotettaisiin koskemaan 2-6 kohdassa mainittuja seuraamuksia. Sopimushoitoselvitys vastaisi 7 kohdassa tarkoitettua soveltuvuusselvitystä.

Voimaantulosäännös. Voimaantulon osalta viitataan jaksossa 1.2. lausuttuun.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Ehdotetun sopimushoidon kokeilemisesta annetun lain 25 §:n mukaan valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin tarkemmin sopimushoidon kustannusvastuusta, täytäntöönpanoon liittyvien asiakirjojen laatimisesta, ilmoitusten lähettämisestä ja muusta täytäntöönpanon käytännön järjestämistä koskevista asioista.

3. Voimaantulo

Sopimushoidon kokeilemisen käynnistäminen vaatii aikaa oikeus-, sosiaali- ja terveysviranomaisten yhteistyön suunnitteluun, henkilöstön kouluttamiseen sekä kriminaalihuoltolaitoksen käytännön valmistelutoimiin. Oikeushallinnon tietojärjestelmään olisi myös tehtävä sopimushoitorangaistuksen vaatimat muutokset. Lisäksi määräaikainen kokeilu ja sen seuranta edellyttäisivät, että lait tulisivat voimaan kalenterivuoden alusta. Tämän vuoksi ehdotetaan, että lait tulisivat voimaan vuoden 2005 alusta.

4. Säättämisyjärjestys

Esityksen suhde perustuslain 124 §:ään

Sopimushoitoa antaisi päihdehuoltolaissa tarkoitettuja päihdehuollon palveluja tarjoava toimintayksikkö. Hoitoa voisi antaa myös yksityinen sosiaali- ja terveydenhuollon yksikkö tai yksityinen sosiaali- tai terveydenhuollon avohoitoyksikkö, jonka kanssa kunta on tehnyt ostopalvelusopimuksen. Tuomitun hoito ei perustuisi paktoon, vaan tuomittu tulisi hoidettavaksi ja mahdollisiin testeihin vapaaehtoisesti. Esityksen mukaan sopimushoitorangaistuksen täytäntöönpanosta huolehtiminen kuului Kriminaalihuoltolaitokselle.

Rangaistuksen täytäntöönpanoon osallistuvat henkilöt hoitavat perustuslain 124 §:ssä tarkoitettua julkista hallintotehtävää. Sopimushoito on lajiltaan erityinen rangaistus, jossa rangaistuksen keskeisenä sisältönä on hoito. Hoitoa antaa erityinen siihen koulutettu ammattihenkilöstö. Tuomittu tulee hoitoon vapaaehtoisesti antamansa suostumuksen perusteella. Henkilöstö ei voi pakottaa tuomittoa noudattamaan toimeenpanosuunnitelman mukaista hoitosuunnitelmaa. Sopimushoitorangaistus ei tuo hoitohenkilöstölle sanottavasti uutta toimivaltaa. Esimerkiksi sopiminen hoidettavan kanssa päihdeettömyydestä ja siihen liittyvästä näytteiden otosta on osa päihdehuollon toimintayksikön normaalia käytäntöä. Tästä huolimatta on katsottava, että päihdehuollon toimintayksikön henkilöstö hoitaa perustuslain 124 §:n mukaista julkista hallintotehtävää antaessaan sopimushoitorangaistukseen tuomitulle päihdehoitoa.

Päihdehuollon toimintayksikön julkisen vallan käyttö konkretisoituu toteutettavasta hoidosta sopimisessa Kriminaalihuoltolaitoksen kanssa, toimeenpanosuunnitelman laatimisessa ja Kriminaalihuoltolaitokselle tehtävästä ilmoituksesta päättämisessä. Päihdehuollon toimintayksikkö olisi esityksen mukaan velvollinen ilmoittamaan Kriminaalihuoltolaitokselle tuomitun hoidon keskeytymisestä tai päättymisestä ja päihdeettömyyden toteutumisesta otettujen virtsa-, sylki-, ja verinäytteen sekä suoritettujen puhalluskokeiden lopputuloksesta. Ilmoitus voisi johtaa sopimushoidon muuntamiseen vankeudeksi.

Sopimushoitolainsäädäntö toisi näin myös yksityiselle toimintayksikölle tehtäviä, joita voidaan pitää julkisen vallan käyttämisenä ja näitä tehtäviä hoitavia henkilöitä rikoslain 40 luvun 11 §:ssä tarkoitettuna julkista valtaa käyttävinä henkilöinä. Henkilöstöön voitaisiin mainitussa tehtävässään soveltaa rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä. Sen sijaan sopimushoittoon kuuluvan hoidon antamista ei katsottaisi julkisen vallan käytöksi, vaikka sitä onkin pidettävä perustuslain 124 §:ssä tarkoitettuna julkisena hallintotehtävänä.

Perustuslain 124 §:n mukaan merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan antaa vain viranomaiselle. Vaikka sopimushoidon täytäntöönpano on rangaistuksen täytäntöönpanoa ja ilmoitus vakavasta velvoitteiden rikkomisesta voi johtaa sopimushoidon muuntamiseen vankeudeksi, ei mainittuja tehtäviä edellä esiin tuoduilla perusteilla ole kuitenkaan pidettävä merkittävänä julkisen vallan käyttämisenä. Sopimushoittoon tuomittu on kirjallisesti antamassaan suostumuksessa vapaaehtoisesti sitoutunut täyttämään päihdeittömyyden vaatimuksen, alistumaan testeihin ja suostumaan niiden tulosten ilmoittamiseen sekä sitoutunut muihin sopimushoitolaissa säädettyihin velvollisuuksiin uhalla, että sopimushoito muussa tapauksessa voitaisiin muuttaa vankeudeksi.

Hoito- ja kuntoutustehtäviin osallistuvaa henkilöä ei siten tässä tehtävässään katsottaisi olevan rikoslain 40 luvun 11 §:ssä tarkoitettuja julkista valtaa käyttäviä henkilöitä. Esityksessä ei myöskään katsottu tarpeelliseksi ehdottaa rikosoikeudellisen virkavastuun laajentamista hoitoa antavaan henkilöstöön. Hoitohenkilöstöllä on muutoinkin melko laaja vastuu ja heitä valvotaan erityislainsäädännön kuten yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain (603/1996) ja terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) perusteella.

Ehdotus ei tältä osin sisältäisi uutta toimivaltaa yksityiselle hoitoyksikölle, sillä rangaistusten täytäntöönpanolaki (RTL 2: 3d) jo sisältää mahdollisuuden panna vankeusrangaistuksesta osa täytäntöön yksityisessä päihdehuollon toimintayksikössä. Rangaistuslaitoksen ulkopuoliseen hoitoyksikköön sijoittamisen ehdoksi voidaan nykyisinkin asettaa vangin antama suostumus, jonka perusteella ulkopuolinen laitos saisi salassapitovelvollisuuden estämättä ilmoittaa vankilalle ehtojen rikkomisesta. Ehtoja rikkonut vanki palautetaan vankilaan ja sijoitusmääräys peruutetaan (HE 10/1998 vp).

Sopimushoittoon kuuluisi ehdotuksen mukaan päihdehuoltoa ja valvontaa. Valvojana olisi pääsääntöisesti Kriminaalihoitolaituksen virkamies. Valvojan apuna voisi kuitenkin syrjäisemmällä seuduilla toimia muukin henkilö kuin virkamies. Hänelle annettuja tehtäviä voidaan pitää perustuslain 124 §:ssä tarkoitettuina julkisina hallintotehtävinä ottaen huomioon sen, että tehtävien hoito viime kädessä on rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvää toimintaa. Valvojan apuna toimivalle henkilölle osoitetut tehtävät on kuitenkin rajattu sellaisiin toimenpiteisiin, joiden ei voida katsoa sisältävän julkisen vallan käyttöä. Ehdotetun säännöksen mukaan valvojan apulaista koskisi kuitenkin rikosoikeudellinen virkavastuu.

Alueellinen kokeilu ja yhdenvertaisen kohtelun periaate

Sopimushoito ehdotetaan otettavaksi käyttöön alueellisena kokeiluna. Alueellisesti rajoitettuun kokeiluun liittyy kysymys yhdenvertaisesta kohtelusta. Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lähtökohtaisesti säännös edellyttää samanlaista kohtelua paitsi ikään, myös muun muassa asuinpaikkaan katsomatta. Tämän vaatimuksen kanssa sopii huonosti ajatus siitä, että rikoksesta seuraavan rangaistuksen laadun ratkaisisi rikoksen tekopaikka. Samanlaisesta teosta voisi kokeilualueella seurata sopimushoitorangaistus ja

kokeilualueen ulkopuolella ehdoton vankeusrangaistus. Ehdotuksen yksi ongelma on kuitenkin siinä, että se toimeenpannaan paitsi kohdehenkilöiden erityistarpeiden vuoksi myös seuraamusjärjestelmän kehittämiseksi ajallisesti rajoitetun alueellisen kokeilun avulla.

Perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäätely edellyttää lähtökohtaisesti samanlaista kohtelua muun muassa asuinpaikkaan katsomatta. Perustuslakivaliokunta on kuitenkin erinäisten seikkojen sääntelyn yhteydessä pitänyt jonkinasteiseen erilaisuuteen johtavaa kokeilulainsäädäntöä sinänsä hyväksyttävänä yhdenvertaisuuden kannalta. Valiokunta on tällöin korostanut, ettei yhdenvertaisuusperiaatteesta johdu tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan säätelyyn ja että kokeilu saattaa ainakin joissakin rajoissa muodostaa sellaisen hyväksyttävän perusteen, jonka nojalla muodollisesta yhdenvertaisuudesta voidaan tinkiä alueellisessa suhteessa (ks. esim. PeVL 11/2002 vp).

Yhdenvertaisuusperiaatteesta voidaan poiketa yleisesti hyväksyttävän yhteiskunnallisen intressin vuoksi. Perustuslakivaliokunta on pitänyt kokeilulainsäädäntöä sinänsä hyväksyttävänä yhdenvertaisuuden kannalta kotitaloustyön tukemisen (PeVL 19/1997 vp), toimeentulotehtävien siirron (PeVL 2/1994 vp) ja terveyskeskusmaksun osalta (PerLV 3/1991 vp). Rikosoikeudellisen rangaistuksen kokeilemisen sääntely koskee kuitenkin yksilön oikeusasemaa syvemmin kuin esimerkiksi säännökset tietystä taloudellisesta etuudesta (PeVL 59/2001 vp).

Yhdyskuntapalvelun ja nuorisorangaistuksen kokeilemisesta osassa maata säädettiin alun perin perustuslainsäätämisyjärjestyksessä perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksesta. Sopimushoitoon liittyy näihin rangaistuksiin nähden erityispiirteitä, ennen kaikkea se, että päihteiden käytön tulee olla vaikuttanut korostetusti rikoksen tekemiseen. Lisäksi sopimushoitorangaistus olisi aina kaksi kertaa tuomittavan vankeuden pituinen ja sisältää aina valvonnan ja pääsääntöisesti laitoshoidonjakson.

YK:n kansalaisia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 26 artikla sisältää laajalajaisen ja itsenäisen ihmisoikeuden, joka käsittää oikeuden yhdenvertaiseen kohteluun ja syrjinnän kiellon (esim. PeVL 19/1997 cp, s. 2/II ja PeVL 21/1994 vp, s.1/II). KP- sopimuksen valvontaa varten perustettu ihmisoikeuskomitea on korostanut, että erilaistava menettely on 26 artiklan mukaista, jos erilaiselle kohtelulle on olemassa kohtuulliset ja objektiiviset kriteerit. Esimerkiksi pelkkä hallinnollinen tarkoituksenmukaisuus ei oikeuta erilaiseen kohteluun (Gueye v. Ranska 196/1985).

Uusien seuraamusten saamista rangaistusjärjestelmäämme voidaan hallituksen käsityksen mukaan pitää sellaisena perusteena, joka mahdollisesti oikeuttaisi perustuslain yhdenvertaisuuden rajoittamiseen. Tällaisen rajoituksen tekemistä yhdenvertaisuusperiaatteeseen helpottaisi se, että sopimushoidon kokeilu merkitsisi poikkeamista rangaistusjärjestelmän normaalia soveltamista lievempään suuntaan sekä se, että sopimushoitoon tuomitseminen edellyttäisi tuomittavan suostumusta. Lisäksi kokeilun tarkoitus saavutettaisiin ehdotetulla alueellisella rajauksella. Kun kokeiluun on valittu ne alueet, joissa kriminaalihuoltolaitoksen valmius suorittaa kokeilu ehdotetussa määräajassa ovat parhaimmat, kokeilualueen laajentaminen koko maahan lykkäisi kokeilun käynnistämistä ja pidentäisi kokeilu-aikaa.

Perustuslakivaliokunta on edellä mainitussa lausunnossaan katsonut, että nuorisorangaistuskokeilun jatkamisen ulottaminen koko maahan poistaisi myös epäilyt, joita

KP -sopimuksen näkökulmasta on liitettävissä nuorisorangaistuskokeiluun. Niiden merkitystä poikkeuslakia käytettäessä vähentäisi myös kokeiluajan merkittävä lyhentäminen. Hallituksen käsityksen mukaan esitetylle sopimushoidon rajoitetulle kokeilulle on olemassa ihmisoikeuskomitean tarkoittamat kohtuulliset ja objektiiviset kriteerit. Kokeilun kesto on suhteellisen lyhyt. Lisäksi kokeilualue edustaa monipuolisesti erilaisia kaupunki- ja maaseututyyppejä ja edustaa riittävän kattavasti sekä sopimushoidon piiriin tulevia (noin 100/vuosi) että väestöpohjaa (noin 1,15 milj.) eli noin neljänneistä koko maan vastaavista.

Nyt on kysymys ajallisesti rajoitetun sekä alueellisesti ja väestöllisesti suhteellisen kattavan kokeilun aloittamisesta uuden rikosoikeudellisen seuraamuksen saamiseksi rangaistusjärjestelmäämme. Lisäksi sopimushoito merkitsisi suostumuksenvaraista vaihtoehtoa lain normaalille soveltamiselle. Kun kokeilun tarkoituksen toteuttamisen kannalta sen laajentaminen koko maahan tekisi mahdolliseksi kokeilun nopean käynnistämisen ja vaarantaisi kokeilun tulosten saatavuuden ehdotetussa kolmen vuoden määräajassa, hallitus katsoo, että yhdenvertaisuusperiaatteen ehdotettuun rajoittamiseen on painava yhteiskunnallinen tarve. Näillä perusteilla sopimushoidon kokeilulaki ja sen sisältämä yhdenvertaisuuden rajoitus voitaisiin hallituksen käsityksen mukaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksessä.

Edellä esitetyn perustella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

Lakiehdotukset

1.

**Laki
sopimushoidon kokeilemisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan Espoon, Kotkan, Kuopion, Lahden, Oulun, Porin, Rovaniemen, Seinäjoen ja Turun käräjäoikeuksissa käsiteltävissä rikosasioissa. Lakia sovelletaan myös käsiteltäessä sen soveltamisalaan kuuluvia asioita hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa.

Lain 21 §:ää sovelletaan kuitenkin kaikissa yleisissä oikeuksissa.

2 §

Sopimushoito

Sopimushoito on ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittava rangaistus. Se sisältää päihdehuoltolaissa (41/1986) tarkoitettuja päihdehuollon toimenpiteitä ja Kriminaalihuoltolaitoksen valvontaa.

Sopimushoitoon kuuluva valvonta sisältää säännöllisiä valvontatapaamisia ja muuta yhteydenpitoa valvottavaan, yhteydenpitoa päihdehuollon toimintayksikköön sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta.

3 §

Sopimushoidon täytäntöönpano

Sopimushoidon täytäntöönpanosta huolehtii Kriminaalihuoltolaitos.

4 §

Päihdehuollon toimintayksikkö

Sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa antaa päihdehuoltolaissa tarkoitettuja päihdehuollon palveluja tarjoava toimintayksikkö, jonka palveluista Kriminaalihuoltolaitos on tehnyt sopimuksen.

Kunnallisen päihdehuollon toimintayksikön työsuhteista työntekijää ja yksityisen päihdehuollon toimintayksikön työntekijää hänen päättäessään 1 momentissa tarkoitettun

sopimuksen sisällöstä, osallistuessaan 8 ja 9 §:ssä tarkoitetun toimeenpanosuunnitelman laatimiseen tai päättäessään 14 §:ssä tarkoitetun ilmoituksen tekemisestä rikoslain (39/1889) 40 luvun 11 §:n 5 kohdan mukaisena henkilönä.

5 §

Sopimushoitoon tuomitseminen

Rikoksenteijä, joka tuomitaan pituudeltaan määrättyyn, enintään kahdeksan kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan sen sijasta sopimushoitoon, jollei aikaisempien ehdottomien vankeusrangaistusten, yhdyskuntapalvelu- tai sopimushoitorangaistusten perusteella ole todennäköistä, ettei sopimushoidon tuomitsemiselle ole 6 §:n 3 tai 4 kohdassa säädettyjä edellytyksiä.

Sopimushoitoon tuomitaan kaksi kertaa tuomittavan vankeusrangaistuksen pituiseksi ajaksi.

Sopimushoitoon on sisällytettävä hoitojakso laitoksessa, ellei tämä ole ilmeisen tarpeetonta.

Sopimushoitoon ei saa tuomita, jos yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on mahdollista.

6 §

Sopimushoidon edellytykset

Sopimushoitoon tuomitsemisen edellytyksenä on, että

- 1) rikoksen tekemiseen on merkittävästi vaikuttanut päihteiden ongelmakäyttö,
- 2) rikoksenteijä on antanut suostumuksensa rangaistuksen tuomitsemiseen sopimushoitona,
- 3) rikoksenteijän voidaan olettaa noudattavan toimeenpanosuunnitelmaa ja
- 4) sopimushoitoon tuomitsemista on pidettävä perusteltuna uusien rikosten ehkäisemiseksi ja tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi.

7 §

Sopimushoitoselvitys

Kriminaalihoitolaitos laatii virallisen syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä taikka omasta aloitteestaan selvityksen 6 §:ssä tarkoitetuista sopimushoidon edellytyksistä sekä 5 §:n 3 ja 4 momentissa tarkoitettusta seikoista. Selvitys voidaan tehdä myös rikoksesta epäillyn pyynnöstä, jos siihen on painava syy.

Sopimushoidon edellytysten selvittämisessä kriminaalihoitolaitoksen on oltava yhteydessä päihdehuollosta vastaavaan kunnan viranomaiseen. Samalla on selvitettävä mahdollisten tukitoimien tarve.

8 §

Alustava toimeenpanosuunnitelma

Kriminaalihuoltolaitos laatii yhteistyössä hoidon järjestävän päihdehuollon toimintayksikön ja rikoksesta epäillyn kanssa sopimushoidon alustavan toimeenpanosuunnitelman, jos epäilty Kriminaalihuoltolaitoksen arvion mukaan voidaan tuomita sopimushoittoon.

Alustavasta toimeenpanosuunnitelmasta on ilmentävä sopimushoidon pääasiallinen sisältö, johon kuuluu:

1. tarve hoitojaksoon laitoksessa ja muuhun hoitoon sekä arvio niiden pituudesta,
2. luettelo 15 §:ssä tarkoitetuista velvoitteista ja niiden rikkomisen seuraukset ja
3. rikoksesta epäillyn kirjallisesti antama 6 §:n 2 kohdassa tarkoitettu suostumus alustavan toimeenpanosuunnitelman mukaiseen hoitoon ja sopimushoidon sisältämiin velvoitteisiin.

Hoidon sisällön ja sopimushoittoon sisältyvien velvoitteiden tulee olla niin tarkasti määritelty, että epäilty kykenee ratkaisemaan, antaako hän 6 §:n 2 kohdassa tarkoitetun suostumuksen.

9 §

Toimeenpanosuunnitelma

Kriminaalihuoltolaitos laatii sopimushoidon tuomitsemisen jälkeen yhteistyössä hoidon järjestävän päihdehuollon toimintayksikön ja tuomitun kanssa toimeenpanosuunnitelman. Se sisältää tuomitun sopimushoidon pituuden perusteella laaditun hoitosuunnitelman ja valvontasuunnitelman.

Hoitosuunnitelma sisältää sopimushoidon hoitomuodot ja niiden kestot sekä hoitoon ja hoitopaikan olosuhteisiin liittyvät velvoitteet. Valvontasuunnitelma sisältää valvojan ja valvottavan väliseen yhteydenpitoon liittyvät määräykset sekä yhteydenpidon päihdehuollon toimintayksikköön ja valvonnan toimeenpanoon liittyvät velvoitteet.

Kriminaalihuoltolaitos voi hyväksyä vähäisiä muutoksia tai täydennyksiä toimeenpanosuunnitelmaan sen vahvistamisen jälkeen, jos se on välttämätöntä hoidon tarpeen vuoksi tai muusta erityisestä syystä.

10 §

Täytäntöönpanon ajankohta

Sopimushoidon täytäntöönpano on aloitettava viipymättä, kun tuomio on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi. Kriminaalihuoltolaitos vahvistaa toimeenpanosuunnitelman. Tuomion täytäntöönpano alkaa toimeenpanosuunnitelman tiedoksi antamisesta.

Kriminaalihuoltolaitos voi tuomitusta riippumattomasta erityisestä syystä hyväksyä sopimushoidon suoritusaikaan pidennystä enintään kolme kuukautta kerrallaan, jolloin sopimushoidon päättymisajankohta siirtyy vastaavasti. Täytäntöönpanon suoritusaikaa ei kuitenkaan saa pidentää kaikkiaan 12 kuukautta enempää.

Sopimushoidon täytäntöönpano voidaan tuomitun kirjallisesti antamalla suostumuksella käräjäoikeuden tuomion perusteella aloittaa ennen kuin tuomio on saanut lainvoiman, jos tuomittu on tyytynyt sopimushoitorangaistukseen.

Sopimushoitorangaistus raukeaa samoin kuin sitä vastaava vankeusrangaistus rikoslain 8 luvun mukaan.

11 §

Usean sopimushoidon täytäntöönpano

Jos täytäntöön pantavana on samaan aikaan useita sopimushoitorangaistuksia, sopimushoito päättyy pisimpään voimassa olevan sopimushoidon päättyessä. Sopimushoidon yhteinen enimmäiskesto on kuitenkin 20 kuukautta. Kriminaalihuoltolaitoksen on tällöin ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin toimeenpanosuunnitelman tarkistamiseksi sopimushoidosta vielä jäljellä olevaksi ajaksi.

12 §

Valvojan määrääminen

Kriminaalihuoltolaitos määrää sopimushoitoon tuomitulle valvojaksi Kriminaalihuoltolaitoksen virkamiehen.

13 §

Valvojan tehtävät

Valvojan tulee

- 1) olla yhteydessä tuomittuun ja päihdehuollon toimintayksikköön toimeenpanosuunnitelmassa tarkemmin määrättyllä tavalla,
- 2) tukea ja ohjata tuomittua,
- 3) kirjata päihtymystilaa koskevat havainnot, jos tuomittu on sopimushoidon täytäntöönpanon aikana ulkoisista merkeistä päätellen todennäköisesti alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen,
- 4) ryhtyä toimenpiteisiin 15 §:ssä säädettyjen velvollisuuksien rikkomisen johdosta

Kriminaalihuoltolaitos voi määrätä muun tehtävään sopivan ja siihen suostuneen henkilön suorittamaan 1 momentin 1-3 kohdassa tarkoitettuja tehtäviä valvojan apuna, jos se on pitkien etäisyyksien vuoksi aluetoimistoon tai muusta erityisestä syystä valvonnan toteuttamiseksi välttämätöntä. Valvojan apuna toimivalle voidaan maksaa palkkio ja kulukorvaus valtion varoista.

Valvojan ja hänen apunaan toimivan on suoritettava tehtävänsä niin, että hänen toimenpiteistään ei aiheudu tuomitulle tai hänen läheisilleen tarpeetonta haittaa.

Valvojan apuna toimivaan henkilöön hänen hoitaessaan 2 momentissa tarkoitettuja tehtäviä sovelletaan kielilakia ja rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä.

14 §

Päihdehuollon toimintayksikön ilmoitusvelvollisuus

Päihdehuollon toimintayksikön on ilmoitettava Kriminaalihuoltolaitokselle hoidon keskeytymisestä tai päättymisestä ja 15 §:n 4 kohdassa tarkoitetun tutkimuksen lopputuloksesta.

15 §

Tuomitun velvollisuudet

Sopimushoitoon tuomittu on velvollinen

1. osallistumaan toimeenpanosuunnitelman laatimiseen,
2. pitämään yhteyttä valvojaan toimeenpanosuunnitelmassa määrätyllä tavalla ja osallistumaan sopimushoidon täytäntöönpanon vaatimiin tilaisuuksiin.
3. olemaan sopimushoidon aikana käyttämättä alkoholia tai muuta päihdyttävää ainetta,
4. päihteettömyyden toteamiseksi kehotuksesta antamaan päihdehuollon toimintayksikössä tai hänelle osoitetussa muussa paikassa virtsa-, sylki- ja verinäytteen sekä suorittamaan puhalluskokeen sekä
5. noudattamaan muutoinkin hänelle vahvistettua toimeenpanosuunnitelmaa ja siihen sisältyviä velvoitteita

16 §

Velvollisuuksien rikkominen

Jos sopimushoitoon tuomittu rikkoo 15 §:ssä säädettyjä velvollisuuksia, Kriminaalihuoltolaitoksen on annettava hänelle suullinen tai kirjallinen varoitus.

Ennen kirjallisen varoituksen antamista Kriminaalihuoltolaitoksen on tehtävä asiassa selvitys sekä varattava tuomitulle ja tarvittaessa päihdehuollon toimintayksikön edustajalle tilaisuus tulla kuulluksi.

Varoituksen yhteydessä tuomitulle on ilmoitettava, että velvollisuuksien noudattamatta jättäminen voi johtaa asian saattamiseen käsiteltäväksi tuomioistuimessa ja sopimushoidon muuntamiseen vankeudeksi.

17 §

Vakava velvollisuuksien rikkominen

Jos sopimushoitoon tuomittu ei aloita sopimushoitoa tai jättää sen suorittamisen kesken taikka toistuvasti tai vakavasti rikkoo 15 §:ssä säädettyjä velvollisuuksia, Kriminaalihuoltolaitoksen on tehtävä selvitys asiasta viralliselle syyttäjälle sopimushoidon muuttamiseksi vankeudeksi. Selvitystä tehtäessä tuomitulle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi ja tarvittaessa kuultava päihdehuollon toimintayksikön edustajaa. Samalla Kriminaalihuoltolaitoksen on kiellettävä sopimushoidon aloittamisen tai määrätä sen suorittamisen keskeytetyksi.

Jos virallisen syyttäjän harkinnan mukaan sopimushoito on muunnettava vankeudeksi, hänen tulee viivytyksettä saattaa asia 19 §:ssä tarkoitetun käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Tarvittaessa virallisen syyttäjä voi määrätä asiassa suoritettavaksi poliisilain (493/1995) 37-39 §:ssä tarkoitettu tutkinta.

18 §

Täytäntöönpanon este

Jos sopimushoitoa ei voida panna täytäntöön toimeenpanosuunnitelman mukaisesti tuomitusta riippumattomasta syystä, Kriminaalihuoltolaitoksen on, jolleivät 9 §:n 3 momentissa tai 10 §:n 2 momentissa tarkoitetut toimenpiteet ole mahdollisia, ilmoitettava asiasta viralliselle syyttäjälle. Samalla Kriminaalihuoltolaitos voi kieltää sopimushoidon täytäntöönpanon aloittamisen tai määrätä täytäntöönpano keskeytettäväksi ja ryhtyä toimiin uuden alustavan toimeenpanosuunnitelman laatimiseksi ja sen esittämiseksi syyttäjälle. Syyttäjä harkitsee, onko asia saatettava 19 §:ssä tarkoitetun käräjäoikeuden käsiteltäväksi .

Jos sopimushoitoa ei voida panna täytäntöön muusta rikoksesta johtuvan pakkokeinon tai rangaistuksen takia taikka muusta kuin 16 §:ssä tarkoitetusta tuomitusta riippuvasta syystä, Kriminaalihuoltolaitoksen on meneteltävä 1 momentissa tarkoitettu tavoin tai tehtävä viralliselle syyttäjälle esitys sopimushoidon muuttamiseksi vankeudeksi. Syyttäjä harkitsee, onko asia saatettava 19 §:ssä tarkoitetun käräjäoikeuden käsiteltäväksi.

Tuomioistuimien voi pidentää sopimushoidon suorittamisen aikaa taikka 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa kieltää aloittamasta tai jatkamasta sopimushoidon täytäntöönpanoa ja muuntaa sopimushoidon suorittamatta olevan osan ehdottomaksi vankeudeksi 20 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla.

Tuomioistuimen päätöstä aiemmin tuomitun sopimushoidon täytäntöönpanon kieltämisestä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta.

19 §

Menettely muuntoasiassa toimivaltaisessa tuomioistuimessa

Edellä 17 §:ssä tarkoitettua vakavaa velvollisuuden rikkomista ja ja 18 §:ssä tarkoitettua täytäntöönpanon estettä koskevan asian käsittelee se 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu

käräjäoikeus, joka on ratkaissut sopimushoitoon johtaneen rikosasian, jollei asiaa ole tarkoituksenmukaista käsitellä käräjäoikeudessa, jonka toimipiirissä tuomittu asuu tai vakinaisesti oleskelee taikka on hoidossa. Käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Sopimushoitoon tuomitulle on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus tulla kuulluksi sillä uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Ratkaisua julistettaessa poissa olevalle tuomitulle on välittömästi ilmoitettava ratkaisu muutoksenhakuohjeineen. Muuten noudatetaan soveltuvin osin, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa säädetään.

Valitus, jolla haetaan muutosta tuomioistuimen tämän pykälän nojalla tekemään ratkaisuun, on käsiteltävä kiireellisenä.

20 §

Sopimushoidon sijaan tuomittava rangaistus

Jos tuomioistuin katsoo sopimushoitoon tuomitun menetelleen 17 §:ssä tarkoitettulla tavalla, sen on muunnettava sopimushoidon suorittamatta oleva osa ehdottomaksi vankeusrangaistukseksi, jonka vähimmäisaika on neljä päivää. Tuomioistuin voi muuntaa vankeudeksi myös sellaisen sopimushoidon, jonka täytäntöönpano ei vielä ole alkanut.

Suorittamatta olevaa sopimushoitoa vankeudeksi muunnettaessa noudatetaan 5 §:n 2 momenttiin perustuvaa muuntosuhdetta. Laitoshoidon suoritetun sopimushoitoajan on kuitenkin katsottava vastaavan saman pituista vankeutta. Sopimushoito voidaan jättää muuntamatta vankeudeksi, jos suorittamatta jäänyt osa sopimushoidosta on lyhyt, suoritettu hoito laitoksessa on tuomittua ehdotonta vankeutta pitempi tai muusta erityisestä syystä.

21 §

Aikaisemmin tuomitun sopimushoidon huomioon ottaminen

Jos sopimushoitoon tuomittua syytetään hänen ennen sopimushoitoon tuomitsemista tekemästään muusta rikoksesta, aikaisemmin tuomittu sopimushoitorangaistus voidaan ottaa uutta rangaistusta tuomittaessa huomioon niin kuin sitä vastaava ehdoton vankeusrangaistus rikoslain 7 luvun 6 §:n mukaan.

22 §

Täytäntöön pannun rangaistuksen vähentäminen

Jos lainvoimaa vailla täytäntöön pantavana ollut sopimushoitotuomio muuttuu muutoksenhaun johdosta vankeudeksi, muutoksenhakutuomioistuimen on vähennettävä täytäntöön pantavasta vankeusrangaistuksesta määrä, joka vastaa siitä sopimushoitoa täytäntöön pantua osaa.

Vähentämisessä noudatetaan, mitä 20 §:n 2 momentissa säädetään.

23 §

Jatkohoidon järjestäminen

Ennen sopimushoidon päättymistä Kriminaalihuoltolaitoksen tulee yhdessä tuomitun asuinpaikkakunnan päihdehuollosta vastaavan viranomaisen ja päihdehuollon toimintayksikön edustajan kanssa sekä yhteistyössä hoidettavan kanssa selvittää jatkohoidon ja siihen liittyvien tukitoimien tarve.

24 §

Kustannusvastuu

Valtio vastaa sopimushoitoon sisältyvän päihdehuollon ja valvonnan kustannuksista.

25 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin sopimushoidon kustannusvastuusta, täytäntöönpanoon liittyvien asiakirjojen laatimisesta, ilmoitusten lähettämisestä ja muusta täytäntöönpanon käytännön järjestämisestä koskevista asioista.

26 §

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005. Sitä sovelletaan myös ennen lain voimaantuloa tehtyihin rikoksiin. Hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa lakia sovelletaan ennen sen voimaantuloa tehtyihin rikoksiin ainoastaan, jos käräjäoikeus on antanut asiassa ratkaisunsa lain voimaantulon jälkeen.

Tämän lain mukaisia sopimushoitorangaistuksia saa käräjäoikeuksissa tuomita vain vuoden 2007 loppuun asti. Lakia sovelletaan vuoden 2007 jälkeen käsiteltäessä 1 §:n soveltamisalaan kuuluvia asioita hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa, jos käräjäoikeus on antanut ratkaisunsa lain voimassaoloaikana.

2.

Laki**rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta 16 päivänä helmikuuta 2001 annetun lain (135/2001) 5 §:n 1 momentti seuraavasti:

5 §

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävät

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänä on huolehtia ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen nuorten rikosentekijöiden valvonnan, nuorisorangaistuksen, yhdyskuntapalvelun, sopimushoidon ja ehdonalaisesti vapautettujen valvonnan täytäntöönpanosta.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

3.

Laki**rikosrekisterilain 2 ja 10 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 20 päivänä elokuuta 1993 annetun rikosrekisterilain (770/1993) 2 §:n 1 momentti ja 10 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 523/2001, seuraavasti:

2 §

Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, sopimushoitoon, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain (1723/1991) nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuista, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

10 §

Rikosrekisteristä poistetaan tieto

- 1) ehdollisesta vankeudesta, ehdollisen vankeuden ohessa tuomitusta sakosta, yhdyskuntapalvelusta tai valvonnasta, nuorisorangaistuksesta, nuorisorangaistuksen sijasta tuomitusta sakosta, viraltapanosta ja yhteisösakosta viiden vuoden kuluttua,
- 2) ehdottomasta, enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksesta, yhdyskuntapalvelusta ja sopimushoidosta kymmenen vuoden kuluttua sekä
- 3) ehdottomasta, yli kahden ja enintään viiden vuoden vankeusrangaistuksesta sekä rikoslain 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä kahdenkymmenen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

4.

Laki

rikosvahinkolain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 21 päivänä joulukuuta 1973 annetun rikosvahinkolain (935/73) 8 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1062/1996, seuraavasti:

8 §

Tämän lain nojalla korvataan lisäksi esinevahinko, jonka yhdyskuntapalveluun tai nuorisorangaistukseen tuomittu on aiheuttanut palvelupaikan järjestäjälle tai sivulliselle suorittaessaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää taikka sopimushoitoon tuomittu on hoidon aikana hoitoyksikössä aiheuttanut hoidon antajalle tai sivulliselle. Palvelupaikan järjestäjälle korvataan myös se, mitä tämä on joutunut sivulliselle vahingonkorvauslain 3 luvun 1 §:n 3 momentin perusteella maksamaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää suorittaessa aiheutetusta vahingosta

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

5.

Laki**viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21 päivänä toukokuuta 1999 annetun lain (621/1999) 24 §:n 1 momentin 27 kohta seuraavasti:

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

- - - -

27) asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta tai nuoresta rikosentekijästä laaditusta henkilötutkinnasta taikka vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksestä tai sopimushoidon sopimushoitoselvityksestä tai toimeenpanosuunnitelmasta.

- - - -

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

6.

Laki**siviilipalveluslain 6 luvun 28 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 30 päivänä joulukuuta 1991 annetun siviilipalveluslain (1723/1991) 6 luvun 28 §:n 1 momentti seuraavasti:

6 luku

Siviilipalvelusvelvollisuuden rikkominen

28 §

Siviilipalvelusrikosta koskevat poikkeussäännökset

Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta ei saa määrätä ehdolliseksi eikä sen sijasta saa tuomita yhdyskuntapalvelua tai sopimushoitoa. Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua

vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen vain 29 §:ssä säädetyin edellytyksin.

- - -

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

7.

Laki

eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta 30 päivänä joulukuuta 1946 annetun lain (894/46) 1 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1063/1996, seuraavasti:

1 §

- - - -

Tätä lakia sovelletaan myös henkilöön, joka laitoksessa pitämisen sijasta on määrätty tai sijoitettu työhön laitoksen ulkopuolelle taikka suorittaa yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää taikka saa päihdehoitoyksikössä sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

8.

Laki

henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa annetun lain 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa 24 päivänä toukokuuta 2002 annetun lain (422/2002) 5 § seuraavasti:

5 §.

Yhdyskuntaseuraamusrekisteri.

Yhdyskuntaseuraamusrekisteri sisältää yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsemisen ja täytäntöönpanon kannalta tarpeelliset tiedot yhdyskuntaseuraamusta suorittavasta henkilöstä.

Näitä tietoja ovat:

- 1) rikos- ja tuomiotiedot;
- 2) ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen nuorten rikosentekijöiden valvonnan ehdot ja muut valvontaan liittyvät tiedot;
- 3) nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelman sisältö ja muut täytäntöönpanoon liittyvät tiedot;
- 4) yhdyskuntapalvelun palvelusuunnitelma ja muut täytäntöönpanoon liittyvät tiedot;
- 5) sopimushoidon toimeenpanosuunnitelma ja muut täytäntöönpanoon liittyvät tiedot;
- 6) ehdonalaisesti vapautetun valvonnan ehdot ja muut valvontaan liittyvät tiedot;
- 7) 2-6 kohdassa mainittuja seuraamuksia varten laadittaviin henkilötutkintoihin, soveltuvuusselvityksiin sekä muihin valmisteleviin toimenpiteisiin ja lausuntoihin liittyvät tiedot.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

2.

Laki**rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta 16 päivänä helmikuuta 2001 annetun lain (135/2001) 5 §:n 1 momentti seuraavasti:*Voimassa oleva laki*

5 §

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävät

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänä on huolehtia ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen nuorten rikoksenteekijöiden valvonnan, nuorisorangaistuksen, yhdyskuntapalvelun ja ehdonalaisesti vapautettujen valvonnan täytäntöönpanosta.

- - -

Ehdotus

5 §

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävät

Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänä on huolehtia ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen nuorten rikoksenteekijöiden valvonnan, nuorisorangaistuksen, yhdyskuntapalvelun, *sopimushoidon* ja ehdonalaisesti vapautettujen valvonnan täytäntöönpanosta.

- - -

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005.

3.

Laki

rikosrekisterilain 2 ja 10 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 20 päivänä elokuuta 1993 annetun rikosrekisterilain (770/1993) 2 §:n 1 momentti ja 10 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 523/2001, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

2 §

Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain (1723/1991) nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuista, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Ehdotus

2 §

Tuomioistuinten ilmoitusten perusteella rikosrekisteriin merkitään tiedot ratkaisuista, joilla henkilö on Suomessa tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, yhdyskuntapalveluun, *sopimushoitoon*, ehdolliseen vankeuteen, ehdollisen vankeuden ohessa tuomittuun sakkoon, yhdyskuntapalveluun tai valvontaan, nuorisorangaistukseen, nuorisorangaistuksen sijasta sakkoon, viraltapanoon tai jätetty rikoslain (39/1889) 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Rikosrekisteriin ei kuitenkaan merkitä tietoja sakon muuntorangaistuksesta eikä siviilipalveluslain (1723/1991) nojalla tuomitusta vankeusrangaistuksesta. Rikosrekisteriin merkitään myös tiedot ratkaisuista, joilla oikeushenkilö on tuomittu yhteisösakkoon.

Voimassa oleva laki

10 §

Rikosrekisteristä poistetaan tieto

- 1) ehdollisesta vankeudesta, ehdollisen vankeuden ohessa tuomitusta sakosta, yhdyskuntapalvelusta tai valvonnasta, nuorisorangaistuksesta, nuorisorangaistuksen sijasta tuomitusta sakosta, viraltapanosta ja yhteisösakosta viiden vuoden kuluttua,
- 2) ehdottomasta, enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksesta ja yhdyskuntapalvelusta kymmenen vuoden kuluttua sekä
- 3) ehdottomasta, yli kahden ja enintään viiden vuoden vankeusrangaistuksesta sekä rikoslain 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä kahdenkymmenen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä.

Ehdotus

10 §

Rikosrekisteristä poistetaan tieto

- 1) ehdollisesta vankeudesta, ehdollisen vankeuden ohessa tuomitusta sakosta, yhdyskuntapalvelusta tai valvonnasta, nuorisorangaistuksesta, nuorisorangaistuksen sijasta tuomitusta sakosta, viraltapanosta ja yhteisösakosta viiden vuoden kuluttua,
- 2) ehdottomasta, enintään kahden vuoden vankeusrangaistuksesta, yhdyskuntapalvelusta ja *sopimushoidosta* kymmenen vuoden kuluttua sekä
- 3) ehdottomasta, yli kahden ja enintään viiden vuoden vankeusrangaistuksesta sekä rikoslain 3 luvun 3 §:n nojalla rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä kahdenkymmenen vuoden kuluttua lainvoiman saaneen tuomion antamispäivästä.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

4.

Laki

rikosvahinkolain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 21 päivänä joulukuuta 1973 annetun rikosvahinkolain (935/73) 8 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1062/1996, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

8 §

Tämän lain nojalla korvataan lisäksi esinevahinko, jonka yhdyskuntapalveluun tai nuorisorangaistukseen tuomittu on aiheuttanut palvelupaikan järjestäjälle tai sivulliselle suorittaessaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää. Palvelupaikan järjestäjälle korvataan myös se, mitä tämä on joutunut sivulliselle vahingonkorvauslain 3 luvun 1 §:n 3 momentin perusteella maksamaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää suorittaessa aiheutetusta vahingosta

Ehdotus

8 §

Tämän lain nojalla korvataan lisäksi esinevahinko, jonka yhdyskuntapalveluun tai nuorisorangeistukseen tuomittu on aiheuttanut palvelupaikan järjestäjälle tai sivulliselle suorittaessaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää *taikka sopimushoitoon tuomittu on hoidon aikana hoitoyksikössä aiheuttanut hoidon antajalle tai sivulliselle*. Palvelupaikan järjestäjälle korvataan myös se, mitä tämä on joutunut sivulliselle vahingonkorvauslain 3 luvun 1 §:n 3 momentin perusteella maksamaan yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää suorittaessa aiheutetusta vahingosta

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005.

5.

Laki

viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21 päivänä toukokuuta 1999 annetun lain (621/1999) 24 §:n 1 momentin 27 kohta seuraavasti:

Voimassa oleva laki

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

27) asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetylle tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta, nuoresta rikosentekijästä laaditusta henkilötutkinnasta tai vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksestä.

Ehdotus

24 §

Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat

Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

27) asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta syytetyille tehdystä oikeuspsykiatrisesta mielentilatutkimuksesta *tai* nuoresta rikoksentekijästä laaditusta henkilötutkinnasta *taikka* vankeusrangaistuksen sijasta suoritettavan yhdyskuntapalvelun soveltuvuusselvityksestä *tai sopimushoidon sopimushoitoseelvityksestä tai toimeenpanosuunnitelmasta.*

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

6.

Laki**siviilipalveluslain 6 luvun 28 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 30 päivänä joulukuuta 1991 annetun siviilipalveluslain (1723/1991) 6 luvun 28 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

6 luku

Siviilipalvelusvelvollisuuden rikkominen

28 §

Siviilipalvelusrikosta koskevat poikkeussäännökset

Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta ei saa määrätä ehdolliseksi eikä sen sijasta saa tuomita yhdyskuntapalvelua. Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen vain 29 §:ssä säädetyn edellytyksin.

Ehdotus

6 luku

Siviilipalvelusvelvollisuuden rikkominen

28 §

Siviilipalvelusrikosta koskevat poikkeussäännökset

Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta ei saa määrätä ehdolliseksi eikä sen sijasta saa tuomita yhdyskuntapalvelua *tai sopimushoitoa*. Siviilipalvelusrikoksesta tuomittua vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen vain 29 §:ssä säädetyin edellytyksin.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

7.

Laki**eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta 30 päivänä joulukuuta 1946 annetun lain (894/46) 1 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1063/1996, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

1 §

Tätä lakia sovelletaan myös henkilöön, joka laitoksessa pitämisen sijasta on määrätty tai sijoitettu työhön laitoksen ulkopuolelle taikka suorittaa yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää.

Ehdotus

1 §

Tätä lakia sovelletaan myös henkilöön, joka laitoksessa pitämisen sijasta on määrätty tai sijoitettu työhön laitoksen ulkopuolelle taikka suorittaa yhdyskuntapalveluun tai

nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää *taikka saa päihdehoitoyksikössä sopimushoitoon kuuluvaa hoitoa.*

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .

8.

Laki

henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa annetun alin 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa 22 päivänä toukokuuta 2002 annetun lain (422/2002) 5 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

5 §.

Yhdyskuntaseuraamusrekisteri.

Yhdyskuntaseuraamusrekisteri sisältää yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsemisen ja täytäntöönpanon kannalta tarpeelliset tiedot yhdyskuntaseuraamusta suorittavasta henkilöstä. Näitä tietoja ovat:

- 1) rikos- ja tuomiotiedot;
- 2) ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen nuorten rikosentekijöiden valvonnan ehdot ja muut valvontaan liittyvät tiedot;
- 3) nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelman sisältö ja muut täytäntöönpanoon liittyvät tiedot;
- 4) yhdyskuntapalvelun palvelusuunnitelma ja muut täytäntöönpanoon liittyvät tiedot;
- 5) ehdonalaisesti vapautetun valvonnan ehdot ja muut valvontaan liittyvät tiedot;
- 6) 2-5 kohdassa mainittuja seuraamuksia varten laadittaviin henkilötutkintoihin, soveltuvuusselvityksiin sekä muihin valmisteleviin toimenpiteisiin ja lausuntoihin liittyvät tiedot.

Ehdotus

5 §.

Yhdyskuntaseuraamusrekisteri.

Yhdyskuntaseuraamusrekisteri sisältää yhdyskuntaseuraamuksen tuomitsemisen ja täytäntöönpanon kannalta tarpeelliset tiedot yhdyskuntaseuraamusta suorittavasta henkilöstä. Näitä tietoja ovat:

- 1) rikos- ja tuomiotiedot;
- 2) ehdolliseen rangaistukseen tuomittujen nuorten rikoksentekijöiden valvonnan ehdot ja muut valvontaan liittyvät tiedot;
- 3) nuorisorangaistuksen toimeenpanosuunnitelman sisältö ja muut täytäntöönpanoon liittyvät tiedot;
- 4) yhdyskuntapalvelun palvelusuunnitelma ja muut täytäntöönpanoon liittyvät tiedot;
- 5) *sopimushoidon toimintasuunnitelma ja muut täytäntöönpanoon liittyvät tiedot;*
- 6) ehdonalaisesti vapautetun valvonnan ehdot ja muut valvontaan liittyvät tiedot;
- 7) 2-6 kohdassa mainittuja seuraamuksia varten laadittaviin henkilötutkintoihin, soveltuvuusselvityksiin sekä muihin valmisteleviin toimenpiteisiin ja lausuntoihin liittyvät tiedot.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005 .